

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İnsan Hakları Anabilim Dalı

**AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ VE ANAYASA
MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA ADİL YARGILANMA
HAKKI**

Zeynep YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ VE ANAYASA MAHKEMESİ
KARARLARI IŞIĞINDA ADİL YARGILANMA HAKKI

Zeynep YILMAZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İnsan Hakları Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Zeynep Yılmaz tarafından hazırlanan “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Adil Yargılanma Hakkı” başlıklı bu çalışma, [Savunma Sınavı Tarihi] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Danışman)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

Bu tez çalışmasında Sayın (Unvanı, Adı ve Soyadı) Ortak Danışman olarak görev almıştır.

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlâl etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

[İmza]

Zeynep YILMAZ

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Prof. Dr. Harun TEPE** danışmanlığında tarafımdan retilildiđini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

[İmza]

Zeynep YILMAZ

TEŞEKKÜR

Uzun süredir çeşitli fedakârlıklarla hazırlamaya çalıştığım yüksek lisans tezimi tamamlamanın heyecanı içerisindeyim. Bu bölümü yaşadığım bu süreçte maddi manevi yardımlarını esirgememiş ve beni tezimi bitirmem konusunda teşvik etmiş insanlara teşekkür etmek için kullanacağım.

Öncelikle danışmanlığımı üstlenen, konu seçimimden araştırmamın yürütülmesine dek bütün aşamalarda beni özgür bırakan ve tüm bu özgürlüğün içinde yolumu kaybedip yol göstericiliğine her ihtiyaç duyduğumda yol göstermek için hep yanımda olan kıymetli hocam Sn. Prof. Dr. Harun Tepe'ye danışmanlığı için çok teşekkür ederim.

Yalnızca yüksek lisans öğrenimim ve tez yazım sürecim boyunca değil hayatım boyunca yanımda olup yaşadığım tüm zorluklarda benimle olan ve hayatımın her evresinde bana destek olan başta annem Fatma YILMAZ, babam Tekin YILMAZ, ablam Zümre Gizem YILMAZ ve kardeşim Furkan YILMAZ olmak üzere tüm aileme teşekkür ederim.

Yeni çekirdek ailem, eşim, hayatımın iyi ya da kötü tüm kısımlarında olduğu gibi tez yazım aşamasında yaşadığım bütün zorluklarda benim yanımda olan en büyük destekçim, sevgili hayat arkadaşım Furkan ESENLIK'e bütün destekleri için teşekkür ederim.

ÖZET

YILMAZ, Zeynep. *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Adil Yargılanma Hakkı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

İnsan hakları kavramı insanların salt insan olmalarından kaynaklanan birtakım vazgeçilmez ve devredilmez haklara sahip olmaları gerektiğini anlatır, genellikle bu şekilde tanımlanmıştır. Adaletin bazı standartlara uygunluğu ise adil yargılanma hakkını anlatır. Adil yargılanma hakkı söz konusu olduğunda adil bir şekilde karar verilebilmesi için gerekli şartların bulunup bulunmadığı değerlendirilir. Adil yargılanma önemli bir hak olmasının yanı sıra diğer birçok hak ile yakından ilişkili olmasından dolayı ulusal ve uluslararası mevzuatta kendisine yer bulmuş, ulusal ve uluslararası yargısal koruma mekanizmalarının içtihatlarıyla da korunmuştur.

Bu çalışmada da ulusal yargısal koruma mekanizması olarak Anayasa Mahkemesi (AYM) ile uluslararası yargısal koruma mekanizması olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) çeşitli kararlarından faydalanılarak adil yargılanma hakkının alt unsurunu teşkil eden mahkemeye erişim hakkının ne olduğu ile hakkın korunmasını sağlamak, ihlâl kararlarına neden olmamak için bu iki yüksek mahkemenin derece mahkemelerinden beklentilerinin neler olduğu anlatılmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde, adil yargılanma hakkının alt unsurlarını oluşturan makul sürede yargılanma hakkı, ikinci bölümünde ise hakkaniyete uygun yargılanma hakkı (çelişmeli yargılanma ilkesi, silahların eşitliği ilkesi, gerekçeli karar hakkı) alt ilkeleriyle AYM ve AİHM tanımlamalarıyla incelenmiştir.

Üçüncü bölüm, adil yargılanma hakkının bir unsurunu teşkil eden mahkemeye erişim hakkının tanımlanmasına ve hakkın anlatılması ile hakkın gerçekleşebilmesi için erişilecek mahkemenin taşıması gereken özelliklerin neler olduğunun tartışılmasına ayrılmıştır.

Dördüncü bölümde AYM ve AİHM'in bireysel başvurularda idari yargı alanında verdiği kararlar ışığında mahkemeye erişim hakkının hangi koşullarda ne gibi ihlâllere maruz kaldığı, somut olaylardaki hususlar göz önüne alınarak, iki yüksek mahkemenin içtihatlarının ne ölçüde benzediği belirtilmeye çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise insan haklarını korumak için yüksek mahkemelerin birtakım uluslararası geçerliliği olabilecek ve hala gelişmekte olan kriterler belirlemek suretiyle hakları bazı asgari güvencelere kavuşturduğu, hak ihlâllerini engellemek için en büyük görevin, karar verirken yüksek mahkeme kararlarında belirlenen temel kriterleri göz önünde bulundurmak anlamında karar verici mahkemelere düştüğü, uygulayıcıların karar verirken içtihatları göz önünde bulundurması hâlinde hak ihlâllerinin azalabileceği ihtimali değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mahkemeye Erişim Hakkı, İdari Yargı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Anayasa Mahkemesi, İhlâl.

ABSTRACT

YILMAZ, Zeynep. *The Right To A Fair Trial In Light Of The Descisions Of The European Court Of Human Rights And The Descisions Of The Constitutional Court*, Master's Thesis, Ankara, 2023.

The concept of human rights speaks of the necessity of having a set of indispensable and non-negotiable rights just because of being a human. The adaptation of justice to some standards shows right to fair trial. When fair trial is at issue, conditions are evaluated for a fair trial. Along with being a crucial right, fair trial has taken place in national and international legislations and has been protected in precedents in national and international judicial protection.

Making use of some of the decisions of Constitutional Court (CC) as a national judicial protection mechanism and European Court of Human Rights (ECHR) as an international judicial protection mechanism, this thesis attempts to explain the right to access to court as a sub-constituent of fair trial and the expectations of CC and ECHR from the trial courts to protect certain rights and not to result in violations.

The first chapter of this thesis examines the right for fair trial in a reasonable time which sub-constitutes fair trial while the second chapter showcases equal and fair trial with its sub-constituents within the definitions of CC and ECHR.

The third chapter discusses the right for access to court, which sub-constitutes right for fair trial, as well as the properties for courts that legislate the right for access to court.

The fourth chapter explicates what forms of violations under what conditions are exposed to the access to court within the light of AYM's and AİHM's decisions on administrative justice over individual applications. Taking concrete cases into consideration, this chapter also analyses to what extent the precedents of these two high courts of justice resemble.

The concluding chapter evaluates three main points: high courts reach at a minimum assurance for human rights by means of some internationally prevailing and ongoing criteria, decision-making courts have a bigger responsibility for preventing violations within the framework of foundational criteria of high courts, and violations can be lessened if the executives keep the precedents in mind in decision-making process.

Key Words: Right For Access To Court, Administrative Jurisdiction, European Court of Human Rights, Constitutional Court, Violation.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKI.....	8
1.1. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE ANAYASAMIZDAKİ YERİ.....	8
1.2. MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKININ AMACI	9
1.2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	9
1.2.2. Anayasa Mahkemesi	9
1.3. MAKUL SÜRE HESABINDA KULLANILAN ÖLÇÜTLER.....	10
1.3.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	10
1.3.1.1. Davanın Karmaşıklığı	11
1.3.1.2. Başvurucunun Tutumu	12
1.3.1.3. Yetkili Mercilerin Tutumu	13
1.3.1.4. Uyuşmazlık Konusunun Başvurucu İçin Önemi.....	13
1.3.2. Anayasa Mahkemesi	14
1.3.2.1. Davanın Karmaşıklığı	15
1.3.2.2. Başvurucunun Tutumu	16
1.3.2.3. Yetkili Mercilerin Tutumu	16
1.3.2.4. Uyuşmazlık Konusunun Başvurucu İçin Önemi.....	17
1.3.2.5. Yargılamanın Kaç Dereceli Olduğu.....	18
1.4. MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKINA İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME	18
2. BÖLÜM: HAKKANİYETE UYGUN YARGILANMA HAKKI	19

2.1. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE ANAYASAMIZDAKİ YERİ.....	19
2.2. HAKKANİYETE UYGUN YARGILANMA HAKKI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLEN İLKELER.....	21
2.2.1. Silahların Eşitliği İlkesi	21
2.2.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasamızdaki Yeri.....	21
2.2.1.2. Silahların Eşitliği İlkesinin Tanımı ve Amacı.....	21
2.2.1.2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.....	21
2.2.1.2.2. Anayasa Mahkemesi.....	23
2.2.1.3. Silahların Eşitliği İlkesinde Kullanılan Ölçütler	23
2.2.1.3.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.....	23
2.2.1.3.1.1. Genel Olarak Usuli Güvencelerde Eşitlik.....	24
2.2.1.3.1.2. Adli Yardım Sağlanması.....	24
2.2.1.3.1.3. Bilgi ve Belgelere Ulaşmada Eşitlik	25
2.2.1.3.1.4. Tanık Dinlenmesinde Eşitlik	25
2.2.1.3.1.5. Bilirkişilik Konusu.....	26
2.2.1.3.1.6. Yasamanın Müdahalesi.....	26
2.2.1.3.2. Anayasa Mahkemesi.....	27
2.2.1.3.2.1. Genel Olarak Usuli Güvencelerde Eşitlik.....	27
2.2.1.3.2.2. Bilgi ve Belgelere Ulaşmada Eşitlik	28
2.2.1.3.2.3. Tanık Dinlenmesinde Eşitlik	28
2.2.1.3.2.4. Delillerin Sunulması ve Değerlendirilmesi	29
2.2.1.3.2.5. Bilirkişilik Konusu.....	29
2.2.1.3.2.6. Yasamanın Müdahalesi.....	29
2.2.2. Çelişmeli Yargılama İlkesi	30
2.2.2.1. Çelişmeli Yargılama İlkesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasamızdaki Yeri.....	30
2.2.2.2. Çelişmeli Yargılama İlkesinin Tanımı ve Amacı.....	30
2.2.2.2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.....	30
2.2.2.2.2. Anayasa Mahkemesi.....	31
2.2.2.3. Çelişmeli Yargılamada Karşılaşılan Sorunlara Örnekler	31
2.2.2.3.1. Gizli Bilgi ve Belgeler.....	31
2.2.2.3.2. Danıştay Savcısının ve Tetkik Hâkiminin Görüşünün Taraf- lara Tebliği	32
2.2.2.3.3. Bilirkişi Raporlarının Tebliği	32

2.2.2.3.4. Duruşmanın Bildirilmemesi	33
2.2.2.4. Silahların Eşitliği ve Çelişmeli Yargılama İlkelerine İlişkin Genel Değerlendirme	33
2.2.3. Gerekçeli Karar Hakkı	34
2.2.3.1. Gerekçeli Karar Hakkının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasamızdaki Yeri	34
2.2.3.2. Gerekçeli Karar Hakkının Tanımı ve Amacı	35
2.2.3.2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	35
2.2.3.2.2. Anayasa Mahkemesi	35
2.2.3.3. Gerekçenin Sahip Olması Gereken Nitelikler	36
2.2.3.3.1. Gerekçe Yasal Olmalıdır	36
2.2.3.3.2. Gerekçe Yeterli Olmalıdır	37
2.2.3.3.3. Gerekçe Tarafların İddialarını Karşılmalıdır	37
2.2.3.3.4. Gerekçe Taraflarca Öğrenilmelidir	37
2.2.3.4. Gerekçeli Karar Hakkına İlişkin Genel Değerlendirme	38
3. BÖLÜM: MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKI	40
3.1. MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE ANAYASAMIZDAKİ YERİ	40
3.2. MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ TANIMI VE AMACI	42
3.2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	43
3.2.2. Anayasa Mahkemesi	43
3.3. ERİŞİLECEK MAHKEMENİN SAHİP OLMASI GEREKEN NİTELİKLER	44
3.3.1. Yasayla Kurulma	44
3.3.1.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	45
3.3.1.2. Anayasa Mahkemesi	46
3.3.2. Bağımsız Olma	47
3.3.2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	47
3.3.2.2. Anayasa Mahkemesi	49
3.3.3. Tarafsız Olma	51
3.3.3.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	52
3.3.3.2. Anayasa Mahkemesi	53
4. BÖLÜM: MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR	54

4.1. DAVA AÇMA SÜRELERİNİN YORUMU NEDENİYLE MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR	54
4.2. HÜKMEDİLEN YARGILAMA GİDERİ, VEKÂLET ÜCRETİ VE ISLAH İMKÂNININ OLMAMASI NEDENİYLE MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR.....	65
4.3. DAVA EHLİYETİNİN TANINMAMASI NEDENİYLE MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR	71
4.4. DAVANIN İHBARI NEDENİYLE MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR.....	76
4.5. TEBLİGAT SORUNLARI NEDENİYLE MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR.....	78
4.6. YARGIDAN MUAF TUTMA NEDENİYLE MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR.....	80
4.7. YARGI YOLUNUN BULUNMAMASI NEDENİYLE MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR	83
4.8. KARAR VE KARARIN İCRASI NEDENİYLE MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR.....	91
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA	104
EK 1. YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	118
EK 2. TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYET FORMU.....	120

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYM	Anayasa Mahkemesi
b.	baskı
bkz.	bakınız
K.T.	Karar Tarihi
s.	Sayfa
S.	Sayı
vb	ve benzeri
vd	ve devamı

GİRİŞ

Kuçuradi insan hakları dediğimiz şeylerin her şeyden önce bir fikir olduğunu ifade eder.¹ İnsan hakları kavramı, ulaşılması gereken bir ideali anlatır. Kavram genellikle insanların salt insan olmalarından kaynaklanan birtakım vazgeçilmez ve devredilmez haklara sahip olmaları gerektiği şeklinde tanımlanmaktadır. Tüm insanların, insanın yapısal olanaklarını gerçekleştirebilmesini mümkün kılacak şekilde muamele görmeleri ve diğer insanlara da buna göre muamele etmeleri beklenir. İnsanın yapısal olanakları, insanı diğer canlı türlerinden daha farklı bir yerde görmemizi sağlar. İnsan haklarını meşrulaştırmamızın temel nedenlerinden birisi budur. İnsanın sahip olduğu değerleri ve bu sebepten sahip olduğu hakları korumak, bu değerlerin ve hakların her bir kişi özelinde korunmasını istemek, insanın haklarını sırf insan olduğu için korumak anlamına gelmektedir. Tepe tarafından hukukun değerlerden bağımsız olamayacağı, normatif olmaktan da kurtulamayacağı konusu belirtilmiş, hukukun etik ilkelere dayanarak amacına ulaşabileceği ifade edilmiştir.² Etik ilkelere dayandırılarak amacına ulaşabilecek hukuku teminen, bir kişinin insan haklarının korunması için o kişinin kim olduğunun ve ne yaptığının ya da yapmadığının herhangi bir önemi olmadığı söylenebilir. Dahası, insan haklarını çiğneme konusunda tereddüt göstermemiş olan kişinin dahi insan hakları olduğunun kabul edilmesi ve korunması gerekir.

Bir insan hakkı olarak adil yargılanma hakkı kavramının terim olarak nasıl adlandırılması gerektiği ve hakkın tam olarak ne ifade ettiği sıkça tartışılmıştır. Adaletin kendisinden beklenen bazı işlevleri vardır ve bu işlevlerin yerine getirilebilmesi için uyulması gereken birtakım standartlar vardır. Bu standartlar adil yargılanma hakkının kapsamını teşkil eder. Standartlar, büyük ölçüde kararlar aracılığıyla oluşmuş ve gelişmiş, hala da gelişimini sürdürmektedir. Yargılamanın gerçeği yansıtabilmesi için, uyuşmazlığın tarafları arasında fiili ve hukuki herhangi bir fark gözetilmeksizin tarafların iddialarının ve savunmalarının eşit ölçülerde ve karşılıklı olarak gerçekleşmesi gerekir. Böyle bir yargılamanın, adil bir yargılama olduğu söylenebilir.

¹ İoanna Kuçuradi, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, (1. Baskı), Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, 70.

² Harun Tepe, *Hukukta ve Yargıda Etik Hukukun Etik Temelleri Üzerine*, (1. Baskı), BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2022, 17-18

Adil yargılanma hakkı sadece yargılama faaliyetiyle değil muhakemenin tamamıyla yakından ilişkilidir. Hak yalnızca şüpheli ya da sanık olan kişinin sahip olduğu bir hak olarak anlaşılmamalıdır.³ Hem diğer birçok önemli hak ile ilişkisinden hem de kendisi başlı başına önemli bir hak olmasından dolayı adil yargılanma hakkı ulusal ve uluslararası birçok yazılı belge marifetiyle hakkın sınırları ile birlikte tanımlanmış, uluslararası hukuka uygunluk kriterlerini sağlamak için tanınmış ve güvence altına alınmıştır.

Adil yargılanma hakkı öncelikle kişinin başka bir hakkı ihlâl edildiğinde bir mahkemeye erişiminin sağlanabilmesini temin ettiğinden tüm insanlar için gereklidir. Bu nedenle hakkın öznesi hem ulusal hem uluslararası mevzuatta “herkes” olarak belirlenmiş hâldedir. Mevzuatta belirlenimi birçok hakta olduğu gibi adil yargılanma hakkının korunmasının sağlanması için de çoğu zaman yeterli olmamış, insan haklarını koruma misyonu üstlenmiş yüksek mahkemelerin içtihatlarında bu hakkın ihlâl edilmemesi için mahkemelerin ne gibi kriterleri dikkatle incelemesi gerektiği sıklıkla anlatılmıştır. Adil yargılanma hakkı söz konusu olduğunda, kişinin adil yargılanma hakkının korunması için, o kişinin kim olduğunun ve ne yaptığının herhangi bir önemi yoktur. İnsan haklarını çiğnemiş olan kişinin dahi adil yargılanma hakkı korunmalı, kişi kimliğinden ve ne yapmış yahut yapmamış olduğundan bağımsız olarak adil yargılanma hakkına ve adil yargılanma hakkının herkes için tanınmış olması gereken usuli güvencelerine sahip olmalıdır. Tüm haklar açısından olduğu gibi adil yargılanma hakkı söz konusu olduğunda da herkesin bu hakka uluslararası kriterleriyle sahip olması, olması gereken ya da ideal olandır. Bu nedenle bir insan hakkı olarak adil yargılanma hakkına sahiplik de bir ideali, ulaşılması gereken bir amacı anlatır. İdealdir, henüz tüm dünya ve tüm insanlar için gerçekleşmiş değildir. İdeale ulaşılması yönünde önemli çalışmalar ve ihlâllerin önüne geçmek için mahkeme içtihatlarının şekillenmesi söz konusudur.

Adil yargılanma hakkı birçok alt ilkeyi bünyesinde barındırır. Bu alt ilkeler genellikle mevzuatta isim olarak açıkça yer almamakta, büyük ölçüde insan haklarını koruma misyonuna sahip yüksek mahkemelerin içtihatları ile kavram ve yorumlarından kaynaklanmaktadır. Çünkü adil yargılanma hakkını ifade eden yazılı hükümler aslında

³ Ezgi Çırak, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkının Uygulama Alanı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı, 2019, 1002.

kazuistik⁴ olarak düzenlenmiş olsalar bile, hakkın öneminden ve diğer birçok hak ile olan ilişkisinden dolayı yazılı hükümlerin kazuistik olması hakkın korunmasını sağlamak için yeterli olmamakta, hakkın korunmasını sağlamak için mevzuat çoğu zaman yetersiz kalmakta ve mahkeme kararlarında birçok alt ilkenin ve koruma yönteminin belirlenmiş olmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada da bu nedenle adil yargılanma hakkının unsurlarının değerlendirilmesi ve hakkın korunmasını sağlamak için ulusal yargısal koruma mekanizması olarak değerlendirilen AYM ile uluslararası yargısal koruma mekanizması olarak değerlendirilen AİHM'nin çeşitli kararlarından faydalanılacaktır. Bu iki yüksek mahkemenin bireysel başvurular sonucu verdiği kararlara ve AYM ile AİHM'nin bu konudaki rolü ve önemi ile belirledikleri kriterlerin neler olduğuna değinilerek, mahkemelerce verilen kararların sonuç itibarıyla ihlâl kararlarına konu olmaması için belirledikleri kriterlerin neler olduğu anlatılmaya çalışılacaktır.

Anayasamızda çok çeşitli maddelerde adil yargılanma hakkı ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Bu hükümlerden ilki Anayasamızın “Temel Haklar ve Ödevler” başlıklı ikinci kısmının “Kişinin Hakları ve Ödevleri” başlıklı ikinci bölümünün hakların korunması ile ilgili hükümler içeren 36. ve 37. maddeleridir. “Hak arama hürriyeti” başlığını taşıyan 36. maddesinde herkesin, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu kuralına yer verilmiştir. Yani Anayasamızda adil yargılanma hakkının öznesi “herkes” olarak belirlenmiştir. Bunun anlamı adil yargılanma hakkının vatandaşlık, renk, cinsiyet, din vb. herhangi bir ayrım olmadan tüm insanlar için geçerli olduğudur. “Kanuni hâkim güvencesi” başlığını taşıyan 37. maddeye göre ise hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden farklı bir merci önüne çıkarılamayacaktır. Bu hüküm, adil yargılanma hakkının unsurlarından birisi olan mahkemeye erişim hakkı ile yakından ilgilidir.

Adil yargılanma hakkı ile ilgili diğer anayasal düzenlemeler büyük ölçüde Anayasamızın “Cumhuriyetin Temel Organları” başlıklı üçüncü kısmının “Yargı” başlıklı üçüncü bölümünde yer alır. Bu düzenlemeler yargı bağımsızlığını korumayı amaçlar ve

⁴ Önceden görülebilecek sorunları belirleyip bunlara ilişkin ayrıntılı çözüm üretme (juristische kasuistik = her hadiseyi hususiyeti zaviyesinden kavramaya çalışan hukuki hadisecilik) (Veli Kafes Hâkim-37658) Bu tanım için bkz. <http://www.sozluk.adalet.gov.tr/kazuistik>

mahkemelere adil yargılanma hakkının gerçekleşebilmesi için birtakım sorumluluklar yükler. Mahkemelerde duruşmaların herkese açık olması, bütün mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olarak yazılması gibi anayasal düzenlemeler yargı organı için getirilmiş adil yargılanma hakkını koruyucu niteliği olan kriterlerden bazılarıdır. Bu kriterler AYM ya da AİHM gibi bireysel başvurular sonucu somut olayda hak ihlâli olup olmadığı denetimini yapan mahkemelerce içtihatlarla genişletilmiş, yalnızca mevzuatta yazan düzenlemeler hakkı korumada yeterli görülmemiştir. Kuşkusuz, yargılamanın adil olması ve adil yargılanma hakkının korunabilmesi için bağımsız bir yargıya ihtiyaç duyulmaktadır. Bağımsız yargı ise hakkın gerçekleşebilmesi için kararlarında birtakım kriterlere uymuş olmalıdır.

Adil yargılanma hakkı AİHS'in "Adil Yargılanma Hakkı" başlıklı 6. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiştir. Maddedeki düzenleme Anayasamızdaki düzenleme ile benzerlik göstermektedir. Hakkın öznesi AİHS'e göre de "herkes"tir. AİHS'e göre herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Sözleşme metninde, madde başlığının adil yargılanma hakkı olması dışında, adil yargılanma hakkı ifade olarak aynen yer almamaktadır.

2001 değişikliği ile "adil yargılanma hakkı" kelime olarak Anayasa metninde yer almıştır. Anayasamızda kişilerin adil yargılanma hakkına sahip olduğu ifade edilmiş fakat bu kavramın ne olduğu haricen tanımlanmamıştır. Bu durumda Anayasa maddesinde AİHS'de düzenlenen adil yargılanma hakkını olduğu gibi kabul edildiği şeklinde yorumlanabilir.⁵ Bu durumun nedeni elbette ki Anayasanın kendisidir. Çünkü Anayasamızın 90. maddesinde temel hak ve özgürlüklerle ilgili uyuşmazlıklarda uluslararası mevzuatın kanunların dahi önüne geçtiğine yönelik ibare mevcuttur.

⁵ Osman, Sariaslan, "Bireysel Başvuru Süreciyle Değişen Yargısal Paradigma ve Adil Yargılanma Hakkı Ekseninde İdari Yargıda Resen Araştırma İlkesi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (12), 2018, 657.

Gerek ulusal gerek uluslararası mevzuatta kendine koruma alanı bulabilmiş olan birçok hakta olduğu gibi adil yargılanma hakkı söz konusu olduğunda da yazılı belgeler hakkın korunmasını sağlamak için gerekli olmakta, ama çoğu zaman yeterli olamamaktadır. Bu nedenle de özellikle insan haklarını koruma misyonu yüklenmiş olan yüksek mahkemelerin hakkın korunması için geliştirdikleri içtihatların yerel mahkemelere yol göstericiliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tezin ileriki bölümlerinde de ulusal yargısal koruma mekanizması olarak değerlendirilen AYM ile uluslararası yargısal koruma mekanizması olarak değerlendirilen AİHM kararlarından derlenmiş olan adil yargılanma hakkının alt ilkelerinden bahsedilmeye çalışılacak, adil yargılanma hakkının önemli bir unsurunu teşkil eden mahkemeye erişim hakkının mahkeme kararlarında korunmasının sağlanabilmesi için AYM ve AİHM’in bireysel başvurularda hakkın ihlâl edildiğine yönelik verdikleri kararlar değerlendirilerek, ihlâllerin gerçekleşmemesi için mahkemelere gösterilen kriterler anlatılmaya çalışılacaktır.

AİHS’e göre adil yargılanma hakkının geçerli olacağı durumlar sınırlıdır. Metne göre medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklar veya cezai alanda kendisine suç isnadı yöneltilen kişi ile ilgili karar verileceği zaman adil yargılanma hakkı korunmaktadır. Adil yargılanma hakkının AİHM nezdinde tartışıldığı durumlar bununla sınırlı olmakla birlikte AİHM, adil yargılanma hakkını birçok alt ilkeye bölmüş ve çeşitli kararlarında bu alt ilkeleri koruyucu içtihatlar geliştirmiştir. Bu alt ilkeler “mahkemeye erişim hakkı, makul sürede yargılanma hakkı, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkı, hakkaniyete uygun yargılanma hakkı, (silahların eşitliği ilkesi, çelişmeli yargılama ilkesi, gerekçeli karar hakkı) duruşmada hazır bulunma, susma ve kendini suçlamama hakkı, avukat ile temsil hakkı, aleniyet ilkesi”⁶ olarak sıralanabilir. Sıralanan bu hakların tamamı tez kapsamında anlatılmayacaktır. Sınırlandırma gerekliliğinden dolayı ve idari yargı özelinde de en çok ihlâl kararlarına neden olan başlıkların anlatılmasına özen gözetilerek çalışma kapsamında makul sürede yargılanma hakkı, hakkaniyete uygun yargılanma hakkı (alt başlıkları olarak silahların eşitliği ilkesi, çelişmeli yargılama ilkesi ve gerekçeli karar hakkı) ve mahkemeye erişim hakkı incelenecektir. Adil yargılanma hakkının başlangıcını oluşturduğundan mahkemeye erişim hakkı, erişilecek mahkemenin sahip olması gereken nitelikler ve mahkemeye

⁶ Bu alt ilkeler AİHM ile AYM’nin çeşitli kararlarından derlenmiştir.

erişim hakkının hangi durumlarda ihlâl edildiği hususu, AİHM ve AYM kararlarından bahsedilerek detaylandırılacaktır.

Adil yargılanma hakkı, özelinde de mahkemeye erişim hakkı, öncelikle kişinin başka bir hakkı ihlâl edildiğinde bir mahkemeye erişiminin sağlanabilmesini temin ettiğinden herkes için gereklidir. Bu nedenle adil yargılanma hakkının başlangıcını mahkemeye erişim hakkı oluşturur. Mahkemeye erişim söz konusu olmazsa, yargılamanın adil olup olmadığıyla ilgili bir tartışma yapmaya zaten gerek kalmayacağı izahtan varestedir. Adil yargılanma hakkının öznesi hem ulusal hem uluslararası mevzuatta “herkes” olarak belirlenmiş haldedir. Mevzuatta belirlenimi birçok hakta olduğu gibi adil yargılanma hakkının korunması sağlamak için de çoğu zaman yeterli olmamış ve insan haklarını koruma misyonu üstlenmiş yüksek mahkemelerin içtihatlarında bu hakkın ihlâl edilmemesi için mahkemelerin ne gibi kriterleri dikkatle incelemesi gerektiği anlatılmıştır. Elbette tek amaç mahkemelerin ihlâl kararlarına maruz kalmasını engellemek değildir. Bir diğer ve aslında mahkemelerin ihlâl kararlarına maruz kalmasından çok daha önemli olan amaç ise, insanların başlangıçta mahkemeye erişim haklarının, devamında bir bütün olarak adil yargılanma haklarının ve nihayetinde yargı önüne taşıyarak ihlâl edildiklerini düşündükleri haklarının ihlâl edilmesinin engellenmesi ve olası hak kayıplarının önüne geçilmesini sağlamaktır.

Adil yargılanma hakkının çalışılmasının sebebi, AİHM ve AYM nezdinde bireysel başvuruda bulunulan olaylarda, en çok ihlâl kararına bu hakla ilgili olarak rastlanmış olmasıdır. Görünen o ki adil yargılanma hakkı söz konusu olduğunda ciddi bir problem vardır. Adil yargılanma hakkı ve özellikle de bu hakkın başlangıcını oluşturduğu düşünüldüğünden mahkemeye erişim hakkı özelinde fazlasıyla ihlâl kararının olmasının önemi büyüktür. Eğer bir mahkemeye erişim sağlanamazsa adil yargılanma hakkının gerçekleşip gerçekleşmediğinin denetimi sağlanamayacaktır. Mahkemeye başvuran kişilerin yalnızca adil yargılanma haklarının sağlanması için değil, aslında ihlâl edildiklerini düşündükleri bir ya da birden fazla hakkı da bulduğundan, bu haklarla ilgili bir denetim elde edilmesi imkânından da yoksun kalınacaktır. Bu şekilde de ulaşılması gereken bir ideal olarak görülen insan haklarının her bir kişi özelinde gerçekleşmesi güçleşecektir. Mahkemeye erişim hakkı aslında yalnızca bir başlangıçtır.

Mahkemeye erişim sağlanabildiği varsayımında yargılamaya ilişkin süreç devam edecek ve her bir kişinin doğuştan sahip olduğu vazgeçilemez ve devredilemez nitelikteki haklarının ihlâl edilip edilmediğinin denetimi de sağlanacaktır.

Tezin bölümlerine geçmeden evvel konu seçiminin nedeninin daha iyi anlaşılabilmesi için Anayasa Mahkemesi Başkanı Sn. Zühtü Arslan'ın bir sempozyumdaki sözlerini aktarmak isterim:

“Hukuk devletinin olmazsa olmaz unsurlarından biri yargılamanın hakkaniyete uygun olarak yapılmasıdır. Yargılamanın makul sürede sonuçlandırılmasından silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerine kadar adil yargılanma hakkının tüm unsurlarıyla korunması gerekmektedir.

Bu noktada bireysel başvuru istatistiklerinin endişe verici olduğunu üzülererek belirtmek isterim. Bireysel başvurunun uygulamaya başlandığı 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren yapılan başvuruların büyük bir kısmı adil yargılanma hakkına ilişkindir. Mahkememize 2021 yılında yapılan 66 bin civarında başvurunun %73'ten fazlasında adil yargılanma hakkının ihlâl edildiği şikâyeti bulunmaktadır. 2012 yılından bu yana verilen toplam ihlâl kararları içinde de adil yargılanma hakkı ihlâli yaklaşık %77 ile birinci sıradadır.”⁷

⁷ Zühtü Arslan, Anayasa Mahkemesi Başkanı “Anayasal Bir Güvence Olarak Silahların Eşitliği İlkesi” konulu sempozyumun açılış konuşması, Ankara, 10-11 Ocak 2022.

1. BÖLÜM: MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKI

Makul sürede yargılanma hakkı tüm davalar açısından yargılamanın makul bir sürede çözümlenmesi konusunda bir güvencedir. Adaletin sağlanmasında yaşanabilecek gecikmeler bazen yargılama sonucu elde edilen kararın anlamının azalması sonucunu doğurabilir. Bu sebeple yargılamanın, diğer tüm koşulları sağlamakla birlikte, makul bir sürede sonuçlanması gerekir.

1.1. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE ANAYASAMIZDAKİ YERİ

Adil yargılanma hakkının birçok unsuru mevzuatta lafzen açıkça yer almamasına rağmen makul sürede yargılanma hakkı adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak AİHS'in "Adil yargılanma hakkı" başlıklı 6. maddesinin 1. fıkrasının ilk cümlesinde ve Anayasamızın "Cumhuriyetin Temel Organları" başlıklı 3. kısmının "Yargı" başlıklı 3. bölümünün "Duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması" başlıklı 141. maddesinin 3. fıkrasında lafzen yer alan bir haktır. Sibel İnceoğlu'na göre "Makul sürede yargılanma hakkı, adil yargılanma hakkının zımni bir parçası olarak 36. maddenin güvencesi altındadır."⁸ Ek olarak AİHS'in "Özgürlük ve Güvenlik Hakkı" başlıklı 5. maddesinin 3. fıkrasıyla, birbirleriyle karıştırılma ihtimali yüksek olduğundan, yakından ilişkilidir.

AİHS'in 5. maddesinin 3. fıkrasındaki hak büyük ölçüde tutukluluk süresinin makullüğüne ilişkin düzenleme içerir iken 6. maddesinin 1. fıkrasında yer alan makul sürede yargılanma hakkı, maddenin kapsamındaki bütün uyuşmazlıklar açısından geçerli olan bir haktır. "Tutukluluktaki makul süre ile yargılamada makul süre birbirinden bağımsız ve farklı iki konudur."⁹ Makul süre, kanun yolunda geçen süreler ve buralarda geçen tüm aşamalar da dâhil olmak üzere bütün yargılamayı ilgilendirir.¹⁰ Bu nedenle

⁸ Sibel İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi - 4*, (2. Baskı), Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, Ankara, 2018, 276.

⁹ Halil Kalabalık, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, (PDF: Anadolu Üniversitesi, 2018) <https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/ADL106U/ebook/ADL106U-16V1S2-8-0-1-SV2-ebook.pdf> Erişim Tarihi:31/03/2023

¹⁰ İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi - 4*, 2018: 265.

AİHM ve AYM kararlarında hakkın amacı, yargılama aşamasında geçirilen sürenin makullüğünün tespitinde kullanılacak kriterler her bir başvuru özelinde değerlendirilmiş ve mevzuatta yer alan makul sürede yargılanma hakkının içeriği kararlarla doldurulmuştur.

1.2. MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKININ AMACI

1.2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHM, cezai olan ve olmayan davalarda uygulanan makul sürede yargılanma hakkının amacını Stogmüller/Avusturya kararında yargılamanın taraflarını aşırı usuli gecikmelerden korumak,¹¹ yargılama işlemlerinin sürüncemede kalmasına karşı korumak; özellikle ceza davalarında olmak üzere suçlanan kişinin davanın nasıl sonuçlanacağıyla ilgili endişe içinde yaşamasını önlemek¹² olarak belirtmiştir.

1.2.2. Anayasa Mahkemesi

AYM, Güher Ergun ve diğerleri kararında, makul sürede yargılanma hakkının amacını yargılamanın taraflarının uzun süren yargılama nedeniyle maruz kalacakları maddi ve manevi baskılardan ve sıkıntılardan korunması olarak belirtmiş; uyuşmazlıkların çözüm sürecini uzatan ve elde edilecek hükmün yararını ortadan kaldıran bir yargılamanın, adaletin yerine getirilmesindeki etkililiğe ve güvenliğe zarar vereceğini değerlendirmiş; makul sürede yargılanma hakkı bakımından yargılamanın mümkün olan en kısa sürede sonuçlandırılması önemli olmakla beraber, somut olaydaki hukuki uyuşmazlığın çözümü için gerekli özenin gösterilmesinin de büyük önem taşıdığının altını çizmiştir.¹³

¹¹ D. J. Harris, M. O. Boyle, E. P. Bates, C. M. Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, (Türkçe 1. Baskı) Avrupa Konseyi, Ankara, 2013, 281.

¹² İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi* – 4, 2018: 265.

¹³ Güher E. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/13 K.T. 02/07/2013,

1.3. MAKUL SÜRE HESABINDA KULLANILAN ÖLÇÜTLER

Her dava için sürenin makullüğünün hesabı aynı şekilde işlememektedir. Sürenin başlangıcında ve yargılamada makul süre hesabında davanın kendine has özellikleriyle beraber başka birtakım kriterler de göz önünde bulundurulur. AİHM de AYM de bu konuda birtakım kriterler belirlemiş, bu kriterler sürenin makul olup olmadığı noktasında değerlendirme ölçütleri hâlini almış ve bu iki yüksek mahkemenin önüne bireysel başvuru olarak giden uyuşmazlıklarda çeşitli görünümelerde değerlendirmelere tabi tutulmuştur.

AİHM ve AYM'nin makul süre hesabının başlangıcı ile bitişi ve yargılamanın makul sürede gerçekleşip gerçekleşmediğiyle ilgili belirlediği kriterlere göz atmak, makul süre hesabının yapılışında kullanılan ölçütlerin anlaşılabilmesi için gereklidir.

1.3.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHM, genel olarak bireysel başvuru kararlarında, makul sürenin başlangıcı ve bitişiyle ilgili iki temel koşulu saptar. Bu iki temel koşuldan birincisi, yargılama süresinin makul olup olmadığının hesaplanmaya başlanması açısından önem arz eden an, ikincisi ulusal mercilerde geçen yargılamanın toplam süresi¹⁴ olarak karşımıza çıkar.¹⁵ Makul sürenin nerede başlayıp nerede biteceği sorusuna, çok genel bir değerlendirme olsa da, bu şekilde yanıt vermek mümkündür.

Medeni haklara ilişkin açılan davalarda dikkate alınan makul süre, mahkeme sürecinin işletilmeye başlanmasıyla başlamaktadır.¹⁶ Fakat bazı durumlarda makul sürenin hesabı, mahkeme dışında bazı başka idari mekanizmalara itiraz edildiği tarih gibi¹⁷ tarihlerde de başlayabilmektedir. Mahkeme kararının kesinleşmesiyle ya da uygulanabilir, icra edilebilir hâle gelmesiyle de bu süre biter. Bireysel başvurularda yargılamada geçen süre, makul olup olmadığı açısından birtakım kriterler ışığında değerlendirmeye tabi tutulur ve

¹⁴ Golder / Birleşik Krallık, AİHM, Başvuru No:4451/70 K.T. 21/02/1975

¹⁵ Arman Zrvandyan, *İdari Yargıda Adil Yargılanma Standartlarına İlişkin Emsal Kararlar*, (Türkçe 2. Baskı) Avrupa Konseyi/Folke Bernadotte Akademisi, 2021, 109.

¹⁶ Darnell / Birleşik Krallık, AİHM, Başvuru No:15058/89 K.T. 26/10/1993

¹⁷ König / Almanya, AİHM, Başvuru No:6232/73 K.T. 28/06/1978

AİHM tarafından makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edilip edilmediğiyle ilgili bir karar verilir. Ceza davalarında bu sürenin başlangıcı farklılık gösterebilir. Örneğin bir bireysel başvuru kararında AİHM, makul sürenin hesabında, başvurunun şüpheli olarak gösterildiği polis soruşturmasının başladığı tarihte süreyi başlatarak makul süre konusunda bir değerlendirme yapmıştır.¹⁸ Burada vurgulanan ve önemli olan, sürenin başlangıcı noktasında dahi farklılıklar olabileceğidir. Kanaatimce AİHM de AYM de bu nedenle yalnızca yargılamada geçen süreye bakarak mekanik bir değerlendirme yapmak yerine başka kriterlerle her bir bireysel başvuru bazında, her bir başvurunun özel koşullarını ve davanın özelliklerini dikkate alarak değerlendirme yapmaktadır.

AİHM, sürenin makul olup olmadığı değerlendirmesini yaparken, yargılama süresinin uygunluğunun davanın şartları ışığında,¹⁹ davanın karmaşıklığı, başvurunun tutumu, yetkili mercilerin tutumu²⁰ ve uyuşmazlık konusunun başvuru için önemi²¹²² ölçütlerini ele almakta ve bu ölçütler ışığında makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edilip edilmediğiyle ilgili bir sonuca varmaktadır. AYM de benzer şekilde AİHM'nin bu kriterlerini tespit etmiştir.²³

1.3.1.1. Davanın Karmaşıklığı

Bütün kitaplar ya da makaleler her zaman tek okunuşta nasıl anlaşılamıyorsa bir dava dosyası da bazen anlaşılabilir. Davanın çözülmesi bir ya da birden fazla nedenle diğer davalara göre daha karmaşık olabilir. Her bir davadaki hukuki uyuşmazlık aynı emek ve çaba sarf edilerek çözüme kavuşturulacak mahiyette olmayabilir. Bu nedenle bazı davalar daha kısa sürede çözüme kavuşturulabilecekken bazılarının çözüme kavuşturulabilmesi bir yana, anlaşılabilmesi dahi uzun zaman alabilmektedir.

¹⁸ Eckle / Almanya, AİHM, Başvuru No:8130/78 K.T. 15/07/1982

¹⁹ Hüseyin Bilgin, *İdari Yargı İçin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulama Rehberi*, (1. Baskı), Adalet Yayınevi, Ankara, 2017, 97.

²⁰ İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi* – 4, 2018: 266.

²¹ D. J. Harris, M. O. Boyle, E. P. Bates, C. M. Buckley, 2013: 282.

²² Sürmeli / Almanya, AİHM, Başvuru No:75529/01 K.T. 08/06/2006, kararında AİHM bu hususu dördüncü etken olarak değerlendirmiştir.

²³ AYM, Başvuru No: 2012/13, § 41

Davanın karmaşıklığını belirleyen birçok etmen söz konusu olabilir. Maddi olayın kendisi karışık olabileceği gibi olayı çözen deliller toplanamamış ya da somut uyuşmazlığı çözümlemesi beklenen mevzuat karışık düzenlenmiş olabilir. “Bir dava birçok nedenle karmaşık olabilir. Örneğin delillerin miktarı²⁴, sanıkların ya da suçlamaların sayısı,²⁵ bilirkişi raporu alınması gerekliliği,²⁶ yurtdışından gelmesi gereken deliller²⁷ ya da dava konusu olayla ilgili hukuki meselelerin karmaşıklığı davayı karmaşık kılabilir.”²⁸ Eğer dava bu gibi nedenlerle karmaşık bir davaysa devletin sorumluluğu doğmayabilir. Davanın karmaşık olması dışında incelenecek olan diğer hususlarda bir problem olması hâlinde ise devletin sorumluluğunun doğmayacağını söylemesi elbette mümkün olmayacaktır.

1.3.1.2. Başvurucunun Tutumu

Makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunan, devlete atfedilemeyecek birtakım nedenlerle yargılama sürecini kendi kusuruyla uzatmış olabilir. Böyle bir durum söz konusu olduğunda, kişilerin kusurunu kısmen ya da tamamen devlete yüklemek hakkaniyete aykırı olacaktır. Olması gereken, mahkemelerin davayı mümkün olan en hızlı şekilde sonuçlandırması ve tarafların da üstlerine düşen sorumlulukları yerine getirmeleridir.

Devlete atfedilebilecek bir gecikme olması durumunda makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edildiğinden bahsedilebilir. Davacının ya da davalının sorumlu olduğu gecikmeler için devlet sorumlu tutulmaz.²⁹ Başvurucu gerekli özeni göstermemişse ve bu durumdan kaynaklanan bir gecikme olduysa, bu durum devleti sorumlu kılmaz.³⁰

²⁴ AİHM, Başvuru No: 8130/78,

²⁵ Neumeister / Avusturya, AİHM, Başvuru No:1936/63 K.T. 27/06/1968

²⁶ Wemhoff / Almanya, AİHM, Başvuru No:2122/64 K.T. 27/06/1968

²⁷ AİHM, Başvuru No: 1936/63,

²⁸ D. J. Harris, M. O. Boyle, E. P. Bates, C. M. Buckley, 2013: 282.

²⁹ Monnet / Fransa, AİHM, Başvuru No:13675/88 K.T. 27/10/1993

³⁰ AİHM, Başvuru No: 13675/88,

1.3.1.3. Yetkili Mercilerin Tutumu

Yetkili mercilerdeki görevliler kasten ya da taksirle³¹ yargılama sürecini uzatmış olabilir. AİHM de yaşanan gecikmelerden devletin ihmali ya da kusuru olup olmadığı noktasında değerlendirme yaparak sorumlu olup olmadığıyla ilgili bir kanaate varır.³² AİHM, başvuruçunun ve yetkili mercilerin yargılamanın gecikmesine neden olan tutumlarına ilişkin bir değerlendirmede bulunurken yaşanan gecikmenin bireysel sebeplerini de kümülatif sebeplerini de inceler.³³ Örneğin yeni bir soruşturma yürütülmesi için aynı gerekçeyle dava dosyasının soruşturmacılara tekraren gönderilmesi hâli, yargılamayı yapan mahkemenin oluşumunda sürekli değişiklik yapılması, hâkimin tarafları dinlemesi ile karar vermesi arasında geçen süre, dava dosyasının karar veren ilk derece mahkemesinden temyiz merciine gönderilmesinde gecikmeler yaşanması,³⁴ yazı işlerinin rutin şekilde yerine getirilmemesi, duruşmanın yürütülmesinde yaşanan sorunlar, işbirliği eksikliği, davanın çözümünde başka bir davada verilecek karar sonucunun beklenmesi gereken hâllerde davanın ertelenmesi vb.³⁵ resmi makamlar kaynaklı gecikmelerdendir. Bu tür gecikmeler makul süre hesabında dikkate alınır ve ilgili devletin sorumlu olması sonucunu doğurabilir.

1.3.1.4. Uyuşmazlık Konusunun Başvurucu İçin Önemi

Sürenin kısalığı ve uzunluğu bakımından bütün davalar aynı değildir, aciliyet dereceleri farklılık gösterir. Örneğin bir taşınmaz hakkında alınan yıkım kararına karşı açılan dava ile bir manevi tazminat davası nitelik itibarıyla farklıdır; taşınmazın yıkımı kararı hemen uygulanacak bir karar olduğundan mahkemenin hızlı bir şekilde karar vermesi davacı için daha fazla aciliyet gerektiren bir durum olarak karşımıza çıkar. Bu sebeple makul sürede

³¹ Dikkatsizlik, tedbirsizlik, meslekte acemilik veya düzene, buyruklara ve talimata uymazlıktan doğan kusurlu olma durumu, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim: 24/07/2022

³² İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 4*, 2018: 273.

³³ Zrvandyan, 2021: 111.

³⁴ Dovydas Vitkauskas, Grigoriy Dikov, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması Uygulamacılar İçin El Kitabı*, (2. Baskı) Avrupa Konseyi, Ankara, 2018, 121.

³⁵ D. J. Harris, M. O. Boyle, E. P. Bates, C. M. Buckley, 2013: 283.

yargılanma hakkının ihlâl edilip edilmediğinin tespitinde başvurucunun hangi menfaatinin tehlike altında olup olmadığının tespit edilmesi çok önemlidir.

Suç isnadı içeren davalar için, kişinin özgürlüğü söz konusu olduğundan, özellikle de yargılama tutuklu devam ediyorsa, dava hakkında karar verilmesinin hızı açısından mahkemelerden özel bir çaba beklenebilir. Medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin bir uyuşmazlık söz konusu olduğunda ise uyuşmazlığın niteliği ile uyuşmazlığın başvuru için önemi dikkate alınabilir.³⁶

1.3.2. Anayasa Mahkemesi

AYM'ye göre “Medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklara ilişkin yargılamanın süresi tespit edilirken sürenin başlangıç tarihi olarak davanın ikame edildiği tarih; sürenin sona erdiği tarih olarak -çoğu zaman icra aşamasını da kapsayacak şekilde- yargılamanın sona erdiği tarih, yargılaması devam eden davalar yönünden ise Anayasa Mahkemesinin makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edildiğine ilişkin şikâyetle ilgili kararını verdiği tarih esas alınır (*Güher Ergun ve diğerleri*, §§ 50-52).”³⁷ AYM bireysel başvuru sonucu verdiği bir kararında, asli müdahil açısından yapılacak makul süre değerlendirmesi bakımından dikkate alınacak sürenin başlangıç anını, davanın açıldığı tarih değil asli müdahale talebinde bulunulduğu tarih olarak kabul etmiştir.³⁸ Bir başka kararında ise makul süre değerlendirmesinde dikkate alınacak sürenin başlangıç tarihini, başvurucunun talebini ilgili idareye ilettiği tarih olarak kabul etmiştir.³⁹ Burada vurgulanan ve önemli olan, makul sürenin başlangıç tarihinin olayın özelliklerine göre değişebildiği gibi, yargılamada taraf olanın özelliklerine göre de değişebileceğidir. Nitekim aynı başvuru için AYM aşağıda ayrı bir başlıkta incelenecek olan davanın karmaşıklığı kriterini de incelemiş, davanın karmaşık olduğu tespitini yaptıktan sonra yargılamadaki gecikmenin makul olduğu, yani yargılamada makul olmayan bir

³⁶ İncooğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi* – 4, 2018: 275-276.

³⁷ Nevriye K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2021/58970 K.T. 05/07/2022, 46. paragraf,

³⁸ Ak Demirtaş Madencilik Nakliyat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/1989 K.T. 15/06/2016, 66. paragraf,

³⁹ Şener B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/5516 K.T. 22/01/2015, 44. paragraf,

gecikmenin bulunmadığı,⁴⁰ dolayısıyla makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edilmediği sonucuna varmıştır.

AYM'ye göre, “davanın karmaşıklığı, yargılamanın kaç dereceli olduğu, tarafların ve ilgili makamların yargılama sürecindeki tutumu ve başvurucunun davanın hızla sonuçlandırılmasındaki menfaati gibi hususlar, bir davanın süresinin makul olup olmadığının tespitinde göz önünde bulundurulması gereken kriterlerdir.”⁴¹ AYM, bu kriterlerin hiçbirinin makul süre değerlendirmesinde tek başına belirleyici olmadığını belirtir, kriterlerin toplam etkisinin değerlendirilmesi ve hangi kriterin gecikmeye daha fazla ve etkili bir şekilde neden olduğunun saptanması gerektiğinin altını çizer, bunun için de öncelikle sürenin başlangıç ve bitiş tarihlerinin belirlenmesi gerektiğini belirtir.⁴²

1.3.2.1. Davanın Karmaşıklığı

Davanın karmaşık olmasına neden olan birçok faktör olabilir. AİHM'nin makul süre değerlendirmesi yaparken ölçüt olarak kullandığı davanın karmaşıklığı kriterinin ne gibi durumlarda söz konusu olabileceği hususu AYM açısından benzerlik göstermektedir. Uyuşmazlığın çözüme kavuşturulabilmesi mevzuattaki belirsizlikler, delillerin toplanmasında karşılaşılmış olabilecek güçlükler gibi birçok nedenden kaynaklanmış olabilir. Bu konuda önemli olan, davanın karmaşık olması durumu kabul edilse bile, bazen yargılamanın makul sürede sonlandırılmamış olması makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edildiği sonucuna varılmasını engellemeyebilir. Örneğin AYM bireysel başvuru sonucu verdiği bir kararda⁴³ yargılamanın karmaşık nitelikte olduğu kabul edilmekle birlikte yaklaşık on yıllık yargılama süresinde makul olmayan bir gecikmenin olduğu sonucuna varmıştır.⁴⁴ Bir diğer bireysel başvuruda ise yargılama karışık olsa da davaya bütün olarak bakarak makul olmayan bir gecikmenin olduğu sonucuna varmıştır.⁴⁵ Görüldüğü üzere AYM için davada yer alan toplam kişi sayısı, davanın

⁴⁰ AYM, Başvuru No: 2014/1989, 70. paragraf

⁴¹ Selahattin A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/1198 K.T. 07/11/2013, 41. paragraf, AYM, Başvuru No: 2013/5516, 41. paragraf

⁴² AYM, Başvuru No: 2012/13,

⁴³ Sep İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/311 K.T. 25/02/2016

⁴⁴ AYM, Başvuru No: 2013/311, 51. paragraf

⁴⁵ AYM, Başvuru No: 2012/13, 63. paragraf

mahiyeti, yapılması gereken usul işlemleri, maddi olayların karmaşık olması vb. durumlar davanın karmaşık olması sonucunu doğurur. Fakat davanın karmaşık olması tek başına makul sürenin aşılmasının mazur görüleceği anlamına gelmez. Bu durum her bir başvuru açısından ayrı ayrı değerlendirilecektir. Tek başına davanın karmaşık olması sürenin makullüğü konusunda bir sonuca varmak için yeterli değildir.

1.3.2.2. Başvurucunun Tutumu

AYM'ye göre taraflar yargılama sürecini uzatacak nitelikte davranışlarda bulunmamalıdır. Fakat taraflar yargılamayı uzatacak nitelikte davranışlarda bulunmuş olsalar bile yargılama makamının gerekirse usuli imkânları kullanmak suretiyle yargılamayı uzatma ihtimali olan girişimleri engelleme sorumluluğu bulunmaktadır.⁴⁶

1.3.2.3. Yetkili Mercilerin Tutumu

Yargılamada geçen sürenin makul olup olmadığına ilişkin değerlendirmede göz önünde bulundurulması gereken başka bir ölçüt de yetkili mercilerin tutumudur. AYM bu kapsamda sadece yargı mercilerinin tutumunu dikkate almaz, kamu gücünü kullanan tüm organların tutumunu dikkate alır. Bu sayede yetkili mercilere atfedilebilecek bir gecikme olup olmadığıyla ilgili bir sonuca varır.⁴⁷ AYM, hukuk sistemindeki yapısal eksikliklerin, organizasyon eksikliklerinin yargılamanın makul sürede gerçekleştirilmemesinin gerekçesini izah edemeyeceğinin altını çizer.⁴⁸ Görüldüğü üzere yapısal sorunlar veya organizasyon eksikliği de makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edilip edilmediğinin tespitinde dikkate alınmaktadır. Bu konuda devlete adil yargılama koşullarını yerine getirebilecek şekilde düzenleme yapma yükümlülüğü getirildiği görülmektedir. Bu yükümlülük yapma-etme anlamında pozitif bir yükümlülüktür. Negatif yükümlülük devlete kaçınma ödevi yüklerken, pozitif yükümlülük devlete pozitif bir müdahalede bulunma görevi verir.⁴⁹ Gereken çaba gösterilirse ve zamanında olmak şartıyla yeterli

⁴⁶ AYM, Başvuru No: 2012/13,

⁴⁷ AYM, Başvuru No: 2012/13,

⁴⁸ AYM, Başvuru No: 2012/1198, 58. paragraf

⁴⁹ AİHS kapsamında pozitif yükümlülükler için bkz: Jean-François Akandji -Kombe, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler Avrupa İnsan Hakları*

önlemler alınırsa iş yükündeki geçici olağanüstü artışlar devletin sorumluluğunu ortaya çıkarmayabilir.⁵⁰ AYM bireysel başvuru sonucu verdiği bir kararında davaya konu uyuşmazlığın karara bağlanmasının yargılama makamlarının tutumu nedeniyle geciktirildiğine dair bir bulgu saptanmadığı tespitini⁵¹ yaptıktan sonra makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edilmediğine karar vermiştir. Başka bir bireysel başvuru sonucu verdiği kararda ise geçici olarak ortaya çıkan bir iş yükü artışının yapısal soruna dönüştüğü, fakat yetkili mercilerin prosedürün işletilmesi için gerekli tedbirlere başvurduğu, başvuruya konu talebin karara bağlanması hususunda geçen süreçte, uyuşmazlığın karara bağlanması konusunda kamu otoritelerine ve özellikle yargılama organlarına atfedilebilecek bir gecikmenin olduğu tespit edilmediğinden,⁵² makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edilmediğine karar vermiştir. Görüldüğü üzere AYM, yetkili makamların sorumluluğu konusunda devlete pozitif yükümlülük yüklediği gibi, başvuru özelindeki durumları dikkate alarak yetkili mercilere atfedilebilecek bir gecikme söz konusu olmadığında makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edilmediğine karar vermektedir. Nihayetinde, adil bir yargılamanın gerçekleşebilmesi için, her bir başvurunun kendi özelinde değerlendirilmesi gerekir.

1.3.2.4. Uyuşmazlık Konusunun Başvurucu İçin Önemi

Başvurucunun ihlâl edildiğini ileri sürdüğü hakkına ilişkin hukuki korumanın ivedilikle gerçekleştirilmesindeki yarar, başvurucuya ve ihlâl edildiği ileri sürülen hakka göre değişebilmektedir. Bu nedenle AİHM gibi AYM de bu kriteri makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edilip edilmediğinin tespitinde bulunurken dikkate alır. Hatta bu kriter AYM'ye göre her bir yargılamada geçen sürenin ayrı ayrı olarak değerlendirilmesinin ve doğrudan bir standart olmaması tercihini güçlendiren önemli bir nedendir.⁵³

Sözleşmesinin uygulanmasına ilişkin kılavuz kitap İnsan Hakları El Kitapları, (7) 2008, e kitap için: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019112811pozitif_yukumluluk.pdf

⁵⁰ Yıldız K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/2625 K.T. 08/05/2014, 67. paragraf

⁵¹ AYM, Başvuru No: 2013/5516, 46. paragraf

⁵² Cahit T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/2744 K.T. 16/07/2014, 65., 66. ve 67. paragraflar

⁵³ AYM, Başvuru No: 2012/13, 45. paragraf

1.3.2.5. Yargılamanın Kaç Dereceli Olduğu

AYM yargılamada geçen sürenin makul olup olmadığıyla ilgili bir kanaate varırken yargılamanın kaç dereceli olduğuyla ilgili de değerlendirme yapmaktadır.⁵⁴ Örneğin iki dereceli yargılama sürecinde davanın on yıla yakın süreçte sonuçlanması,⁵⁵ yine iki dereceli yargılama sürecinde on bir yıl sekiz ay süren yargılama,⁵⁶ makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edildiği tespitine neden olmuştur. Bir başka bireysel başvuru sonucu verilen kararda ise iki dereceli yargılamada geçen 3 yıl 22 günlük yargılama süresinin makul süreyi ihlâl etmediği sonucuna varılmıştır.⁵⁷

1.4. MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKINA İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME

Davanın karmaşıklığı, başvurunun tutumu, yetkili mercilerin tutumu, yargılamanın kaç dereceli olduğu ve uyuşmazlık konusunun başvuru için önemi ölçütlerinin tamamı ya da birkaçı makul sürede yargılanma hakkının ihlâl edilip edilmediğinin incelendiği bir bireysel başvuruda bir araya gelerek yargılama sürecini uzatmış ya da bu ölçütler tek başlarına yargılama sürecinin uzamasına neden olmuş olabilir. Yargılama faaliyetinin herhangi bir aşamasında gerek yargılamanın kendi yapısal sorunlarından gerek mevzuat düzenlemelerinden gerekse de herhangi başka bir sebepten yargılama makul sürede sonuçlandırılmamış olabilir. Nihayetinde insan ilişkileriyle beraber gelişen hukuk kurallarının içeriği, yüksek mahkeme kararlarıyla makul sürede yargılanma hakkı özelinde, koruma kapsamında bulunan bütün haklar genelinde, içtihatlarla doldurulmaktadır ve somut durumlarda uygulanabilecek kriter ve olası çözüm önerileri hala geliştirilmektedir.

⁵⁴ “... yargılamanın kaç dereceli olduğu... gibi hususlar, bir davanın süresinin makul olup olmadığının tespitinde göz önünde bulundurulması gereken kriterlerdir.” AYM, Başvuru No: 2012/1198, 41. paragraf

⁵⁵ Mustafa A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/3578 K.T. 25/02/2015, 53. paragraf

⁵⁶ AYM, Başvuru No: 2012/1198, 56. paragraf

⁵⁷ AYM, Başvuru No: 2013/5516, 46. paragraf

2. BÖLÜM: HAKKANİYETE UYGUN YARGILANMA HAKKI

Hakkaniyete uygun yargılanma ilkesi, adil yargılanma hakkının özünü oluşturur. Adil yargılanma hakkı genel bir ilkedir ve hakkaniyete uygun yargılanma ilkesi bu genel ilkenin temelidir. Adil yargılanma hakkı kapsamındaki diğer ilkeler bu ilkenin gerçekleşmesini temin eder.

2.1. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE ANAYASAMIZDAKİ YERİ

Adil yargılanma hakkı genel bir ilkeye işaret eder, hakkaniyete uygun yargılanma ilkesi de bu genel ilkenin özüdür ve adil yargılanma hakkının diğer unsurları bir anlamda hakkaniyete uygun yargılanma hakkının gerçekleşmesinin temini için birer araç mahiyetindedir.⁵⁸

Adil yargılanma hakkının somut yargılamada gerçekleşebilmesi için gerekli olan unsurlardan birini teşkil eden hakkaniyete uygun yargılanma hakkı, AİHS'in adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasında lafzen yer almakta, Anayasamızda ise lafzen yer almamaktadır. Fakat Anayasamızda çeşitli maddelerde⁵⁹ hakkaniyete uygun bir yargılamanın gerçekleşebilmesi için birtakım düzenlemeler yapılmış durumdadır. AİHS'nin 6. maddesinde yer alan hakkaniyete uygun yargılanma hakkı ceza yargılaması için de medeni hak ve yükümlülükleri içeren yargılamalar için de geçerlidir.⁶⁰

Adil yargılanma hakkının bir unsurunu teşkil eden hakkaniyete uygun yargılanma hakkı, içerisinde birtakım alt ilkeleri de içermektedir. Bu ilkelerin bazıları mevzuatta düzenlenmiş, bazıları ise düzenlenmemiştir. Hakkaniyete uygun yargılanma hakkı, silahların eşitliği ilkesi, çelişmeli yargılanma ilkesi ve gerekçeli karar hakkı unsurlarının

⁵⁸ Sarıaslan, 2018: 663.

⁵⁹ 2709 sayılı T.C. Anayasanın 36, 38, 39 ve 141. maddeleri

⁶⁰ Inceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi* – 4, 2018: 111.

bir araya gelmesiyle oluşur.⁶¹ Buna karşılık çeşitli bireysel başvuru kararlarında silahların eşitliği ilkesi, çelişmeli yargılanma ilkesi ya da gerekçeli karar hakkı konusunda değerlendirme yapılmaksızın ya da bu konularda ihlâl olmadığı sonucuna varılarak, mahkemenin değerlendirmesinin öngörülemez nitelikte olduğu ya da bariz takdir hatası içerdiği⁶², başvuruçunun öznel durumunun yargılamada dikkate alınmadığı⁶³ veya genel olarak hakkaniyete uygun yargılanma hakkının ihlâl edildiği⁶⁴ sonucuna varılabilmektedir. Hakkaniyete uygun yargılanma hakkının varlığı yargılamanın bir bütün olarak sonuçlarıyla birlikte hakkaniyete uygun olmasını ve yargılama sonucu verilen mahkeme kararının hukuki güvenlik ilkesiyle bağdaşmasını gerektirir. AYM'nin bireysel başvurularda verdiği çeşitli kararlara göre aynı duruma ilişkin farklı yargı kollarına bağlı mahkemelerde açılan davalarda farklı hukuki sonuçlara ulaşılmış olması⁶⁵, yargılamadaki hukuk kurallarının yorum ve uygulamasının öngörülemez nitelikte olması veya bariz şekilde takdir hatası içermesi⁶⁶ gibi örnekleri çoğaltılabilecek birçok durum, hakkaniyete uygun yargılanma hakkının ihlâline neden olabilir.

Sonuç olarak hakkaniyete uygun yargılanma hakkı temel olarak üç alt ilke kapsama alınarak incelenebilecek olsa da hakkın sadece bu üç alt ilkeden oluştuğu söylenemez. Fakat tezin konusu başlı başına hakkaniyete uygun yargılanma hakkı olmadığından ve bu başlığın amacı yalnızca adil yargılanma hakkının kapsamının anlaşılabilmesi olduğundan, bu kısımda hakkaniyete uygun yargılanma hakkı açısından temel olduğu değerlendirilen üç ilke incelenecektir.

⁶¹ Selami Demirkol, Özge Bulut Kaya, *Adil Yargılanma Hakkı, Hakkaniyete Uygun Yargılanma, Gerekçeli Karar Hakkı, Danıştay Başkanlığı İnsan Hakları Komisyonu Çalışmaları 3. Dönem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Çerçevesinde Temel Hak ve Özgürlükler*, s. 86

⁶² Şahin E. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/2539 K.T. 07/07/2015, 75. paragraf, Kenan Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/989 K.T. 19/12/2013, 64. paragraf

⁶³ Mesude Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/2738 K.T. 16/07/2014, 39. paragraf,

⁶⁴ AYM, Başvuru No: 2013/2738, 94. paragraf,

⁶⁵ Ahmet S. ve Şefika S. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/135 K.T. 21/01/2015, 48. paragraf,

⁶⁶ AYM, Başvuru No: 2013/2539, 75. ve 76. paragraflar,

2.2. HAKKANİYETE UYGUN YARGILANMA HAKKI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLEN İLKELER

2.2.1. Silahların Eşitliği İlkesi

2.2.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasamızdaki Yeri

Adil yargılanma hakkının hakkaniyete uygun yargılanma ilkesinin da bir alt ilkesini, hakkaniyete uygun yargılamanın gerçekleşebilmesinin teminatlarından da birini teşkil eden silahların eşitliği ilkesi, bir kavram olarak ne AİHS’de ne de Anayasamızda yer almaktadır. Silahların eşitliği ilkesi, hakkaniyete uygun bir yargılamanın gerçekleşebilmesini sağlamak için mahkeme içtihatlarıyla belirlenmiş ilkelerden birisidir.

Mevzuatta lafzen yer almayan silahların eşitliği ilkesi, AİHM tarafından da AYM tarafından da adil yargılanma hakkının gerçekleşebilmesi için yargılamada bulunması gereken bir ilke olarak tanımlanmış ve birçok bireysel başvuruda çeşitli gerekçelerle silahların eşitliği ilkesinin ihlâl edildiğinden bahisle adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğine dair kararlar verilmiştir. Bu nedenle genel olarak yargılamanın taraflarının eşit olması gerekliliği prensibine dayanan bu ilkenin AİHM ve AYM tarafından nasıl tanımlandığının, amacının ne olduğunun, bu ilkenin hayata geçmesini sağlamak için gerekenlerin neler olduğunun tespiti önemlidir.

2.2.1.2. Silahların Eşitliği İlkesinin Tanımı ve Amacı

2.2.1.2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHM’de ilk olarak silahların eşitliği ilkesinin tartışıldığı başvurular genellikle ceza yargılamasıyla ilgili olmakla birlikte, AİHM’in önüne giden bireysel başvuruların niteliği itibarıyla 1993 yılından itibaren hukuk davalarında ve idari davalarda da silahların eşitliği ilkesi tartışılmaya ve davalarda uygulama alanı bulmaya başlamıştır.⁶⁷

⁶⁷ Güney Dinç, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Göre Silahların Eşitliği, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (57), 2005, 299.

Hakkaniyete uygun yargılamanın gereklerinden birisi olan ve kavram olarak ilk kez AİHM'nin Neumeister kararında kullanılan silahların eşitliği ilkesi, mahkeme önünde sahip olunan haklar ve yükümlülüklerin eşit olması, yargılamanın tarafları arasında bu konuda bir denge bulunması anlamına gelmektedir.⁶⁸ Silahların eşitliği ilkesi AİHM tarafından Dombo Beheer B.V. Hollanda kararında “davanın bir tarafını diğer taraf karşısında dezavantaj içine sokmayacak şartlarda, tarafların deliller dâhil olmak üzere, davasını ortaya koyması için makul ve kabul edilebilecek olanakların sağlanmış olması gerekliliği” şeklinde tanımlanmıştır.⁶⁹ Silahların eşitliği ilkesi, yargılamanın taraflarının yargılamada, usuli konularda eşit olmaları gerekliliğini ifade eder.

AİHS’de doğrudan silahların eşitliği sözcüklerinden oluşan bir tanım yer almamaktadır. Adil yargılanmanın koşullarını düzenleyen 6. maddenin 1. fıkrasındaki “... hakkaniyete uygun ...” yargılama kavramı, AİHM’in çeşitli kararlarında yaptığı yorumlar sonucunda ilkenin hukuksal temelini oluşturmuştur.⁷⁰

AİHM’nin bireysel başvuru sonucu verdiği bir kararında yaptığı yoruma göre adil yargılanma hakkının unsurlarından birisini oluşturan silahların eşitliği ilkesi, yargılamanın her bir tarafına diğer taraf karşısında özellikle önemli noktalarda dezavantajlı konumda bulunmayacak şekilde davasının ne ve ne ile ilgili olduğunu ortaya koyması için bir fırsat sağlanmasını gerektirir.⁷¹ Buradan hareketle silahların eşitliği ilkesinin amacının yargılamada taraf olanların yargılamanın özellikle önemli noktalarında diğer tarafa göre dezavantajlı konuma düşmemesini sağlamak, tarafın davasının ve derdinin ne olduğuyla ilgili verileri ortaya koyması için kendisine fırsat sağlanmasının gerekliliği olduğu söylenebilir. Silahların eşitliği ilkesi, yargılama sürecinin tamamını, bir bütün olarak ilgilendirir. İlkenin gerçekleştiğini söyleyebilmek için yargılamanın herhangi bir aşamasında yargılamanın herhangi bir tarafı, özellikle davanın önemli

⁶⁸ Selami Demirkol, Ziyet Çetin, *Hakkaniyete Uygun Yargılama Kapsamında Silahların Eşitliği İlkesi, Danıştay Başkanlığı İnsan Hakları Komisyonu Çalışmaları 3. Dönem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Çerçevesinde Temel Hak ve Özgürlükler*, s. 119

⁶⁹ İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi* – 4, 2018: 115.

⁷⁰ Dinç, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Göre Silahların Eşitliği”, 2005: 283.

⁷¹ Kress / Fransa, AİHM, Başvuru No:39594/98 K.T. 07/06/2001, 72. paragraf

noktalarında, dezavantajlı konuma düşmeksizin derdinin ne olduğunu ortaya koyabilmiş olmalıdır.

2.2.1.2.2. Anayasa Mahkemesi

AYM birçok bireysel başvuru kararında ilkenin adil yargılanma hakkının unsurlarından biri olduğunu, ilkenin davanın taraflarının usuli haklar bakımından aynı koşullara tabi tutulması ve bir taraf diğer tarafa göre daha zayıf bir duruma düşürülmeksizin iddia ve savunmaların mahkeme önünde dile getirilmesi fırsatına sahip olunması anlamına geldiğini belirtmektedir.⁷² İlkenin gerçekleşebilmesi için davadaki tarafların usuli haklar bakımından aynı koşullara sahip olması ve diğer taraf karşısında daha zayıf bir konumda bulunmaksızın derdini mahkeme önünde dile getirebilmesi gerekmektedir. Silahların eşitliği ilkesinin amacı, özellikle yargılamada önemli olan konular açısından davanın taraflarını usuli açıdan eşit konumda tutmaktır. Taraflardan birine tanınırken diğerine tanınmayan bir avantaj, fiilen olumsuz bir sonuç doğurmuş olmasa bile silahların eşitliği ilkesi ihlâl edilir.⁷³

2.2.1.3. Silahların Eşitliği İlkesinde Kullanılan Ölçütler

2.2.1.3.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHM, genel olarak bireysel başvuru kararlarında, silahların eşitliği ilkesinin gereklerinin ne olduğuyla ilgili tahdidi bir sayım yapmasa da ilkenin gerçekleşebilmesi için davanın mahiyetine uygun usuli güvencelerin olması bir zorunluluktur.⁷⁴ Tahdidi bir sayım bulunmamasına karşın, derlenebilecek birtakım ölçütlerle silahların eşitliği ilkesinin AİHM kararlarında ne gibi bir yeri olduğu anlaşılabilir. Adil yargılanma hakkının diğer unsurları gibi silahların eşitliği ilkesi açısından da ihlâl olan ve olmayan birçok durum söz konusudur.⁷⁵

⁷² Bülent K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/6428 K.T. 26/06/2014, 70. paragraf, Yaşasın A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/6428 K.T. 16/05/2013, 32. paragraf,

⁷³ Ahmet E. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/3197 K.T. 17/02/2016, 49. paragraf, Zagorodnikov / Rusya, AİHM, Başvuru No:66941/01 K.T. 07/06/2007, 30. paragraf

⁷⁴ Dovydas Vitkauskas, Grigoriy Dikov, 2018: 71.

⁷⁵ Örnekler için bakınız: Dovydas Vitkauskas, Grigoriy Dikov, 2018: 72-75.

2.2.1.3.1.1. Genel Olarak Usuli Güvencelerde Eşitlik

Buraya kadar anlatılanlardan görüleceği üzere silahların eşitliği ilkesi esasen davanın taraflarına sağlanan usuli güvencelerin eşit olması gerekliliği prensibine dayanır. Usuli eşitliklerin sağlanması noktasında ise davadan davaya değişebilen farklı durumlar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin AİHM, mahkemenin vereceği kararı etkilemek amacıyla mahkemeye sunulan herhangi bir görüşün davada taraf olanlara tebliğ edilmemesini genellikle çelişmeli yargılanma ilkesinin ihlâli olarak görür. Buna karşın mahkemeye sunulan görüşün içeriğinden dolayı davanın tarafı niteliğini haiz olan ve bu görüşü yürütme imkânı davanın taraflarına tanınmayan bir yasal görevlinin davada etkin rol oynaması silahların eşitliği ilkesi açısından değerlendirmiştir.⁷⁶ Buna karşılık ilk derece mahkemesindeki yargılamada bazı bilgilere ulaşamamış olması nedeniyle taraflardan birinin uğradığı haksızlık üst derece yargılamasında düzeltilmişse veya taraf bu durumu düzeltebilecekken düzeltmemişse, bu durumda silahların eşitliği ilkesinin ihlâl edildiği söylenemez.⁷⁷ Başka bir örnek olarak davanın taraflarından biri duruşmaya katılırken diğeri katılamazsa, silahların eşitliği ilkesinin ihlâl edildiği söylenebilir.⁷⁸

2.2.1.3.1.2. Adli Yardım Sağlanması

Maddi durumu davadaki vekâlet ücretini karşılamaya yetmeyecek yargılamanın tarafının bu sebeple avukat yardımı alamaması, davada kendini avukat vasıtasıyla temsil ettirememesi kimi zaman tarafı diğer taraf karşısında dezavantajlı konuma getirebilmekte ve silahların eşitliği ilkesinin ihlâl edilmesine yol açabilmektedir.

Örneğin davanın taraflarından biri adli yardımdan yoksun kaldığından, maddi olarak daha iyi durumda olan diğer tarafa göre davasını etkili bir şekilde savunamamış olabilir.⁷⁹

⁷⁶ Inceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi* – 4, 2018: 117-118., D. J. Harris, M. O. Boyle, E. P. Bates, C. M. Buckley, 2013: 254., Borgers / Belçika, AİHM, Başvuru No:12005/86 K.T. 30/10/1991,

⁷⁷ Inceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi* – 4, 2018: 124.

⁷⁸ D.J. Harris, M.O. Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, 2013: 256., Komanicky / Slovakya, AİHM, Başvuru No:32106/96 K.T. 04/06/2002,

⁷⁹ Demirkol, Çetin, *Hakkaniyete Uygun Yargılama Kapsamında Silahların Eşitliği İlkesi, Danıştay Başkanlığı İnsan Hakları Komisyonu Çalışmaları 3. Dönem Avrupa İnsan Hakları*

Taraflara adli yardım sağlanmamış olması, tarafları mahkeme önünde daha yüksek maddi imkânları olan karşı taraf karşısında davalarını etkili bir biçimde savunma imkânından yoksun bırakmış olabilir.⁸⁰ Bu durumun silahların eşitliği ilkesine uygun olduğu söylenemez.

2.2.1.3.1.3. Bilgi ve Belgelere Ulaşmada Eşitlik

Yargılamanın adil olduğunun ve yargılamada silahların eşitliği ilkesinin gerçekleştiğinin söylenebilmesi için yargılamanın taraflarının davayla ilgili bilgi ve belgelere ulaşması, bu konuda taraflar arasında eşitlik bulunması gerekir. Davanın taraflarından birine, diğerine karşı avantaj sağlanmamış olmalıdır. AİHM, askeri bir hastanede sivil hemşire olarak çalışırken bir disiplin soruşturmasının ardından görevinden alınmasına ilişkin açtığı dava, “gizli” olarak nitelendirilmiş soruşturma dosyasına dayalı olarak reddedilen bir başvuru ile ilgili verdiği bir kararda, iletilen belge ve bilgilerin davanın sonucu hakkında temel bir önemi olduğunu tespit etmiş, ilgilinin kazanmayı umduğu şey ve soruşturma dosyasındaki belge ve bilgilerin niteliği dikkate alındığında, başvuru karar verilmesinden önce bunlara yanıt vermesinin olanaksız olduğunu, adil yargılanma hakkının hiçe sayıldığını belirtmiş ve AİHS’in 6. maddesinin ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.⁸¹ Bilgi ve belgelere ulaşmada eşitliğin yanı sıra belgelerin gerçeğe uygun olup olmadığına ilişkin inceleme talebinin mahkemece reddedilmesi de⁸² silahların eşitliği ilkesini ihlâl edebilir.

2.2.1.3.1.4. Tanık Dinlenmesinde Eşitlik

Silahların eşitliği ilkesinin bir gereği olarak davanın taraflarının tanık dinletmek konusunda eşit imkânları bulunmalıdır. Davanın temeli olan bir iddiayı destekleyen

Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Çerçevesinde Temel Hak ve Özgürlükler, 130, Steel ve Morris / Birleşik Krallık, AİHM, Başvuru No:68416/01 K.T. 15/02/2005,

⁸⁰ *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. Maddesine İlişkin Rehber, Adil yargılanma hakkı (medeni hukuk yönü)* 301020201146166MaddeRehberiMedeni.pdf Erişim tarihi:23/08/2022

⁸¹ Güner Çorum / Türkiye, AİHM, Başvuru No:59739/00 K.T. 31/10/2006,

⁸² Dovydas Vitkauskas, Grigoriy Dikov, 2018: 73., Nichifor / Moldova, AİHM, Başvuru No:52205/10 K.T. 20/09/2016,

tanığın dinlenilmesine ilişkin talep mahkemece reddedilirse silahların eşitliği ilkesi ihlâl edilir.⁸³ “Teknik, usule ilişkin bazı iç hukuk kuralları nedeniyle davanın taraflarından biri kendi adına bazı tanıkları dinletemiyor ve bu durum davanın diğer tarafı karşısında nitelikli bir dezavantaj yaratıyorsa, silahların eşitliği açısından ihlâl oluşturur.”⁸⁴ Buna karşılık başka deliller de mevcutsa ya da tanığın dinlenilmemesi yargılama sonucu verilecek karar üzerinde bir etkiye sahip değilse, silahların eşitliği ilkesi ihlâl edilmeyebilir.

2.2.1.3.1.5. Bilirkişilik Konusu

AİHM bilirkişilik kurumunu silahların eşitliğinin özel bir örneği olarak görmekte ve bilirkişi talep ve davet etme konusunda yargılamanın taraflarının eşit imkânlara sahip olmaları gerektiğini⁸⁵ ve yargılamada mahkeme tarafından belirlenen bilirkişinin tarafsız olması gerektiğini⁸⁶ belirtmektedir. Bilirkişinin tarafsızlığının tespitinde kullanılan bazı ölçütler bulunmaktadır.⁸⁷ Bilirkişilik kurumu ile ilgili olarak silahların eşitliği ilkesinin ihlâl edildiğine ilişkin AİHM kararları bulunduğu gibi, ihlâl olmadığına ilişkin AİHM kararları da bulunmaktadır. Genel itibarıyla silahların eşitliği ilkesinin ihlâl edilip edilmediğinin tespitinde bilirkişinin yargılamadaki rolü, kararın sonucuna etkisi önemli olmaktadır.

2.2.1.3.1.6. Yasamanın Müdahalesi

AİHM, özellikle devletlere karşı açılan davalarda davayı etkileme ihtimali olan ve geçmişe etki doğurabilecek yasal değişiklikler yapıldığı durumlarda silahların eşitliği

⁸³ İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi* – 4, 2018: 121.

⁸⁴ Sibel İncioğlu, *Adil Yargılanma Hakkı, Eğitim Modülü Hukuk Yargılaması*, Avrupa Konseyi, 2018 <https://rm.coe.int/adil-yargılanma/16808e93e6> Erişim Tarihi:23/08/2022 s. 15,

Dombo Beheer / Hollanda, AİHM, Başvuru No: 14448/88 K.T. 27/10/1993, 33-34-35. paragraflar

⁸⁵ İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi* – 4, 2018: 122.

⁸⁶ D. J. Harris, M. O. Boyle, E. P. Bates, C. M. Buckley, 2013: 256.

⁸⁷ Detaylı bilgi için bakınız: İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi* – 4, 2018: 122.

ilkesi açısından değerlendirme yapmaktadır.⁸⁸ Yargının işleyişine yasama yoluyla müdahale edilmesi durumunda silahların eşitliği ilkesi ihlâl edilmiş olacaktır.⁸⁹ Buna karşın bazı şartlar altında yasama müdahalesi meşru görülebilmektedir.

2.2.1.3.2. Anayasa Mahkemesi

AYM, genel olarak bireysel başvuru kararlarında, silahların eşitliği ilkesini çelişmeli yargılama ilkesiyle beraber incelemektedir. Tahdidi bir sayım bulunmamasına karşın, derlenebilecek birtakım ölçütlerle silahların eşitliği ilkesinin AİHM kararlarında olduğu gibi AYM kararlarında da nasıl gibi bir yeri olduğu anlaşılabilecektir. Bu ölçütlerin ne gibi ölçütler olduğuna değinip silahların eşitliği ilkesinin kapsamını AYM açısından anlamaya çalışalım.

2.2.1.3.2.1. Genel Olarak Usuli Güvencelerde Eşitlik

Silahların eşitliği ilkesi, daha önce değinildiği üzere, davanın taraflarına sağlanan usuli güvencelerin eşit olması gerekliliği prensibi üzerinden şekillenir. Usuli eşitliklerin sağlanması noktasında ise, AİHM kararlarında olduğu gibi AYM kararlarında da davadan davaya değişebilen farklı durumların ortaya çıkabileceği kuşkusuzdur. Örneğin AYM, subay sözleşmesinin feshedilmesi işleminin iptali için dava açan bir davacının bireysel başvurusu sonucu verdiği bir kararda⁹⁰ başvurusunun durumuyla ilgili daha öncesinde rapor hazırlamış olan hastanenin idari teşkilat yapısı içinde bulunan bir kurulun raporu esas alınmak suretiyle dava hakkında karar verilmiş olmasını başvurucau davalı idare karşısında zayıf bir duruma düşürerek davalı idareyi davacı başvurucau göre daha avantajlı konuma getirdiğinden bahisle silahların eşitliği ilkesinin ihlâl edildiği sonucuna varmıştır. Duruşmaya katılımı sağlanmayan bir başvurucau açısından da⁹¹ silahların

⁸⁸ D. J. Harris, M. O. Boyle, E. P. Bates, C. M. Buckley, 2013: 257.

⁸⁹ Dört önemli örnek için bkz: Zrvandyan, 2021: 93-96., Stran Greek Refineries ve Stratis Andreadis / Yunanistan, AİHM, Başvuru No:13427/87 K.T. 09/12/1994, Maggio ve Diğerleri / İtalya, AİHM, Başvuru No:46286/09 K.T. 31/05/2011, Cataldo ve Diğerleri / İtalya, AİHM, Başvuru No:54425/08 K.T. 24/06/2014, Biraghi ve Diğerleri / İtalya, AİHM, Başvuru No:3429/09 K.T. 24/06/2014,

⁹⁰ Mustafa K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7727 K.T. 04/02/2016, 63. paragraf

⁹¹ Elife B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/4684 K.T. 19/11/2015, 36. paragraf

eşitliği ve çelişmeleri yargılama ilkelerinin ihlâl edildiğine karar vermiştir. Başka bir kararında da⁹² şikâyet dilekçesinin başvurucaya tebliğ edilmemesinin başvurucaının davaya dair beyanda bulunma ve delil sunma hakkını kısıtladığından bahisle silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerinin ihlâl edildiğine kanaat getirmiştir.

2.2.1.3.2.2. Bilgi ve Belgelere Ulaşmada Eşitlik

AYM bireysel başvuru sonucu verdiği bir kararında⁹³ mahkemenin hükme esas aldığı gizli belgelerin başvurucaının incelemesine açılıp açılmayacağına dair bir karar alınmadığı ve başvurucaının gizli belgelerden haberdar edilmediği, bu sebeple söz konusu belgelere karşı savunma yapma imkânı başvurucauya verilmediğinden bahisle silahların eşitliği ilkesinin ve çelişmeli yargılama ilkesinin ihlâl edildiği sonucuna ulaşmıştır. AYM yine benzer bir sebeple başka bir bireysel başvuruda da silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerinin ihlâl edildiğini değerlendirmiştir.⁹⁴ Buna karşılık daha önce ulaşılamayan bilgi ve belgelere istinaf ya da temyiz aşamalarında ulaşılır, bu bilgi ve belgelere karşı iddia ve itirazlar dile getirilirse silahların eşitliği ilkesi ihlâl edilmeyebilir.⁹⁵

2.2.1.3.2.3. Tanık Dinlenmesinde Eşitlik

AYM, yargılamanın taraflarının tanıkları arasında farklı muamele yapılmaması gerektiğini, fakat yargılamada bir tarafın tanığına ağırlık verilmemişse ve mahkeme verdiği kararı başka delillerle de desteklemişse, silahların eşitliği ilkesine aykırı bir uygulama olduğundan söz edilmeyeceğini belirtmektedir.⁹⁶ Tanık dinlenmesinde eşitlik konusunda adli yargı açısından ihlâl kararları mevcutken idari yargı açısından bir ihlâl kararı söz konusu olmayacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü İdare mahkemeleri ve Danıştay'da tanık dinlenmemektedir.

⁹² Medeni A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/3078 K.T. 21/01/2016, 53-55. paragraflar

⁹³ AYM, Başvuru No: 2013/3197, 57. paragraf

⁹⁴ Orhan T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/775 K.T. 06/05/2015, 47. paragraf

⁹⁵ Mehmet Ali B. ve Tevfik G. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/4073 K.T. 21/01/2016, 32. paragraf

⁹⁶ Inceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi* – 4, 2018: 131.

2.2.1.3.2.4. Delillerin Sunulması ve Değerlendirilmesi

AYM de AİHM de silahların eşitliği ilkesinin ihlâl edilmemesini sağlamak için yargılamanın taraflarının diğer haklarda olduğu gibi delil ibrazı konusunda da eşit olması gerektiği değerlendirmesini yaptıktan sonra, delillerin değerlendirilmesi aşamasında da, delillerin değerlendirilmesinin reddedilmesi durumunda da gerekçe gösterilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yani delillerin değerlendirilmesindeki ya da değerlendirilmemesindeki her hal, silahların eşitliği ilkesi açısından doğrudan ihlâl olduğu anlamına gelmemektedir.

2.2.1.3.2.5. Bilirkişilik Konusu

Çözümü hukuk dışında özel ve teknik bilgiyi gerektiren konularda Mahkemece bilirkişi incelemesi yapılmasına karar verilebilir. İnceleme sonucu alınan bilirkişi raporu yeterli şekilde açıklığa kavuşturulmamış ve yargılamanın herhangi bir tarafının bu yöndeki iddia ve delilleri yeterince değerlendirilmemişse, silahların eşitliği ilkesi kapsamında delilleri inceletme hususunda uygun imkânların sağlandığından bahsedilemez. Silahların eşitliği ilkesinin gerçekleşebilmesi için sunulan delillere karşı tarafların itiraz etme imkânı bulunmalıdır.⁹⁷

2.2.1.3.2.6. Yasamanın Müdahalesi

Devletin, yargılamada kendisi taraf olsa da olmasa da, davanın taraflarından birini diğer tarafa göre önemli ölçüde avantajlı hâle getiren kanuni düzenlemeler yapması durumu, silahların eşitliği ilkesine aykırılık oluşturur.⁹⁸ Fakat bu durum mevcut yargılamada uygulanacak hukuk kuralının yargılama devam ederken değiştirilmesini yasaklamaz.

⁹⁷ Hasan Rahmi Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/2418 K.T. 16/12/2015, 50. paragraf

⁹⁸ Zekiye Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/931 K.T. 26/06/2014, 72. paragraf

2.2.2. Çelişmeli Yargılama İlkesi

2.2.2.1. Çelişmeli Yargılama İlkesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasamızdaki Yeri

Adil yargılanma hakkının hakkaniyete uygun yargılanma alt ilkesinin de bir alt ilkesini, hakkaniyete uygun yargılamanın gerçekleşebilmesinin teminatlarından da birini teşkil eden çelişmeli yargılama ilkesi, tıpkı silahların eşitliği ilkesi gibi, bir kavram olarak AİHS’de de Anayasamızda da yer almamaktadır. Silahların eşitliği ilkesi gibi, çelişmeli yargılama ilkesi de hakkaniyete uygun bir yargılamanın gerçekleşebilmesini sağlamak için mahkeme içtihatlarıyla belirlenmiş ilkelere biridir.

Mevzuatta lafzen yer almayan çelişmeli yargılama ilkesi, AİHM tarafından da AYM tarafından da adil yargılanma hakkının gerçekleşebilmesi için adil bir yargılamada bulunması gereken ilkelere biri olarak tanımlanmış ve birçok bireysel başvuruda çeşitli gerekçelerle bu ilkenin ihlâl edildiğinden bahisle adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğine dair kararlar verilmiştir. Bu nedenle AİHM ve AYM tarafından bu ilkenin nasıl tanımlandığının tespiti önemlidir.

2.2.2.2. Çelişmeli Yargılama İlkesinin Tanımı ve Amacı

2.2.2.2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHM, çelişmeli yargılama ilkesiyle ilgili yargılama esnasında yargılamanın taraflarına mahkeme kararını etkilemek amacıyla sunulan deliller, görüşler vb. hususlarla ilgili bilgi sahibi olmak ve bunlarla ilgili yorumda bulunmak imkânının sağlanmış olması gerekliliği şeklinde tanımlamada bulunmaktadır.⁹⁹¹⁰⁰ AİHM tarafından, yargılamanın sonucunu

⁹⁹ İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi* – 4, 2018: 140.

¹⁰⁰ D. J. Harris, M. O. Boyle, E. P. Bates, C. M. Buckley, 2013: 257., Vermeulen / Belçika, AİHM, Başvuru No:19075/91 K.T. 20/02/1996

etkileyebilme potansiyeli bulunan ya da yargılama sonucu verilecek kararın sonucunu etkileme amacı güden her türlü veri bu kapsamda değerlendirilir.¹⁰¹

2.2.2.2.2. Anayasa Mahkemesi

AYM, birçok bireysel başvuru kararında adil yargılanma hakkının unsurlarından biri olan çelişmeli yargılama ilkesinin silahların eşitliği ilkesiyle yakından ilişkili olduğunu; ilkenin, taraflara davanın malzemesi hakkında bilgi sahibi olma ve yorum yapma hakkının tanınmasını gerektirdiğini, bu nedenle yargılamanın taraflarının yargılamanın tamamına aktif olarak katılımının sağlanması gerektiğini belirtmektedir.¹⁰²

2.2.2.3. Çelişmeli Yargılamada Karşılaşılan Sorunlara Örnekler

2.2.2.3.1. Gizli Bilgi ve Belgeler

Çelişmeli yargılama ilkesi kapsamında en çok tartışma konusu olmuş husus yargılamada gizli bilgi ve belgelerin bulunması durumudur. Ulusal güvenlik gerekçesiyle ya da başka bir gerekçe ile yargılamada gizli bilgi ve belgelerin kullanılması bazen kaçınılmaz olabilir. Böyle bir durumda önemli olan kamu yararı ile gizli bilgi ya da belgeyle ilgili yapılacak savunma arasında denge sağlanmasıdır. Yalnızca gerçekten zorunlu hâllerde gizli bilgi ve belgelerin savunmanın bilgisine sunulması kısıtlanabilir. Bu durumda da dengenin sağlanması çok önemlidir. Bu dengenin sağlanabilmesi için, örneğin tarafın bilgisine sunulmayan gizli bilgi ya da belge niteliğindeki bir delilin özetinin tarafa verilmesi¹⁰³ ya da tarafla ilgili olmayıp gizli olan kısımların kapatılması suretiyle tarafın bilgisine sunulması söz konusu olabilir.

¹⁰¹ Selami Demirkol, Simay Fahriye Biçken, *Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Çekişmeli (Çelişmeli) Yargılanma Hakkı, Danıştay Başkanlığı İnsan Hakları Komisyonu Çalışmaları 3. Dönem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Çerçevesinde Temel Hak ve Özgürlükler*, 107.

¹⁰² AYM, Başvuru No: 2013/3197, 50. paragraf, AYM, Başvuru No: 2013/6428, 71. paragraf, Koray E. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/1989 K.T. 10/03/2016, 33. paragraf,

¹⁰³ Demirkol, Biçken, *Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Çekişmeli (Çelişmeli) Yargılanma Hakkı, Danıştay Başkanlığı İnsan Hakları Komisyonu Çalışmaları 3. Dönem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Çerçevesinde Temel Hak ve Özgürlükler*, 108.

Bu konuda 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun “Dosyaların incelenmesi” başlıklı 20. maddesinin 3. fıkrasına değinmekte yarar olduğu kanaatindeyim. Maddenin bu fıkrasına göre gizli olduğu için verilmeme ihtimali olan bilgi ve belgeler bulunmakla birlikte verilmeyen bilgi ve belgelere dayanılarak ileri sürülen savunmaya göre karar verilemeyeceği hususu, söz konusu bilgi ve belgelerin verilmemesinden kaynaklanan ve çelişmeli yargılama ilkesinin ihlâli anlamına gelebilecek durumların önlenmesini sağlayabilmesi için önemlidir.

2.2.2.3.2. Danıştay Savcısının ve Tetkik Hâkiminin Görüşünün Taraflara Tebliği

AİHM de AYM de savcı görüşünün taraflara tebliğ edilmemesini çelişmeli yargılama hakkının ve silahların eşitliği ilkesinin (genelde bu ilkeler beraber değerlendirilir) ihlâli olarak değerlendirmekle birlikte, aynı değerlendirmeyi tetkik hâkiminin görüşü açısından yapmamaktadır.¹⁰⁴ Bu değerlendirmeler yapılırken savcı ile tetkik hâkiminin yargılamadaki rolüne dikkat çekilmektedir. Yargılamadaki rol, görüşün tebliğ edilmemesini ihlâl hâline getirebilir.

2.2.2.3.3. Bilirkişi Raporlarının Tebliği

Hâkimlerin hukuk bilgisi dışında teknik bilgi ya da değerlendirmeyi gerektiren bir durum söz konusu olduğunda, bilirkişiye başvurmaksızın kendi değerlendirmelerini yaparak karar vermeleri beklenmez. Bu sebeple bazı davalar açısından bilirkişi incelemesi yaptırılır ve bilirkişinin yazdığı raporlar kullanılır. Yani bazı koşullarda bilirkişinin değerlendirmeleri ve yazdığı rapor mahkemenin davayı ele alış şeklinde, davadaki somut olayın mahkemece değerlendirilmesinde belirleyici bir rol oynayabilir. Bu gibi hallerde normalde tarafsızlık gibi bir özelliği bulunması koşulu aranmayan bilirkişinin tarafsız olmamasının silahların eşitliği ilkesini, bilirkişi görüşünün ya da raporunun davanın tarafına tebliğ edilmemesinin ise çelişmeli yargılama ilkesini zedelediği ya da doğrudan ihlâl ettiği durumlar olabilir.

¹⁰⁴ Detaylı değerlendirme için bkz: Meral / Türkiye, AİHM, Başvuru No:33446/02 K.T. 27/11/2007

2.2.2.3.4. Duruşmanın Bildirilmemesi

İç hukuktaki duruşmada hazır bulunma hakkını kullanıp kullanmamaya karar verecek olan davanın tarafıdır. Tarafa, duruşmaya katılma imkânını kullanmasına izin verecek şekilde duruşma yapılacağına bildirilmemesi durumu, çekişmeli yargılama ilkesinin ihlâl edilmesi sonucunu doğurabilir.¹⁰⁵

2.2.2.4. Silahların Eşitliği ve Çelişmeli Yargılama İlkelerine İlişkin Genel Değerlendirme

Silahların eşitliği ilkesiyle çelişmeli yargılama ilkesi bireysel başvuru sonucu verilmiş birçok kararda birlikte incelenmiş durumdadır. Bu ilkeler, yüksek mahkeme kararlarından da anlaşılacağı üzere birbirleriyle yakından ilgilidir. Silahların eşitliği ilkesi yargılamanın bir tarafına, diğer tarafın aleyhine olacak şekilde avantaj sağlanmaması gerekliliği olarak ifade edilebilirken; çelişmeli yargılama ilkesi taraflara dava malzemesi hakkında bilgi sahibi olma ve yorum yapma hakkının tanınmasını beraberinde getirir. Bu sebeple çelişmeli yargılama ilkesi yargılamaya aktif şekilde katılım gerektirir.

Silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerinin genel kapsamı, yargılamanın diğer tarafının sunduğu delillerden haberdar olabilme, yargılama esnasında alınan bilirkişi raporlarından haberdar olabilme, delillerini sunabilme, tanıklarını dinletebilme, gizlilik ya da başka bir gerekçe ile savunma hakkının kısıtlanmaması, avukat ile yapılan görüşmelerin denetlenmemesi olarak özetlenebilir.¹⁰⁶

Silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri hakkaniyete uygun bir yargılamanın gerçekleştirilmesi için çok önemlidir. Bu ilkeleri gerçekleştirilmeksizin yapılan yargılama faaliyeti şekli bir yargılama faaliyeti olarak kalacaktır. Bu anlamda silahların eşitliği ilkesi ile çelişmeli yargılama ilkesinin yargılama faaliyetinin içeriğinin

¹⁰⁵ Osman, Doğru ve Atilla Nalbant, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, Legal Yayınları, Ankara, 2012, 636.

¹⁰⁶ Evrim Karamanlıoğlu, *Çekişmeli/Çelişmeli Yargılama ve Silahların Eşitliği*, Danıştay Başkanlığı İnsan Hakları Komisyonu Çalışmaları 3. Dönem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Çerçevesinde Temel Hak ve Özgürlükler, 21.

hakkaniyete uygunluğunu temin etme işlevi olduğu söylenebilir. Yargılamanın yalnızca şeklen değil içerik olarak da hakkaniyete uygun olması gereklidir.

2.2.3. Gerekçeli Karar Hakkı

2.2.3.1. Gerekçeli Karar Hakkının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasamızdaki Yeri

Adil yargılanma hakkının hakkaniyete uygun yargılanma alt ilkesinin de bir alt ilkesini, hakkaniyete uygun yargılamanın gerçekleşebilmesinin teminatlarından da birini teşkil eden gerekçeli karar hakkı bir kavram olarak AİHS'nin 6. maddesinde yer almamasına rağmen, Anayasamızın “Cumhuriyetin Temel Organları” başlıklı 3. kısmının “Yargı” başlıklı 3. bölümünün “Duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması” başlıklı 141. maddesinin 3. fıkrasında lafzen yer alan bir haktır.

AİHS’de lafzen yer almayıp Anayasamızda lafzen yer alan gerekçeli karar hakkı, AİHS’nin “Kararların gerekçesi” başlıklı 45. maddesinin 1. fıkrasında uluslararası yargısal koruma mekanizması olarak değerlendirilen AİHM’nin verdiği kararların gerekçeli olduğu, Anayasamızın “Anayasa Mahkemesinin kararları” başlıklı 153. maddesinin 1. fıkrasında da ulusal yargısal koruma mekanizması olarak değerlendirilen AYM’nin iptal kararlarının gerekçesi yazılmadan açıklanamayacağı şeklindeki düzenlemelerle, yalnızca derece mahkemelerinin kararları açısından değil, AİHM ve AYM kararları açısından da, mevzuatta da düzenlenmek suretiyle, kabul edilmiştir.

Hâkimler kararlarında her türlü soruya ayrıntılı bir şekilde cevap vermek zorunda değildir, fakat AİHS’nin 6. maddesi gereğince kararlarının gerekçelerini belirtmeleri gerekmektedir.¹⁰⁷ Gerekçeli karar hakkı, AİHM tarafından da AYM tarafından da adil yargılanma hakkının gerçekleşebilmesi için kararda bulunması gereken unsurlardan birisi olarak tanımlanmış ve birçok bireysel başvuru sonucu gerekçeli karar hakkının ihlâl edildiğinden bahisle adil yargılanma hakkının ihlâl edildiğine dair kararlar verilmiştir. Bu

¹⁰⁷ Nuala Mole, Catharina Harby, Adil Yargılanma Hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. maddesinin uygulanmasına ilişkin kılavuz, İnsan hakları el kitapları No. 3, 42-43.

nedenle AİHM ve AYM tarafından bu ilkenin nasıl tanımlandığının, amacının ne olduğunun, bu ilkenin nasıl hayata geçebileceğinin ve olmaması gereken durumların neler olduğunun tespitinin önemli olduğu kanaatindeyim.

2.2.3.2. Gerekçeli Karar Hakkının Tanımı ve Amacı

2.2.3.2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

“Mahkeme kararı, bir tarafça olaylara ve hukuka (maddi veya usulü) ilişkin ileri sürülen argümanların esas yönlerine yeterince yanıt verebilecek kadar gerekçeler ihtiva etmelidir (Ruiz Torija / İspanya, para.29-30).”¹⁰⁸ Temyiz başvurusunda bulunurken mahkemenin verdiği kararın gerekçesinin taraflarca bilinmemesi durumu, gerekçeli karar hakkının ihlâlüne neden olur.¹⁰⁹

Gerekçeli karar hakkı, kişiyi keyfilikten korur ve adil yargılanma hakkının güvencelerinden birini temin eden AİHS tarafından da somutlaştırılan genel bir prensibe dayanır.

2.2.3.2.2. Anayasa Mahkemesi

AYM’nin bir bireysel başvuru sonucu verdiği kararında belirttiği üzere gerekçeli karar hakkı, adil yargılanma hakkının somut görünümlerinden birisidir.¹¹⁰

AYM’nin kararlarına göre mahkeme kararlarının gerekçeli olması adil yargılanma hakkının unsurlarından biri olmakla beraber bu hak yargılamada ileri sürülen her türlü iddiaya ve her türlü savunmaya ayrıntılı bir şekilde cevap verilmesini gerektirmez.¹¹¹ Ancak elbette Mahkemenin yine bir kararında¹¹² belirttiği gibi, tarafların o dava

¹⁰⁸ Dovydas Vitkauskas, Grigoriy Dikov, 2018: 79.

¹⁰⁹ Sibel İncoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, (3. Baskı), Beta Basım Yayın, Ankara, 2013, 252.

¹¹⁰ AYM, Başvuru No: 2013/2738, 79. paragraf

¹¹¹ Buğrahan B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/9661 K.T. 09/09/2015, 67. paragraf

¹¹² İbrahim A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/1235 K.T. 13/06/2013, 24. paragraf

yönünden, hukuk düzenince hangi nedenle haklı veya haksız görüldüklerini anlayıp değerlendirebilmeleri için ortada usulüne uygun şekilde oluşturulmuş, hükmün hangi nedenle o içerik ve kapsamda verildiğini gösteren, ifadeleri özenle seçilmiş ve kuşkuya yer vermeyecek açıklıkta bir gerekçe bölümünün ve buna uyumlu hüküm fıkralarının bulunması zorunludur. AYM gerekçenin, kararlarında belirttiği özellikleri haiz ve mahkemece verilen karar ile uyumlu olmasını beklemektedir. AYM kararlarına göre gerekçenin ayrıntısı davanın niteliğine göre değişmektedir, fakat kararın hüküm fıkrasına dayanak oluşturacak hukuki bir gerekçenin bulunması zorunludur.¹¹³ Ayrıca usul veya esasa dair iddiaların cevapsız bırakılmış olması da gerekçeli karar hakkının ihlâli anlamına gelebilir.¹¹⁴

2.2.3.3. Gerekçenin Sahip Olması Gereken Nitelikler

Gerekçeli karar hakkına ilişkin AİHM ve AYM içtihatlarıyla belirlenmiş birtakım temel ilkeler bulunmaktadır. Bu temel ilkeler iç hukuka göre yorumlanarak uygulanır. Gerekçenin sahip olması gereken nitelikler hem derece hem de üst derece mahkemelerinin kararları açısından geçerlidir.

2.2.3.3.1. Gerekçe Yasal Olmalıdır

Mahkemece verilen kararların gerekçesi form olarak da de içerik olarak da yasayla çevrelenmiştir durumdadır.¹¹⁵ Mahkemece verilen karar gerekçeli olmalı, gerekçe yasal olmalıdır. Uygulanamaz hâldeki bir yasa, kararın gerekçesine temel oluşturmamalıdır. Gerekçenin yasal olması için dayandığı yasanın güncel ve uygulanabilir olması gerekir. Gerekçe yasal temellere dayandırıldığı ölçüde mahkemece verilen kararın keyfi ya da hukuk dışı olduğunu söylemek güçleşir.

¹¹³ Vesim P. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/1034 K.T. 20/03/2014, 53. paragraf

¹¹⁴ Muhittin Kaya ve Muhittin Kaya İnşaat Taahhüt Madencilik Gıda Turizm Pazarlama Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/1213 K.T. 04/12/2013, 26. paragraf, Abbas E. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/5005 K.T. 06/01/2016, 72. paragraf

¹¹⁵ Zühal Aysun Sunay, “Gerekçeli Karar Hakkı ve Temel İlkeleri”, *Danıştay Dergisi*, Sayı: 143, 2016, 552.

2.2.3.3.2. Gerekçe Yeterli Olmalıdır

Anayasamıza göre bütün mahkeme kararları gerekçeli olmak zorundadır. Bu zorunluluğun bulunması, gerekçenin yalnızca şeklen var olduğu anlamına geldiği ölçüde gerekçenin yeterli bir gerekçe olduğunu söylemek güçleşir. Kararda belirsiz kelimelerle temellendirme yapılması,¹¹⁶ dosyadaki olayların anlatımından ziyade yalnızca yasal terim ve ifadelerin tekrarlanması, kararın soyut kavramlar kullanılarak yazılması ve bunların sonucunda tarafların iddialarının karşılanmaması ya da karşılanmış olsa dahi tarafların karardan bunu anlamamış olmaları gibi durumlarda gerekçenin yeterli olduğu söylenemez. Gerekçenin yetersiz olması durumunda da gerekçeli karar hakkının ihlâli söz konusu olabilir.

2.2.3.3.3. Gerekçe Tarafların İddialarını Karşılmalıdır

Gerekçeli karar hakkı, AİHM'e göre AYM'ye göre de taraflarca yargılama esnasında ileri sürülmüş bütün iddiaların detaylı bir şekilde cevap verilmesini zorunlu kılmasa da, taraflarca ileri sürülen ve özellikle de esaslı olan iddiaların karşılanması gerekçeli karar hakkının gereklerinden biridir. Mahkemece verilen kararın gerekçesi tarafların uyuşmazlığın çözümü açısından etkili olacak iddialarını karşılamaktan uzaksa, gerekçeli karar hakkı ihlâl edilmiş olabilir.

2.2.3.3.4. Gerekçe Taraflarca Öğrenilmelidir

Kararların gerekçesi taraflarca öğrenilmelidir. Hâkim yalnızca kendisi düşünüp bir karar vermek yerine, neden başka bir şekilde düşünmediğini ve neden taraflarla ilgili vardığı karara vardığını kararına da yansıtmalıdır. Gerekçe salt yargılayanın düşünsel faaliyeti değildir, bilinmesi gereken bir unsurdur. Mahkemece verilen bir kararın gerekçesinin öğrenilmesinin yegâne yolu gerekçenin kararda yer almasıdır. Karar, hâkimin davanın çözümü için verdiği emeğin çıktısıdır. Bu çıktı taraflara yargılama sonucu verilen kararın neden başka şekilde değil de mevcut hâliyle verildiğini açıklar. Gerekçenin taraflarca öğrenilmesi, gerekçeli karar hakkının ihlâl edilmemesi açısından olduğu gibi kanun

¹¹⁶ Sunay, "Gerekçeli Karar Hakkı ve Temel İlkeleri", 2016: 555.

yollarına başvuru açısından da önem taşımaktadır. Hakkında verilen bir karar karşı kanun yoluna başvuracak olan taraf, kararın neden ve nasıl verildiği konusunda bilgi sahibi olmazsa kanun yoluna başvururken nasıl hareket etmesi gerektiği bilgisine sahip olmayacaktır. Bu gibi sebeplerle kararın içeriğinin ve gerekçesinin taraflarca öğrenilmesinin önündeki herhangi bir engel, gerekçeli karar hakkının ihlâli anlamına gelebilir.

2.2.3.4. Gerekçeli Karar Hakkına İlişkin Genel Değerlendirme

Mahkeme kararlarında gerekçe, bir kararın nedenini, o karara ulaşılmasının yöntemini ve hâkimin karar verirken sahip olduğu düşünme sistemini gösteren unsurdur. Gerekçe kişi ve toplumun geneli gözünde kararların meşruluğunu sağlar. Hâkimin bir karara ulaşmasında etkili olan faktörlerin neler olduğunu gösterir. Bir mahkeme kararının gerekçesi, davaya konu maddi olguların mahkemece nasıl nitelendirildiğini, neden başka şekilde değil de o şekilde nitelendirildiğini, mahkemece verilen kararın hangi nedenlere ve hangi hukuk kurallarına dayandırıldığını ortaya koyacak nitelikte olmalıdır. Maddi olgular ile somut uyumsuzlukta verilen karar arasındaki mantıksal bağlantıyı göstermelidir. Tarafların hangi nedenlerle haklı veya haksız görüldüklerini anlayıp değerlendirebilmelerini sağlamalıdır.

Yargı kararlarının gerekçeli olması bir zorunluluktur. Gerekçeli karar hakkı olarak ifade edilebilen bu hak adil yargılanma hakkının bir uzantısı niteliğindedir. Hakkın gerçekleşebilmesi için mahkeme kararlarının gerekçelerinin taşınması gereken bazı özellikler bulunmaktadır. Örneğin herhangi bir gerekçe yazılarak hak gerçekleştirilemez. Yargı kararlarında belirtilen gerekçe yasal ve makul olmalıdır, dava konusu olayı ve bu olayla ilgili iddiaları karşılayacak nitelikte olmalıdır. Davanın tarafları ve aynı zamanda kamuoyu nezdinde de mahkeme kararlarının meşruluğunun tartışılmasını engelleyecek, yargıya güvenin sağlanmasını ve korunmasını sağlayacak nitelikte olmalıdır. Kararların gerekçesi taraflarca öğrenilmelidir, yani hâkim yalnızca kendisi düşünüp bir karar vermek yerine neden başka bir şekilde düşünmediğini ve neden başka bir karara değil de o karara vardığını kararına da yansıtmalıdır. Bu hâliyle gerekçe salt yargılayanın düşünsel faaliyeti değildir, bilinmesi gereken bir unsurdur.

Kuşkuya yer bırakmayacak ölçüde sağlam bir gerekçe ile oluşturulan kararlar az eleştiriye maruz kalır ya da hiç eleştiriye maruz kalmaz. Mahkeme kararlarının gerekçeli olması koşulu sağlandığı ölçüde toplumun vicdanı verilen kararlar konusunda rahatlar, yargıya güven artar. Gerekçenin uluslararası kriterlere uygun olarak yazılmasının taraflar için bir temel hak olduğunu söylemek gerekli fakat yeterli değildir. Nitekim gerekçenin toplumun geneli açısından da yargıya güvenin sağlanması anlamında çok önemli sonuçları bulunmaktadır.

3. BÖLÜM: MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKI

Mahkemeye erişim hakkı, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilmeyi temin eder. Aynı zamanda uyuşmazlık hakkında bir karar elde edebilmenin ve elde edilen kararın uygulanmasının da teminatıdır. Yargılamanın adil olup olmadığı hakkında bir değerlendirmede bulunulabilmesi için, bu konuda bir değerlendirmede bulunduktan sonra da mahkemeye başvururken korunması amaçlanan hakkın ihlâl edilip edilmediğiyle ilgili bir denetimin sağlanabilmesi için öncelikle bir mahkemeye erişimin sağlanabilmiş olması gerekir. Bu sebeple kanaatimce mahkemeye erişim hakkı, adil yargılanma hakkının olduğu kadar, mahkemece denetlenecek diğer tüm hakların da başlangıcını oluşturur. Mahkemeye erişim hakkı insan haklarının her bir kişi özelinde korunmasının ilk adımı ve en önemli teminatıdır.

3.1. MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE ANAYASAMIZDAKİ YERİ

Mahkemeye erişim hakkı lafzen “mahkemeye erişim hakkı” olarak ne Anayasamızda ne de AİHS’de yer almaktadır. Lafzen mahkemeye erişim hakkı zikredilmemiş olsa da Anayasamızın çeşitli maddelerinde mahkemeye erişim hakkının düzenlendiği sonucunu doğuran kurallar bulunmaktadır. Mahkeme ve yargı kavramları çeşitli maddelerde düzenlenmekte, bu düzenlemeler de mahkemeye erişim hakkının tanımlanmasında ve amacı ile koruma alanının saptanmasında AİHM ve AYM için olduğu kadar bu iki yüksek mahkemenin içtihatlarıyla derece mahkemeleri için de yol gösterici olmaktadır.

AİHS’nin “Hak ve Özgürlükler” başlıklı birinci bölümünün “Adil yargılanma hakkı” başlıklı 6. maddesinin ilk cümlesinde herkesin davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahip olduğu düzenlenmiştir.

Anayasamızın “Genel Esaslar” başlıklı birinci kısmının “Yargı yetkisi” başlıklı 9. maddesinde yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce

kullanılacağı belirtilmiş; “Temel Haklar ve Ödevler” başlıklı ikinci kısmının “Kişinin Hakları ve Ödevleri” başlıklı ikinci bölümünün “Hak arama hürriyeti” başlıklı 36. maddesinde herkesin, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu, hiçbir mahkemenin, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamayacağı düzenlenmiş; “Kanuni hâkim güvencesi” başlıklı 37. maddesinde hiç kimsenin kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamayacağı, bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü mercilerin kurulamayacağı kurala bağlanmıştır.

Anayasamızın “Cumhuriyetin Temel Organları” başlıklı üçüncü kısmının “Yargı” başlıklı üçüncü bölümünün “Mahkemelerin bağımsızlığı” başlıklı 138. maddesinde hâkimlerin, görevlerinde bağımsız olduğu, Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanı kanaatlerine göre hüküm verdikleri; hiçbir organ, makam, merci veya kişinin, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremeyeceği genelge gönderemeyeceği, tavsiye ve telkinde bulunamayacağı; görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamayacağı, görüşme yapılamayacağı veya herhangi bir beyanda bulunulamayacağı; Yasama ve yürütme organları ile idarenin, mahkeme kararlarına uymak zorunda olduğu, bu organlar ve idarenin, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremeyeceği ve bunların yerine getirilmesini geciktiremeyeceği kuralları yer almaktadır. “Hâkimlik ve savcılık teminatı” başlıklı 139. maddesi ile “Hâkimlik ve savcılık mesleği” başlıklı 140. maddesinde mahkemelerin bağımsızlığına ilişkin başka kurallar da yer almaktadır.

AYM, AİHS’de mahkemeye erişim hakkı lafzen yer almasa da adil yargılanma hakkının düzenlendiği madde kapsamında adil yargılanma hakkının doğası gereği mahkemeye erişim hakkını da içerdiğini,¹¹⁷ mahkemeye erişim hakkının, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilmek ve uyuşmazlığın etkili bir şekilde karara bağlanmasını isteyebilmek

¹¹⁷ Özkan Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/791, K.T. 07/11/2013, paragraf 51

anlamına geldiğini belirtmiştir.¹¹⁸ Adil yargılanma hakkının alt unsurunu teşkil eden bu hakkın tanımı ve amacı çeşitli yüksek mahkeme kararları ile belirlenmiş durumdadır.

3.2. MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ TANIMI VE AMACI

Mahkemeye erişim hakkı, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilmek ve uyuşmazlığın etkili bir şekilde karara bağlanmasını isteyebilmek anlamına gelir.¹¹⁹ Mahkemeye erişim hakkı, kişilerin davalarıyla ilgili iddialarını ve savunmalarını bir yargı mercii önüne götürebilmelerine ve iddiaları ile savunmalarını yargı mercii önünde ileri sürebilmelerine imkân sağlar. Adil bir yargılamanın olup olmadığı konusunda bir denetimin sağlanabilmesi için öncelikle bir mahkemeye erişilmiş olması gerekmektedir. AİHS'nin "Adil Yargılanma Hakkı" başlığını taşıyan 6. maddesinde de Anayasamızda da mahkemeye erişim hakkı lafzi olarak yer almamıştır. Ancak yargıya gidilemeyen bir durumda hakkın sadece mevzuatta yer alması ve pratikte bu durumun bir anlamının olmaması teorik bir kabullenmeden fazlası değildir, AİHM ve AYM bu boşluğu içtihatları ile doldurmuştur.¹²⁰ Mahkemeye erişim hakkı ile ilgili AYM'nin içtihatları büyük ölçüde AİHM içtihatları ile benzerdir.

Mahkemeye erişim hakkı, ihlâl edildiği iddia edilen başka bir hak daha olduğundan, ihlâl edildiği ileri sürülen hakkın bir mahkeme önünde tartışılabilmesini temin eder. Sözgelimi bir kişi mülkiyet hakkının ihlâl edildiğini düşünüyordur. Bu durumda mülkiyet hakkının ihlâl edildiğini iddia eden kişinin mülkiyet hakkının ihlâl edildiğini yetkili bir merci önünde iddia edebilmesi gerekir. Mülkiyet hakkının ihlâl edilip edilmediğine karar verecek olan merci mahkemedir. Kişi eğer mahkemeye erişemezse yalnızca mahkemeye erişim hakkı ihlâl edilmeyecek, bunun yanında mülkiyet hakkının ihlâl edilip edilmediğinin denetimi de gerçekleşmeyecek, dolayısıyla gerçekleşmeyen yargılamada mülkiyet hakkı ile ilgili bir hüküm elde edilemeyecektir. Mahkemeye erişim hakkı kendisi usuli bir hak olmasının yanı sıra, ihlâl edildiği ileri sürülen herhangi bir hakkın

¹¹⁸ AYM, Başvuru No:2012/791, 52. paragraf, 1. cümle,

¹¹⁹ Abdullah, Çelik, *Adil Yargılanma Hakkı Rehberi, Bireysel Başvuru El Kitapları*, (1. Baskı), Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014, 31.

¹²⁰ Ahmet Ekici, "Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(3) 2014, 823.

gerçekten ihlâl dilip edilmediğinin denetiminin sağlanabilmesi açısından önemlidir. Mahkemeye erişilemezse ihlâl edildiği iddia olunan hakkın gerçekten ihlâl edilip edilmediğinin denetimi de sağlanamaz. Bu sebeple mahkemeye erişim hakkı hem AİHM hem AYM tarafından çeşitli kararlarda incelenmiş, hakkın tanımı ve amacı hususunda çeşitli kararlarda açıklamalarda bulunulmuştur.

3.2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHM tarafından mahkemeye erişim hakkı hukukun temel prensiplerinden birisi olarak görülmüş, mahkemeye erişim hakkı olmadan adil yargılanma hakkının içerdiği güvencelerin de anlamını yitireceği değerlendirilmiştir.¹²¹

AİHS'in adil yargılanma hakkını düzenleyen ilgili maddesinde mahkemeye erişim hakkına lafzen mahkemeye erişim hakkı olarak yer verilmemiş olsa da hakkın doğası gereği adil yargılanma hakkı mahkemeye erişim hakkını da kapsamaktadır.¹²²

3.2.2. Anayasa Mahkemesi

AYM tarafından adil yargılanma hakkının en temel unsurlarından biri olarak mahkemeye erişim hakkı kabul edilmiş¹²³ ve mahkemeye erişim hakkının bir uyumsuzluğu mahkeme önüne taşıyabilmek ve uyumsuzluğun etkili bir şekilde karara bağlanmasını isteyebilmek anlamına geldiği değerlendirilmiş;¹²⁴ mahkemeye erişim hakkının mahkemeye başvurma hususunda tutarlı bir sistemin varlığını gerektirdiği ve dava açmak isteyen kişilerin mahkemeye ulaşma konusunda fırsatlara sahip olmaları gerektiği ifade edilmiştir.¹²⁵

Bununla birlikte AYM tarafından mahkeme hakkının olduğu, bu hakkın ise mahkemeye erişim hakkı, karar hakkı ve kararın icrası haklarını içerdiği de belirtilmiştir.¹²⁶

¹²¹ AİHM, Başvuru No:4451/70,

¹²² AYM, Başvuru No:2012/791, 51. paragraf

¹²³ AYM, Başvuru No: 2013/5516, 52. paragraf

¹²⁴ AYM, Başvuru No:2012/791, 52. paragraf

¹²⁵ Muharrem K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/1071, K.T. 11/03/2015, 24. paragraf

¹²⁶ Sibel İnceoğlu, Nilay Arat, Erkan Duymaz, *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Emsal Kararlar*, (1. Baskı), Avrupa Konseyi, Ankara, 2022, 251.

3.3. ERİŞİLECEK MAHKEMENİN SAHİP OLMASI GEREKEN NİTELİKLER

Mahkemeye erişim hakkının gerçekleşebilmesi için erişilecek olan mahkemenin birtakım özelliklerinin olması gerekmektedir. Erişilecek mahkemenin sahip olması gereken özellikler hem AİHS’de hem de Anayasamızda belirtilmiştir. Belirtilen bu özellikler ortaktır. Hem AİHS hem de Anayasamız mahkemenin yasayla kurulması gerektiğini, bağımsız ve tarafsız olması gerektiğini belirtmiştir.

AİHS’de yer alan birçok kavram özerk olarak kullanılır, dolayısıyla AİHM özelinde mahkeme kavramı da özerk bir kavram olarak karşımıza çıkar. Yani AİHM kavramının iç hukukta nasıl tanımlandığından ziyade, kavramın taşıdığı özelliklere göre bir değerlendirmede bulunmak suretiyle kavramı tanımlar ve hangi özellikteki mercilerin o kavram içinde yer aldığıyla ilgili bir değerlendirmede bulunur. Örneğin bir disiplin kurulu iç hukukumuzda mahkeme niteliğini haiz değilken, AİHM tarafından mahkeme olarak değerlendirilir. AİHM’ye göre mahkeme, belli bir usul izleyen ve hukuk kurallarına dayanan, gerektiğinde devletin zoruyla yerine getirilecek kararlar verme yetkilerini haiz organdır.¹²⁷

Erişilecek mahkemenin sahip olması gereken nitelikleri AİHM ve AYM açısından ayrı ayrı inceleyelim.

3.3.1. Yasayla Kurulma

Mahkemeye erişim hakkının gerçekleşebilmesi için erişilecek mahkemenin ilk olarak yasayla kurulmuş bir mahkeme olması gerekmektedir. Yani erişilecek olan mahkemenin taşınması gereken niteliklerden ilki mahkemenin yasayla kurulmuş olması gerekliliğidir. Mahkemenin yasayla kurulmasının anlamı yasama organınca mahkemenin kurulması ve yasama organı dışında herhangi bir organın bir mahkemeyi kuramayacak olmasıdır. Yasayla kurulma, şeklen bu anlamdadır. Maddi açıdan yasayla kurulma soyut, genel,

¹²⁷ https://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/ibrahim_sahbaz.pdf s.11, Erişim Tarihi: 04/03/2023

düzenleyici, içerik olarak herkes için aynı anlama gelen bir işlemle mahkemenin kurulmasını gerektirir. Yasama organı tarafından çıkarılan genel, soyut, düzenleyici ve gayrişahsi olan bir yasa hem maddi anlamda hem de şekli anlamda bir yasa niteliğindedir ve bu şekilde bir yasa ile kurulmuş mahkeme AIHM için de AYM için de mahkeme niteliğini haizdir.

3.3.1.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Mahkemenin yasayla kurulması mahkemelerin kuruluşlarının, sahip oldukları yetkilerin, yargılamada izleyecekleri usulün yürütme organının değil, yasama organının tasarrufuyla ve dava konusu edilecek olan uyuşmazlık ortaya çıkmadan önce belirlenmiş olmasını gerektirir. Bu durum aynı zamanda hem doğal yargılama makamı ile doğal yargıç ilkelerini yansıtır hem de demokratik bir toplum olmanın gereklerinden ve sonuçlarındandır.¹²⁸ Yargı organının özellikle yürütme organından bağımsızlığını sağlayabilmenin teminatlarından birisi, mahkemelerle ilgili belirtilen hususların yasama organı tarafından dava konusu edilecek olan durum ortaya çıkmadan evvel belirlenmiş olmasıdır. Bu zorunluluk mahkemeye ilişkin bütün detayların kazuistik bir şekilde yasayla düzenlenmesi anlamına gelmez. Örneğin kuruluşu, yetki ve görevleri yasayla belirlenmiş mahkemenin coğrafi olarak nerede kurulacağı hususu ihtiyaçların gözetilmesi koşuluyla yürütme organına bırakılabilir. Ancak bu durumda mahkemenin gerçekten ihtiyaç olan yerde kurulup kurulmadığı yargı denetimine tabi olmalıdır.¹²⁹

Mahkemelerin yasayla kurulmuş olması, aynı zamanda yasaya uygun şekilde kurulmuş olmasını gerektirir. Yalnızca şekli anlamda yasa olan bir yasayla kurulan mahkeme için yasayla kurulmuş olma koşulunun sağlandığından bahsedilemeyecektir. Bu nedenle mahkeme, yasayla kurulmuş olmasının yanı sıra yasaya uygun olarak da kurulmuş olmalıdır. Yasayla kurulma yalnızca mahkemenin kuruluşuna ilişkin bir yasal temelin var

¹²⁸ İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi* - 4, 2018: 70., İnceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, 2013: 226.

Not: Doğal yargıç ilkesi kısaca, dava konusu uyuşmazlığın doğumundan evvel davanın çözümlenmesinde görevli yargı yerinin yasayla belirlenmiş olması şeklinde tanımlanabilir.

¹²⁹ İnceoğlu, Arat, Duymaz, *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Emsal Kararlar*, 2022: 116.

olması anlamına gelmemektedir. Hâkimler için usuli güvencelerin sağlanmasını ve her bir uyuşmazlıkta mahkemelerin işleyişiyle ilgili kurallara uygunluğu da beraberinde getirir.

AIHM, davaların dağılımında bir hukuki belirliliğin olmaması, davalarda görev değişikliğine ilişkin bir nesnelliğin olmaması, davaya bakan hâkimin yasaya aykırı şekilde atanması gibi hâllerde davayı inceleyen mahkemenin yasayla kurulmuş mahkeme olmaya ilişkin koşulu sağlamadığına dair kararlar vermiştir.¹³⁰

3.3.1.2. Anayasa Mahkemesi

“Kanunla kurulmuş mahkeme, kuruluş, yetki, yargılama yöntemleri gibi konuların ‘yargılamadan önce’ yasayla düzenlenmiş olması anlamına gelir. Yasayla düzenleme ise ‘belirliliği’ ve ‘öngörülebilirliği’ içerir.”¹³¹

Yasayla kurulma konusunda AYM de AIHM ile benzer şekilde mahkemelerin kuruluşu, sahip oldukları yetkiler, yargılamada izleyecekleri usulün yargılamadan önce yasayla düzenlenmiş olması gerektiğini ifade etmekte, yasayla düzenlemenin belirliliği ve öngörülebilirliği içerdiğini vurgulamaktadır.

AYM bireysel başvuru sonucu vermiş olduğu bir kararında¹³² AIHM gibi mahkeme kavramını özerk ve geniş yorumlayarak mahkemenin sahip olması gereken diğer iki nitelik olan bağımsızlık ve tarafsızlık konularının da yasayla belirlenmiş olması gerektiğini belirtmektedir.

¹³⁰ İncoğlu, Arat, Duymaz, *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Emsal Kararlar*, 2022: 118-131.

¹³¹ AYM, Başvuru No:2013/3912, 46. paragraf

¹³² AYM, Başvuru No:2013/3912, 48. paragraf

3.3.2. Bağımsız Olma

Mahkemeye erişim hakkının gerçekleşebilmesini temin eden, erişilecek mahkemenin taşınması gereken hususlardan ikincisi, mahkemenin bağımsız olması gerekliliğidir. Mahkemelerin bağımsız olması devletin diğer iki organı olan yasama ve yürütme organları ile bu organlar dışında herhangi başka bir kişi, kurum ya da organdan emir ya da talimat almaması, herhangi bir iç ya da dış etki altında kalmaksızın karar verilebilmesi anlamına gelir. Mahkemelerin bağımsız olması, pratikte özellikle yürütme organına karşı anlam ifade etse de yasama organına ya da diğer dış etkenlere karşı da bağımsız olmayı gerektirir. Bağımsızlık, mahkemenin dışarıya karşı olan güvencesidir. Mahkemenin özgür olması olarak da ifade edilebilir. Mahkemenin bağımsız olması mahkemenin kendi iç işleyişi açısından olduğu kadar mahkemeye başvuranlar açısından da önemlidir. Dışarıya ya da herhangi bir başka etkiye karşı bağımsız olmayan ya da bağımsız olmadığı düşünülen bir mahkemeye erişimin sağlanması aslında mahkemeye erişimin sağlanmış olmasının anlamını azaltabilir. Bir davanın çözümü için mahkemeye başvuran taraf, başvurduğu mahkemenin herhangi bir etki ya da baskı altında kalmaksızın, hukuka ve hakkaniyete uygun şekilde karar vereceği konusunda rahat hissetmelidir. Bu durum adalete güvenin sağlanması açısından da oldukça önemlidir. Mahkemenin bağımsız olması gibi bağımsız görünmesi de önemlidir. Yani yalnızca bağımsız olmak değil, bağımsız görünmek de gerekmektedir.

3.3.2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHM'e göre davanın bağımsız mahkemece görülmesi hakkı, adil yargılanma hakkının bir unsurudur ve mahkemenin bağımsız olup olmadığı konusunda hâkimlerin nasıl atandığı, çalışma süreleri, dış baskılara karşı güvencelerinin olup olmadığı ve nihayetinde organın dışarıdan bakıldığında bağımsız görünüp görünmediği gibi birçok husus değerlendirilir.¹³³

AİHM mahkemenin yürütme organından ya da yargılamanın taraflarından bağımsız olması gerektiğini belirtmekte, fakat bunu yeterli görmemektedir. Mahkemeler aynı

¹³³ Doğru, Nalbant, 2012: 632-633.

zamanda yasama organına karşı da bağımsız olmalı, hâkimler ise diğer meslektaşlarına karşı da bağımsız olmalıdır.¹³⁴ AİHM bağımsızlık değerlendirmesi yaparken birtakım ölçütleri dikkate almaktadır. Bu ölçütler, hâkimlerin atanma şekli, görev süreleri, dış baskılara karşı güvencelerin olup olmadığı, organın dışarıdan bakıldığında bağımsız bir görüntü sunup sunmadığı¹³⁵ olarak sıralanabilir. Mahkemenin, bağımsızlık ve tarafsız olmadığı konusunda şüphe yaratacak bir neden olup olmadığı konusunda karar verebilmek için yargılamanın tarafının görüşünün dikkate alınacağı, ancak bu durumun oynadığı rolün kesin olmayacağı da AİHM tarafından belirtilmiştir.¹³⁶

Mahkeme üyelerinin bağımsız olup olmadığının değerlendirmesi yapılırken üyelerin sahip oldukları nitelikler tek başına anlam ifade etmese de, bağımsız olup olmadıkları noktasında gösterge olabilmektedir. Nitekim AİHM tarafından bağımsızlığa ilişkin güvencelerinin bulunup bulunmadığı, yargılamada herhangi bir otoriteden talimat alınıp alınmadığı, mahkeme üyelerinin davanın taraflarından birinin astı olup olmadıkları gibi¹³⁷ denetimler yapılmıştır.

Hâkimlerin görev süreleri içinde görevlerinden alınamamalarına ilişkin güvence mahkemelerin bağımsızlığını sağlamak için önemli güvencelerden birini teşkil eder. Bu konuda Anayasamızda düzenlemeler mevcuttur. AİHM'e göre mahkemelerin bağımsızlığı açısından esas olarak yürütme organına karşı bağımsızlık önemlidir, fakat hâkim hakkında işlem yapma ya da yaptırım uygulama yetkisini haiz üst kurullar için de, bu yerlerin yargı yeri olarak görülmesi suretiyle yapısının tartışılması ve hâkimler hakkında uygulanan yaptırımların keyfi olup olmadığının denetlenmesi de söz konusu olabilmektedir.¹³⁸

¹³⁴ Inceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi* – 4, 2018: 80.

¹³⁵ https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_TUR.pdf s. 21-23 Erişim Tarihi: 04/03/2023

¹³⁶ İncal / Türkiye, AİHM, Başvuru No:22678/93 K.T. 09/06/1998, 71. paragraf

¹³⁷ Inceoğlu, Arat, Duymaz, *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Emsal Kararlar*, 2022: 145-146.

¹³⁸ Inceoğlu, Arat, Duymaz, *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Emsal Kararlar*, 2022: 146-147.

AİHM'in bağımsız yargılama makamı konusunda İHLÂL olan ve olmayan durumlara dair verdiği kararlara örnek olabilecek birkaç kararı incelemek için: Dovydas Vitkauskas, Grigoriy Dikov, 2018: 55-58.

Mahkemenin tamamen bağımsız olduğu varsayımı altında aslında mahkemenin bağımsız olması kadar önemli olan bir başka husus daha vardır. Bu husus mahkemenin bağımsız görünmesidir. AİHM’ye göre adaletin yerine getirilmesi kadar bunun görünür olması da önemlidir.¹³⁹ Adaletin yerine getirildiğinin görünmesi, bağımsız olmadığı düşünülen bir mahkemeye erişimin sağlanmasının aslında mahkemeye erişimin sağlanmış olmasının anlamını azaltabileceği hususu da gözetildiğinde, davasının çözümlenebilmesi için mahkemeye başvuranın başvurduğu mahkemenin herhangi bir etki ya da baskı altında kalmaksızın, hukuka ve hakkaniyete uygun şekilde karar vereceği konusunda rahat hissetmesini de gerektirir. Bu durum bireysel açıdan olduğu kadar toplum açısından da adalete güvenin sağlanması konusunda oldukça önemlidir. Mahkemenin bağımsız olması gerekli fakat yeterli değildir, mahkeme bağımsız görünmelidir de.

3.3.2.2. Anayasa Mahkemesi

Anayasamızın “Cumhuriyetin Temel Organları” başlıklı üçüncü kısmının “Yargı” başlıklı üçüncü bölümünün “Mahkemelerin bağımsızlığı” başlıklı 138. maddesinde mahkemelerin bağımsız olduğu belirtilmiştir. “Hâkimlik ve savcılık teminatı” başlıklı 139. maddesi ile “Hâkimlik ve savcılık mesleği” başlıklı 140. maddesinde mahkemelerin bağımsızlığına ilişkin başka kurallar da yer almaktadır. Anayasamızda yargı bağımsızlığı açıkça ve ilke olarak Cumhuriyetin Temel Organları kısmında tanınmış durumdadır. Tanındığı yer itibarıyla bir temel hak olarak ifade edilmese de Anayasa’nın bütünlüğü ilkesi çerçevesinde Anayasa’nın 36. maddesinin zımni olarak bağımsız bir mahkemede yargılanma hakkını da içerdiği söylenebilir.¹⁴⁰

Bağımsızlığa ilişkin AİHM tarafından ölçütler büyük ölçüde AYM kararlarında da bağımsızlık değerlendirmesinde dikkate alınmıştır.

¹³⁹ “Justice must not only be done: it must also be seen to be done” Campbel ve Fell / Birleşik Krallık, AİHM, Başvuru No:7819/77 K.T. 28/06/1984, 81. paragraf

¹⁴⁰ İnceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, 2013: 234.

AYM'ye göre, doktrinde yargı işlevi, genel olarak hukuki anlaşmazlıkların yargısal yöntemlerle çözüme kavuşturulması fonksiyonu olarak nitelendirilir.¹⁴¹ AYM tarafından Anayasa'da yargı yetkisinin Türk milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılacağı ifade edilirken, hâkimlerin görevlerini, yürütme ve yasama organları dâhil her türlü kurum ve kişinin baskısından uzak, Anayasa'ya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre yerine getirebilmelerini sağlamak için bağımsız olmalarının kabul edildiği; Anayasa'nın 36., 138. ve 140. maddelerinde bu konuda anayasal güvenceler getirildiği, Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin yargı organlarına başvurabilme, bunun doğal sonucu olarak da iddiada bulunma, savunma ve adil yargılanma hakkı olduğunun güvence altına alındığı, adil yargılanma hakkının, bağımsız bir mahkemede yargılanmayı da güvence altına aldığı, mahkemelerin bağımsızlığı ilkesinin, yargının yasama ve yürütme başta olmak üzere her kişi ve kuruma karşı bağımsızlığını ifade ettiği, bağımsızlığın, yargılama fonksiyonunun gereği gibi yerine getirilmesi amacını güttüğü ve hukuk devleti ilkesinin bir gereğini oluşturduğu ifade edilmiştir.¹⁴²

AYM mahkemelerin bağımsızlığıyla hâkimlerin bağımsızlığının birbirini tamamlayan ilkeler olduğunu, bağımsızlığın, hâkimin çekinmeden ve endişe duymadan, hukukun öngördüğü gereklerden başka herhangi bir dış etki altında kalmadan, yansız ve özgürce karar verebilmesi olduğunu, hâkimlerin görevlerinde bağımsız olmalarının onlara tanınan bir ayrıcalık olmadığını ve bağımsızlığın adaletin dolaylı ya da dolaysız her türlü etki, baskı, yönlendirme ve kuşkudan uzak dağıtılması amacına hizmet ettiğini, bu nedenle mahkemelerin bağımsızlığının, insan haklarının ve özgürlüklerinin en etkin güvencesi olduğunu, mahkemenin bağımsızlığı ilkesinin hâkimler yönünden yaşama geçirilmesinin ise hâkimlik teminatı ile söz konusu olacağını, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı ilkelerinin adil bir yargılama sistemini sağlama amacını taşıdığını, yargı teşkilatının oluşumu ve işleyişi ile hâkimlerin özlük haklarına ilişkin kanuni düzenlemelerin incelenmesinde öncelikle mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik

¹⁴¹ AYM, E:2015/41, K:2017/98, K.T. 04/05/2017, 159. paragraf

¹⁴² AYM, E:2022/72, K:2023/3, K.T. 05/01/2023, 18-23 paragraflar

teminatı ilkelerinin esas alınması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴³ Yargı yetkisinin yargı yetkisinin etkin kullanımı, karar verme yetkisinin özgürce kullanılmasına bağlıdır, bu nedenle hukuk devletinde hâkimin hakka ve hukuka bağlılığı sağlamasına engel olacak bir yönteme yer verilemez, aksine hâkime hukuksal gerçeği belirleyebilmesi için geniş imkânlar tanınması gerekir.¹⁴⁴

3.3.3. Tarafsız Olma

Mahkemeye erişim hakkının gerçekleşebilmesini sağlamak için erişilecek olan mahkemenin taşıması gereken son özellik ise onun tarafsız olmasıdır. “Tarafsızlık, davanın çözümünü etkileyecek bir önyargı yokluğu; özellikle mahkemenin (veya mahkeme üyelerinden bazısının) taraflar düzeyinde, onların leh ve aleyhinde bir duyguya ya da çıkara sahip olmaması demektir.”¹⁴⁵ Mahkemelerin tarafsız olması, yargılamada taraflara karşı nesnel olunmasını ve hâkimin karar verirken kişiliğini oluşturan ve karar vermesini etkileme ihtimali bulunan durumlar varsa bunlardan uzaklaşmasını gerektirir. Bağımsızlık dışarıya ilişkin bir unsurken, tarafsızlık tamamen hâkimle ilgilidir ve silahların eşitliği ilkesiyle de yakından ilişkilidir. Mahkemenin tarafsız olması mahkemeye başvurular açısından çok önemlidir. Yargılamanın taraflarına karşı eşit mesafede olmayan ya da eşit mesafede olmadığı düşünülen bir mahkemeye erişimin sağlanması aslında mahkemeye erişimin sağlanmış olmasının anlamını azaltır. Bir davanın çözümü için mahkemeye başvuran taraf, başvurduğu mahkemenin yargılamadaki herhangi bir tarafın lehine ya da aleyhine olacak şekilde karar vermeyeceği ya da bu şekilde bir karar verme amacıyla olmadığı konusunda rahat hissetmelidir. Bu durum bağımsız mahkeme konusunda olduğu gibi adaletle güvenin sağlanması açısından da oldukça önemlidir. Mahkemenin tarafsız olması gibi tarafsız görünmesi de önemlidir. Yalnızca tarafsız olmak değil tarafsız görünmek de gerekmektedir.

¹⁴³ AYM, E:2016/144, K:2020/75, K.T. 10/12/2020, 26-29. paragraflar

¹⁴⁴ AYM, E:1990/40, K:1991/33, K.T. 01/10/1991,

¹⁴⁵ Feyyaz Gölcüklü, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ‘Adil Yargılama’”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 49 (01), 1994, 212-213.

3.3.3.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHM'e göre tarafsızlık kavramı bağımsızlık kavramı ile yakından ilişkilidir. Örneğin yürütme organından bağımsız olmayan mahkeme, yürütmenin taraf olduğu bir uyuşmazlıkta bağımsızlığının bulunmaması sebebiyle aynı zamanda tarafsız da sayılamayacaktır. Mahkemedeki hâkimin, yargılamanın taraflarından birisiyle bağı varsa, tarafsız olamayacağı gibi bağımsız olduğundan da bahsedilemeyecektir. Bu gibi sebeplerle bağımsızlık ile tarafsızlık hususları kimi durumlarda iç içe geçebilir. Tarafsızlık konusunda ikili bir ayrım yapılması mümkündür.¹⁴⁶ Sübjektif tarafsızlık, mahkemenin üyesi olan hâkimin kişisel olarak tarafsızlığını anlatır. Objektif tarafsızlık da kurum olarak mahkemenin kişilerde bıraktığı izlenimle ilgilidir. Mahkeme, ihlâl edildiğini düşündükleri haklarını arayan yargılamanın taraflarına güven veren, tarafsız bir görünüme sahip olmalıdır. Objektif tarafsızlıkta, mahkemenin tarafsız olmasının yanında tarafsız görünmesinin de önemi ortaya çıkar. Aynı durum bağımsızlık için de geçerlidir. Yani mahkemeye erişim hakkı kapsamında erişilecek olan mahkeme bağımsız ve tarafsız olduğu kadar bağımsız ve tarafsız görünmelidir de.

Aksi bir delil bulunmadığı takdirde sübjektif tarafsızlığın mevcut olduğu kabul edilir. Sübjektif tarafsızlığın mevcut olmaması durumuna örnek olarak hâkimin savunmayla ilgili, davanın muhtemel sonuçlarıyla ilgili ya da yargılamanın bir tarafının olumsuz özellikleriyle ilgili kamuoyuna açıklamada bulunması, soruşturma aşamasında yer alıp kovuşturma kararı veren hâkimin kovuşturma aşamasında da yer alması ve tarafı suçlu bulması gibi durumlar¹⁴⁷ gösterilebilir.¹⁴⁸

Objektif tarafsızlık ise ispat yükü açısından objektif tarafsızlığın bulunmadığını iddia eden açısından daha kolaydır. Sübjektif tarafsızlığın aksine objektif tarafsızlık bulunmadığına ilişkin iddia, bu duruma ilişkin kuşkuyu ortadan kaldıracak yeterli usuli

¹⁴⁶ İncoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi -4*, 2018: 70., İncoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, 2013: 228-229.

¹⁴⁷ Dovydas Vitkauskas, Grigoriy Dikov, 2018: 59.

¹⁴⁸ Bu gibi durumlarda iç hukukta hâkimin yasaklılığı ya da hâkimin reddi gündeme gelebilecektir. Detaylı bilgi için 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 34. ve 36. maddelerine bakılabilir.

güvencelerin var olduğunun ortaya konulması yöntemiyle ancak devlet tarafından yürütülebilecektir.¹⁴⁹

3.3.3.2. Anayasa Mahkemesi

Mahkemelerin tarafsızlığına ilişkin ilke Anayasamıza 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile eklenmiştir. Mahkemelerin tarafsız olduğuna ilişkin ilke Anayasada lafzen yer almasından önce de AYM tarafından, tıpkı bağımsızlık unsurunda olduğu gibi adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak kabul edilmekteydi. Nitekim söz konusu değişiklik öncesi bir bireysel başvuru sonucu verilen kararda AYM, Anayasa'nın 36. maddesinde mahkemelerin tarafsızlığından açıkça bahsedilmese de AYM içtihadı uyarınca, bu hakkın da adil yargılanma hakkının zımni bir unsuru olduğunu belirtip aynı kararda tarafsızlığın tanımını da yapmıştır.¹⁵⁰ Değişiklik sonrası lafzen yer alması mahkemelerin tarafsızlığına ilişkin ilkenin Anayasal bir ilke olması sonucunu doğurmuştur.

Mahkemenin tarafsız olduğu varsayımında mahkemenin tarafsız olması kadar önemli olan bir başka husus mahkemenin tarafsız görünmesidir. Adaletin yerine getirildiğinin görünmesi, tarafsız olmadığı düşünülen bir mahkemeye erişimin sağlanmasının aslında mahkemeye erişimin sağlanmış olmasının anlamını azaltabileceği hususu da gözetildiğinde, davasının çözümlenebilmesi için mahkemeye başvuranın başvurduğu mahkemenin hâkiminin davanın çözümünü etkileyecek bir önyargı, tarafgirlik ve menfaate sahip olmadığı ve davanın tarafları karşısında ve onların leh ve aleyhlerinde bir düşünce veya menfaate sahip olmadığı konusunda rahat hissetmesi gerekliliğini de beraberinde getirir. Bu durum bireysel açıdan olduğu kadar toplum açısından da adalete güvenin sağlanması konusunda oldukça önemlidir. Mahkemenin tarafsız olması bağımsız olması gibi gerekli fakat yeterli değildir, mahkemenin tarafsız görünmesi de gerekir. Tarafsız olmayan ya da tarafsız olmadığı düşünülen bir mahkemeye erişimin sağlanması mahkemeye erişimin sağlanmasının anlamını azaltabilir.

¹⁴⁹ Dovydas Vitkauskas, Grigoriy Dikov, 2018: 61.

¹⁵⁰ Tahir G. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/1780, K.T. 20/03/2014, 60. paragraf

4. BÖLÜM: MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR

4.1. DAVA AÇMA SÜRELERİNİN YORUMU NEDENİYLE MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR

AYM’de bireysel başvuruya konu olmuş bir olayda¹⁵¹ atama işlemi yapılan ve bu atama işleminin iptali istemiyle dava açan başvurucunun davasının süre aşımı nedeniyle reddine karar verilmiştir. AYM, dava açmak için ya da davada verilen karar sonucu kanun yollarına başvurmak için belli süreler öngörülmesinin bu süreler dava açmayı imkânsız hâle getirecek kadar kısa olmadığı takdirde hukuki belirlilik ilkesinin bir gereği olduğunu ve durumun mahkemeye erişim hakkına aykırılık teşkil etmeyeceğini ancak süre koşullarının açıkça hukuka aykırı biçimde yanlış uygulanmış ya da yanlış hesaplanmış olması nedeniyle kişilerin dava açma ya da açtıkları dava sonucu verilen karara karşı kanun yollarına başvurma haklarını kullanamamaları durumunda mahkemeye erişim hakkının ihlâl edileceğini belirtmiştir.¹⁵² Mahkemelerin usul kurallarının uygulanması konusunda aşırı şekilci ya da usul kurallarını ortadan kaldıracak ölçüde esnek olmamaları gerektiğini benzer yöndeki AİHM kararını da belirterek ifade etmiştir.¹⁵³ Yine aynı kararda benzer AİHM kararı belirtilerek usul kurallarının davaların mahkemece görülmesi bakımından engel hâline gelmemeleri gerektiği vurgulanmıştır.¹⁵⁴ Bireysel başvuruya konu olan bu olayda başvurucunun aslında süresinde açtığı dava, mahkemenin açık olan kanun hükmünü önceden öngörülemez şekilde, olağanın dışında ve esnek biçimde yorumlaması neticesinde reddedilmiş ve bireysel başvuru sonucu AYM tarafından başvurucunun mahkemeye erişim hakkının, dava açma süresine ilişkin açık usul kurallarının önceden öngörülemez şekilde olağanın dışında yorumlanması suretiyle ihlâl edildiği sonucuna varılmıştır.¹⁵⁵ Açık kanun hükmünün olağan dışı

¹⁵¹ Kamil K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/660, K.T. 07/11/2013, 52. paragraf

¹⁵² AYM, Başvuru No:2012/660, 59. paragraf

¹⁵³ AYM, Başvuru No:2012/660, 65. paragraf

¹⁵⁴ AYM, Başvuru No:2012/660, 68. paragraf

¹⁵⁵ AYM, Başvuru No:2012/660, 73. ve 74. paragraflar

yorumlanması nedeniyle ihlâl kararı verilen başka bireysel başvurular da bulunmaktadır.¹⁵⁶

Bireysel başvuruya konu olan iki benzer olayda¹⁵⁷ başvuruçular araçlarının müsadere edilmesiyle ortaya çıkan zararın tazmini istemiyle davalar açmış, ilk derece mahkemeleri tarafından dava açma süresinin el koyma işlemi ile başlayacağı gerekçesiyle davaların süre yönünden reddine karar verilmiştir. AYM, mahkeme kararlarının uygulanan Kanun maddesinin oldukça katı bir şekilde yorumlanması neticesinde ortaya çıktığından bahisle, zararın tam ve kesin olarak oluştuğu tarihten daha önceki bir tarih esas alınmak suretiyle dava açma süresinin belirlendiği, bu sebeple başvuruçuların mahkemeye erişim haklarının ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.¹⁵⁸ Mahkemenin usul kurallarını aşırı şekilci (katı) yorumlaması nedeniyle mahkemeye erişim hakkına yapılan müdahalenin ölçüsüz olduğu sonucuna varılan başka AYM kararları da bulunmaktadır.¹⁵⁹

Benzer olarak AİHM'nin de mahkemenin süre sınırını katı bir şekilde yorumlamasının, başvuruçunun mahkemeye erişim hakkının özüne zarar verdiği sonucuna vardığı çokça kararı bulunmaktadır.¹⁶⁰

Danıştay tarafından, ara vermenin son günü 4 Eylül olduğundan, bitimi adli tatile rastlayan sürenin yedi gün uzaması nedeniyle temyiz başvurusunun en geç 11 Eylülde yapılması gerektiğinden bahisle, temyiz isteminin süre aşımı nedeniyle reddine karar verildiği bireysel başvuruya konu olmuş bir olayda ¹⁶¹ AYM tarafından idari yargı kolunda adli tatilin bittiği tarihe dair, başvuruçuların davranışlarını düzenleyebilecekleri

¹⁵⁶ Kadir S. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/21119, K.T. 21/10/2020, Semih T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/34064, K.T. 17/03/2021, Yasin Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/37390, K.T. 29/09/2021,

¹⁵⁷ AYM, Başvuru No: 2013/5516, Metin T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/6991, K.T. 26/02/2015,

¹⁵⁸ AYM, Başvuru No:2018/21119, 65. paragraf

¹⁵⁹ Karagülle Yapı Müh. İnş. Tic. Ltd. Şti. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/18081, K.T. 08/03/2018,

¹⁶⁰ Reisner / Türkiye, AİHM, Başvuru No:46815/09 K.T. 21/07/2015, Howald Moor ve Diğerleri / İsviçre, AİHM, Başvuru No:52067/10 K.T. 11/03/2014, Sabri Güneş / Türkiye, AİHM, Başvuru No:27396/06 K.T. 24/05/2011,

¹⁶¹ AYM, Başvuru No:2012/1071,

öngörülebilir uygulama olduğunun söylenemeyeceği değerlendirilerek,¹⁶² temyiz başvurusunun süre yönünden reddedildiği bu olayda başvurusunun mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği sonucuna varılmıştır.¹⁶³ AYM'nin burada dikkat çektiği husus, kişilerin davranışlarını ne olduğunu bilerek düzenleyebileceği yargılamaya ilişkin usul kurallarının, önceden öngörülemez şekilde yorumlanmasının ve bu konudaki belirsizliklerin yarattığı durumun, adil yargılanma hakkının en temel unsurlarından biri olan mahkemeye erişim hakkını ihlâl edebileceğidir. Yine benzer bir durumun söz konusu olduğu, davacının 12/09/2008'de dava açtığı ve davanın süre yönünden reddedildiği bireysel başvuruya konu olmuş bir olayda¹⁶⁴ AYM bu kez mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiğine karar verirken, dava açma süresinin uygulanmasına ilişkin farklı içtihatların bulunmasının, Kanun'un yürürlüğe girmesinin üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen hükmün yorumunda yeknesaklığın sağlanamamasının, hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkelerinin zedelediğini belirtmiştir.¹⁶⁵ Benzer uyuşmazlıklarda AYM'nin bu doğrultuda kararları bulunmaktadır.¹⁶⁶

AIHM'de bireysel başvuruya konu olmuş bir olayda¹⁶⁷ başvurusunun aleyhinde sonuçlanan davaya yaptığı itiraz reddedilmiş; bunun üzerine başvuru, Anayasal şikâyetle bulunmuş, bu sırada Anayasal şikâyetle bulunma süresi 2 yıldan 4 aya indirilmiş ve yeni zaman sınırının hangi tarihten itibaren geçerli olacağı süreyi kısaltan kanunda belirtilmiş, başvurusunun anayasal şikâyeti Anayasa Mahkemesi tarafından süresinde yapılmadığından bahisle kabul edilemez bulunmuştur. AIHM konuyla ilgili olarak Anayasa Mahkemesi'nin yeni getirilen süre sınırlamasını bekleyen davalara uygulamasının doğrudan ihlâl gerekçesi olmayacağını belirtmekle birlikte, Anayasa Mahkemesi'nce Anayasal şikâyetin, açık bir mevzuat ve gelişmiş bir uygulama olmaksızın süresinde yapılmadığı gerekçesiyle reddedildiği, bu sayede başvurusunun Anayasa Mahkemesi'ne erişim hakkından mahrum kaldığı sonucuna varmıştır.

¹⁶² AYM, Başvuru No:2012/1071, 33. paragraf

¹⁶³ AYM, Başvuru No:2012/1071, 34. paragraf

¹⁶⁴ E-BA İnşaat Taahhüt Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/13921, K.T. 27/06/2018,

¹⁶⁵ AYM, Başvuru No:2015/13921, 65. Paragraf

¹⁶⁶ Cihanpa Cihaner İç ve Dış Tic. Paz. A.Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/15208, K.T. 23/10/2019, İbrahim T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/15305, K.T. 23/10/2019

¹⁶⁷ Çela / Arnavutluk, AIHM, Başvuru No:73274/17 K.T. 29/11/2022

Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurunun süresinde yapılmadığı gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna karar verilen ve AİHM nezdinde bireysel başvuruya konu olan bir başka olayda¹⁶⁸ AİHM, AYM'nin bireysel başvurulara ilişkin mevzuat yorumunun kararın tebliğ tarihinden itibaren veya tebliğ yapılmamışsa, ilgili tarafların bu kararı etkin bir şekilde öğrendiği tarihten itibaren işlemeye başlamak üzere otuz günlük bir süre tanıdığını, somut olayda, başvuranın bireysel başvurusu için 30 günlük sürenin işlemeye başladığı tarihin taraflar arasında tartışma konusu olduğunu tespit etmiş,¹⁶⁹ Anayasa Mahkemesi tarafından bireysel başvuru süresinin katı yorumlandığı, başvuranın bireysel başvurusunun esasa ilişkin olarak incelenmesi hakkının orantısız bir şekilde kısıtlandığı sonucuna varmıştır.¹⁷⁰

Taleplerinin esasının ve tazminat davasının açılması için zaman aşımı süresinin başlangıcı konusunda Yargıtay'ın farklı daireleri arasındaki içtihat farklılığının olması sebebiyle, başvuruçuların davasının zaman aşımına uğradığına karar verildiği, başvuruçuların adil yargılanma haklarının ihlâl edildiğinden şikâyet ettikleri bir bireysel başvuruda¹⁷¹, AİHM Yargıtay'ın içtihadındaki çelişkiler ve içtihadın birleştirilmesini sağlamak amacıyla öngörülen mekanizmaya ilişkin eksiklik olduğu, bu eksiklik benzer bir durumda olan diğer kişilerin taleplerinin esasları incelenebilmiş olmasına rağmen, başvuruçuların davasının kabul edilemez olduğuna karar verilmesine yol açtığından davanın adil yargılanma konusu yapılmadığı sonucuna varmıştır. Başvuruçuların taleplerinin zaman aşımına uğramasından ve Yargıtay'ın farklı dairelerinin zaman aşımı süreleri uygulamasında tutarsızlık olmasından dolayı, adil yargılanma haklarının ihlâl edildiği hususunda şikâyetçi olunan başka bir bireysel başvuruda da AİHM tarafından yine ayrı doğrultuda karar verilmiştir.¹⁷²

Davacının sınavın iptali ya da sınav sonucunun iptali ile yapılacak sıralamada ilgili bölüme kendisinin yerleştirilmesi talebiyle açtığı bir davada,¹⁷³ Mahkeme 07/10/2011

¹⁶⁸ Üçdağ / Türkiye, AİHM, Başvuru No:23314/19 K.T. 31/08/2021

¹⁶⁹ AİHM, Başvuru No:23314/19, 42. ve 43. paragraf,

¹⁷⁰ AİHM, Başvuru No:23314/19, 49. paragraf,

¹⁷¹ Çelebi ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:582/05 K.T. 09/02/2016

¹⁷² Aksis ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:4529/06 K.T. 30/04/2019

¹⁷³ Selin M. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7472, K.T. 07/01/2016,

tarihli kararıyla dava dilekçesindeki eksiklikler giderilerek otuz gün içinde tekrar dava açılmak üzere dava dilekçesinin reddine karar vermiş; dilekçenin reddine ilişkin karar 01/11/2011 tarihinde davacının avukatına tebliğ edilmiştir. Yenileme dilekçesinin verilmesi üzerine Mahkeme, otuz günlük yasal süre içerisinde dilekçe yenilenmediğinden bahisle davanın süre yönünden reddine karar vermiş, başvuru tarafından yenileme dilekçesinin başka bir idare mahkemesine 01/12/2011 tarihinde sunulduğu yönündeki itiraz yerinde görülmeyle davacının kanun yolu başvuruları da reddedilmiştir. Bireysel başvuruya konu olan bu olayda AYM, dilekçe ret kararı üzerine yenileme dilekçesinin Kocaeli 2. İdare Mahkemesi vasıtasıyla İstanbul 2. İdare Mahkemesine sunulduğu, yetkili mahkemeye gönderilmek üzere sunulan dilekçenin sunulduğu mahkemenin kayıtlarına 01/12/2011 tarihinde alındığı, bu tarih itibarıyla davanın süresinde yenilediği, karar veren mahkemeye bu durumun fark edilmemesi sonucu sunulan yenileme dilekçesinin kendi kayıtlarına girdiği 07/12/2011 tarihi esas alınmak suretiyle davanın süre yönünden reddine karar verildiği görüldüğünden, Mahkemenin süre koşullarını açıkça hukuka aykırı olarak uygulaması nedeniyle başvurunun mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.¹⁷⁴¹⁷⁵

Dilekçenin reddine karar verilen ve bireysel başvuruya konu olan bir başka olayda¹⁷⁶AYM, dilekçenin reddine karar verilmesi durumunda dilekçenin yenilenmesine olanak tanındığı ve dilekçe yeniden düzenlediği takdirde idari yargıdaki yerleşik içtihat uyarınca dava açma tarihinin reddedilen ilk dilekçenin mahkemeye verildiği tarihten hesaplandığını belirtmiş,¹⁷⁷ somut olayda mahkeme dava açma süresini yenileme üzerine verilen dilekçenin verildiği tarihten başlatarak davayı süre yönünden reddetmiştir. AYM bu konuda, başvurunun mahkemeye erişim hakkına müdahalenin ölçüsüz olduğuna karar vermiştir.

İşkence yapıldığı mahkeme kararıyla sabit olduğu hâlde failler tespit edilemediği için işkence suçunun cezasız kaldığı, bu sebeple işkence ve kötü muamele yasağının ve bu

¹⁷⁴ AYM, Başvuru No:2013/7472, 49. paragraf

¹⁷⁵ Benzer bir değerlendirme: Nermin A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/7666, K.T. 21/10/2020,

¹⁷⁶ Zülfü G. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/1188, K.T. 07/03/2018,

¹⁷⁷ AYM, Başvuru No:2015/1188, 50. paragraf

nedenle ortaya çıkan manevi zararlarının tazmini için açtığı davanın reddedilmesi üzerine bireysel başvuruda bulunulan bir olayda¹⁷⁸ AYM mahkemenin usul kurallarını Danıştay içtihatlarıyla bağdaşmayacak şekilde ve öngörülemez nitelikte yorumladığından bahisle başvurucunun açtığı davanın esasının incelenemediğine, bu sebeple başvurucunun mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiğine karar vermiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Emre Ç. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/4686, K.T. 04/11/2015,

¹⁷⁹ Eylemin idariliği hususunda süre hesaplanması konusunda bireysel başvuruya konu olmuş benzer örnekler: Veysi A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/2772, K.T. 23/03/2016, Mesut E. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/956, K.T. 18/05/2016, Alpay D. ve diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/12678, K.T. 06/07/2017, Mehmet M. ve diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/5235, K.T. 06/07/2017, İsmail Ç. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/11662, K.T. 06/07/2017, Şeyma K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/5491, K.T. 05/07/2017, Hamza K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7400, K.T. 05/11/2015, Ahmet Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/18135, K.T. 20/09/2017, Ayhan K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/14426, K.T. 24/01/2018, Hasan O. ve diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/2700, K.T. 07/02/2018, Murat K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/13014, K.T. 08/03/2018, Kemal Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/19043, K.T. 24/05/2018, İlker Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/19041, K.T. 24/05/2018, Mehmet Ç. ve Nuray Ç. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/4807, K.T. 19/04/2018, Ali M. ve Güler M. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/1962, K.T. 12/06/2018, Murat D. ve Rıza D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/65, K.T. 11/06/2018, Saldıray Murat D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/11341, K.T. 27/06/2018, Mehmet K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/16176, K.T. 03/07/2018, Erhan Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/5, K.T. 04/07/2018, Abdurrahman D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/3915, K.T. 04/07/2018, Hüsne P. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/323, K.T. 17/07/2018, Hasan D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/17349, K.T. 17/07/2018, Şafak M. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/787, K.T. 18/07/2018, Fatma B. ve Hasan B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/14995, K.T. 19/09/2018, Yusuf K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/20072, K.T. 31/10/2018, Feray U. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/11005, K.T. 10/10/2018, Tahir A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/3544, K.T. 14/11/2018, Tolgahan O. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/11349, K.T. 14/11/2018, İsmail H. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/1714, K.T. 15/11/2018, Ömer A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/2555, K.T. 10/01/2019, Salih A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/1861, K.T. 21/02/2019, Ömer Faruk E. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/1253, K.T. 21/03/2019, Murat E. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/9491, K.T. 12/06/2019, Emrah K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/14653, K.T. 24/10/2019, Ali E. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/6190, K.T. 07/11/2019, Mehmet U. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/10568, K.T. 10/03/2020, Fatıma Sevilay N. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/14452, K.T. 10/06/2020, Aziz Ş. ve Feride K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/7878, K.T. 08/09/2020, H. K. ve Z. K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/11549, K.T. 08/09/2020, Mehmet Taşkın D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/18236, K.T. 29/09/2020, Alaaddin Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/36426, K.T. 21/10/2020, Sezai B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/8834, K.T. 04/02/2016, Haluk P. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/9094, K.T. 04/02/2016, Benzer bir karar: Hayat A. ve Muhanned F. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/35788, K.T. 06/10/2021, Esat Ç. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/12881, K.T. 06/03/2019,

Benzer olarak AİHM'in de idareye yapılan şikâyetin, idarenin olası kusurlu ihmaliinden haberdar olunan tarihten itibaren değil, olay tarihinden itibaren başlayan süre içerisinde yapılmadığını ileri sürerek başvurunun reddedildiği gerekçesiyle başvuruçuların mahkemeye erişim haklarının ihlâl edildiğine karar verdiği bireysel başvurular bulunmaktadır.¹⁸⁰

Hidroelektrik santrali (HES) projesiyle ilgili idarece verilen "*Çevresel Etki Değerlendirilmesi (ÇED) gerekli değildir*" kararının iptali istemiyle dava açılıp, davanın süre yönünden reddedildiği bireysel başvuruya konu olan bir olayda¹⁸¹ mahkemeye erişim hakkının ve kişinin maddi ve manevi varlığının korunması hakkının ihlâl edildiği iddialarıyla bireysel başvuruda bulunulmuş, AYM olayı başvuruçular açısından ayrı ayrı incelemiş, farklı yerleşim biriminde oturan ve projeden etkilendiğini iddia eden başvuruçular yönünden gerekli değerlendirme yapılmaksızın dava açma süresinin yapılan ilanlarla sınırlı tutularak dava konusu karara ilişkin ilanın içeriğinden bu davacıların da haberdar oldukları kabulüyle dava açma süresinin diğer davacılarla aynı tarihten başlatılması suretiyle davanın süre yönünden reddedilmesinin hukuki güvenlik ve belirlilik ilkeleri bağlamında öngörülebilirlik sınırları içerisinde olmadığı ve başvuruçuların mahkemeye ulaşmasını aşırı derecede zorlaştırdığı, bu sebeple olaydaki bazı başvuruçuların mahkemeye erişim haklarının ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.¹⁸²

İşlemin iptali için başvurulacak kanun yollarının, mercilerin ve başvuru süresinin belirtilmediği bir idari işleme karşı açılan davada,¹⁸³ mahkemece davanın süre yönünden reddine karar verilmiş, AYM başvuruçunun yabancı uyruklu olmasının dikkate alınmadığı ve Danıştayın, başvuru mercii ve süresi gösterilmeyen işlemlerle ilgili

¹⁸⁰ Sefer Yılmaz ve Meryem Yılmaz/Türkiye Başvuru no:611/12 Karar Tarihi: 17/10/2015, Eşim/Türkiye Başvuru no:59601/09 Karar Tarihi: 17/09/2013, Yabansu ve Diğerleri/Türkiye Başvuru no:43903/09 Karar Tarihi: 12/11/2012

¹⁸¹ Mehmet B. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/5974, K.T. 10/03/2016,

¹⁸² Benzer değerlendirme için bkz: Demirdöven Köyü Tüzel Kişiliği ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/14359, K.T. 25/12/2018, Beyza G. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/21003, K.T. 19/11/2020, Beyza G. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/17517, K.T. 02/12/2020,

¹⁸³ Anayasanın 40. maddesinin 2. cümlesinde "Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır." kuralına yer verilmiştir.

davalardaki genel uygulamalarıyla uyuşmayarak dava açma süresine ilişkin kuralların katı yorumlandığı gerekçesiyle, başvurucunun mahkemeye erişim hakkını ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.¹⁸⁴

AİHM'nin de benzer olarak bireysel başvuruya konu olmuş olayı bütün olarak inceleyerek değerlendirmede bulunduğu, başvurucunun iddialarının altında yatan olaya ilişkin koşulları, mahkemenin usul kuralına yönelik, katı uygulamanın başvuru sahiplerini mahkemeye erişim hakkından yoksun bırakması sonucunu doğurduğu yönünde kararları bulunmaktadır.¹⁸⁵

Başvurucunun maaşının eski çalıştığı kurum tarafından yeni kurumuna eksik bildirildiğinden bahisle, başvurucunun maaşının düzeltilmesi istemiyle idareye yaptığı başvurunun idarece reddedildiği, idarenin bu işleminin iptali istemiyle açılan davanın süre aşımı gerekçesiyle reddedildiği, bireysel başvuruya konu olmuş bir olayda¹⁸⁶ AYM, idarelerin iyi yönetim ilkesi gereği hatalı işlemlerinin neticelerini resen düzeltmeleri gerektiği, bu durumun özellikle davada olduğu gibi süregelen etkiler doğuran uygulamalar açısından daha bariz olduğu, ilgilinin ilk uygulama tarihi itibarıyla hatayı fark etmemiş olmasının ya da zamanında başvurmamış olmasının idarenin hatalı uygulamayı sürdürmesini haklı hâle getirmeyeceği, hatalı uygulamanın idare lehine kazanılmış hak hâline gelmeyeceği değerlendirmesini yapmış;¹⁸⁷ olayda Mahkemenin, geçmişteki maaş ödemeleri yönünden dava açma süresinin hesaplanmasına ilişkin yorumunun idari yargıdaki dava açma sürelerinin getiriliş amacına uygun olmakla birlikte geleceğe yönelik maaş alacakları bakımından dava açma süresinin uygulanmasıyla ilgili yorumun dava açma önünde katı bir yorum olduğu, eksik ödenen maaşının düzeltilmesi talebinin geleceğe yönelik olarak da süre yönünden reddedilmesinin başvurucuya aşırı külfet yüklediği ve başvurucunun mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Mohammed A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/8896, K.T. 23/02/2016, 42. paragraf
AYM tarafından benzer sonuca varılmış bir karar: Mehmet Ziyat Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/13899, K.T. 12/06/2018

¹⁸⁵ Örneğin: Kurşun / Türkiye, AİHM, Başvuru No:22677/10 K.T. 30/10/2018

¹⁸⁶ Remzi A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/13905, K.T. 09/11/2017,

¹⁸⁷ AYM, Başvuru No:2014/13905, 58. paragraf

¹⁸⁸ AYM, Başvuru No:2014/13905, 59. paragraf

Askerlik görevinin ifası sırasında yaralanan başvurunun zorunlu idari başvuruda bulunmaksızın manevi zararının tazmini istemiyle açtığı bir davada¹⁸⁹, mahkemece önce kanuna uygun düzenlenmediğinden bahisle dilekçenin reddine karar verilmiş; bu dilekçe ret kararı ile davacı dava açmadan önce idareye başvurması gerektiğini anlamış ve dava dilekçesini yenilemeden idareye başvurmuş, idarece başvurusunun reddedilmesi üzerine yeni bir dava açmış, mahkemece dava başvurunun ikinci kez açtığı davanın ilk davaya ilişkin reddedilen dilekçenin yenilenmesi mahiyetinde olduğu kabulünden harekete süre yönünden reddedilmiştir. AYM konuyla ilgili olarak mahkemenin yorumunun başvurunun mahkemeye erişmesini aşırı derecede güçleştirdiği değerlendirmesini yaparak başvurunun mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiğine karar vermiştir.

Adli yargıda dava açıp idari yargının görevli olduğundan bahisle verilen görevsizlik kararı üzerine, yasal süresi içinde idari yargıda dava açan, açtığı dava mahkemece verdiği ilk dava dilekçesi göz ardı edilmek suretiyle süre yönünden reddedilen davacı, mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunmuş,¹⁹⁰ AYM başvuru hakkında ilk dava dilekçesini göz ardı etmek suretiyle karar veren Mahkemenin davanın açıldığı tarihe ilişkin değerlendirmesinin yanlış bir olguya dayalı olduğu, bu değerlendirme ile süre yönünden verilen ret kararının mahkemeye erişim hakkına yönelik ölçüsüz bir müdahale olduğu sonucuna varmıştır.¹⁹¹

Bayram tatili dikkate alınmayarak süresinde açılmadığı gerekçesiyle davanın süre yönünden reddedildiği, bireysel başvuruda bulunulan bir olayda¹⁹² AYM, başvurunun resmî tatili takip eden ilk gün dava açtığı, davanın süresinde açıldığı, bu sebeple davanın süre aşımı nedeniyle reddine karar verilmesinde kanuni dayanak bulunmadığına karar vermiştir.¹⁹³

¹⁸⁹ Yakup G. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/8469, K.T. 24/01/2018,

¹⁹⁰ İlhamî A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/7984, K.T. 08/01/2020,

¹⁹¹ AYM, Başvuru No:2015/7984, 44. paragraf

¹⁹² Remzi S. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/18201, K.T. 11/02/2021,

¹⁹³ AYM, Başvuru No:2018/18201, 33. ve 34. paragraflar

Açılan davanın süre yönünden reddedildiği ve bireysel başvuruya konu olan başka bir olayda¹⁹⁴ AYM, Mahkemenin dava açma süresinin başlangıcının tespitinde Kanun'un dava açma sürelerine ilişkin hükümlerinin dar yorumladığını değerlendirerek mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiğine karar vermiştir.¹⁹⁵

Başvurucunun fazla ödediği bandrol ücretinin iade edilmesi talebiyle başvuru yaptığı, idarece başvurusunun reddedildiği, başvurunun reddine ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davanın ise süre aşımından reddedildiği ve bu nedenle mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunulan bir olayda¹⁹⁶ mahkeme, başvurucunun ödeme tarihinden itibaren 60 gün içinde idareye başvurması gerektiği değerlendirmesini yaparak davanın süre yönünden reddine karar vermiş, AYM konuyla ilgili olarak ilgili maddede öngörülen idari başvuru yolunun idarece tesis edilen bir işleme karşı dava açılmasından önce idareye söz konusu işlemde varsa hukuka aykırılığı düzeltme fırsatı tanıdığını, olayda ise başvurucunun yaptığı beyan üzerine tahakkuk eden bandrol ücreti söz konusu olduğundan hatanın idareden değil başvurucudan kaynaklandığı tespitini yapmış,¹⁹⁷ mahkemenin yaptığı yorumun başvurucunun 60 günden sonra fark ettiği hataları açısından düzeltme yapmasını imkânsızlaştırdığı, kişilerin beyanlarında hataya düşmeleri durumunda hatalarını fark etmedikleri sürede dava açmalarının beklenemeyeceği, Mahkemenin dava açma süresini başvurucunun hatasının farkında olmadığını iddia ettiği bir döneme dayandırmasına ilişkin yorumunun başvurucunun dava açmasını imkânsız kıldığı sonucuna varmıştır.¹⁹⁸

Başvurucunun oğlunun protesto gösterileri sırasında yaralandığı, sonrasında hastanede vefat ettiği ve konuyla ilgili olarak 2014 yılında ceza soruşturması başlatılıp 2018 yılında sonuçlandırıldığı, oğlunun vefatına ilişkin yürütülen soruşturmanın tamamlanması üzerine, süresinde tazminat davası açılmasına rağmen uyuşmazlığın başka bir Kanun hükümlerine göre değerlendirildiği ve dava açma süresinin hatalı belirlendiği, bu sebeple

¹⁹⁴ Ambarlık Elektrik Üretim Dağ. Paz. A.Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/39987, K.T. 18/06/2020,

¹⁹⁵ Benzer bir değerlendirme: Sadık Ç. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/13343, K.T. 29/12/2021,

¹⁹⁶ B. A. Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/28013, K.T. 22/07/2020,

¹⁹⁷ AYM, Başvuru No:2017/28013, 50. paragraf

¹⁹⁸ AYM, Başvuru No:2017/28013, 53. 54. ve 55. paragraflar

adil yargılanma hakkının ihlâl edildiği ileri sürülen bireysel başvuruya konu olan olayda¹⁹⁹ AYM, başvurunun istemine verilecek olağan anlamın ve uygulanacak normun başka bir Kanun olduğu, mahkemenin maddi olgulara yönelik hata yaparak uyuşmazlığı 5233 sayılı Kanun kapsamında incelediği, mahkemenin yorumunun olağan anlamın dışında, öngörülemez bir şekilde gerçekleştiği sonucuna ulaşmıştır.²⁰⁰

Hatalı ameliyatlar ve tedaviler nedeniyle zarara uğradığını ve idarenin saklama yükümlülüğü bulunan belgeleri saklamadığını, hizmet kusuru işlediğini iddia ederek zararlarının tazmini istemiyle dava açan, dava açma süresi olduğu ikinci ve üçüncü ameliyat tarihlerinden başlatılarak davası süre yönünden reddedilen, bu sebeple mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiğinden bahisle bireysel başvuruda bulunan, başvurunun bireysel başvurusu²⁰¹ hakkında AYM, başvurunun ameliyatlar sonrasında da tedavi sürecinin devam ettiği ve söz konusu sürecin yapılan ameliyatlar sonrasında tamamlanmadığının sonradan yapılan operasyonlarla anlaşıldığı, bu sebeple mahkemenin başvurunun ikinci ve üçüncü ameliyat tarihleri esas alınmak suretiyle dava açma sürelerinin belirlenmesi nedeniyle davanın süre aşımından reddedilmesi suretiyle başvurunun mahkemeye erişim hakkına yönelik yapılan müdahalenin ölçsüz olduğu sonucuna varmıştır.²⁰²

Bahsedilen çeşitli kararlardan görüleceği üzere dava açma sürelerinin genellikle katı, mevcut içtihatlarla aykırı, öngörülemez, olağanın dışında ya da beklenmeyen şekilde yorumlanması nedeniyle açılan davaların süre yönünden reddine karar verildiği birçok olayda, AYM de AİHM de sürelerin yorumunun mahkemeye erişimi imkânsız hâle getirmemesi gerektiği konusunda hemfikirdir. Mahkemeye erişim hakkı hem adil yargılanma hakkının hem de mahkemece denetimi sağlanacak diğer tüm hakların denetiminin başlangıcı anlamına geldiğinden, muğlak olan durumlarda süreye ilişkin yapılan yorumların mahkemeye erişim hakkını ihlâl etmemesi çok önemlidir. Zira mahkemeye erişim engellendiğinde engellenen yalnızca mahkemeye erişim hakkı değildir. Kişinin adil yargılanma hakkı da, adil bir yargılanma talep ederken ihlâl

¹⁹⁹ Mehmet D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/34092, K.T. 25/02/2021,

²⁰⁰ AYM, Başvuru No:2018/34092, 62. ve 63. paragraflar

²⁰¹ Nil Selçuk İ. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/12433, K.T. 23/02/2022,

²⁰² AYM, Başvuru No:2018/12433, 52. paragraf

edildiğini ileri sürdüğü başka bir hakkı da tehlikeydedir. Bu sebeple mahkemeye erişimin sağlanabilmesinin temin edilmesi, kendisi ayrıca bir insan hakkı olan adil yargılanma hakkının gerçekleşip gerçekleşmediğinin denetimini sağlayacağı kadar mahkemeye başvururken korunmasını istediği bir başka hakkı daha bulunan kişilerin haklarının gerçekten ihlâl edilip edilmediğinin de denetimini sağlar. Bahsedilen AİHM ve AYM kararlarındaki örneklerde olduğu gibi başka türlü bir yorumda bulunarak mahkemeye erişim hakkı temin edilebiliyorsa temin edilmesi, bu sebeple hayati öneme sahiptir. Mahkemeye erişim hakkı belirtilen gerekçelerle birçok hakla doğrudan ilişkili olduğu için, mahkemeye erişimi güçleştiren her bir yorum, ulaşılması gereken bir ideal olarak görülen insan haklarının her bir kişi özelinde de toplum genelinde de gerçekleşmesini güçleştirir.

4.2. HÜKMEDİLEN YARGILAMA GİDERİ, VEKÂLET ÜCRETİ VE ISLAH İMKÂNININ OLMAMASI NEDENİYLE MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR

Bireysel başvuruya konu olmuş bir olayda AYM tarafından yargılamada lehine 25.311,00-TL tazminata hükmedilen başvurucudan, lehine hükmedilen tazminat miktarının büyük kısmını teşkil eden 18.531,34-TL'nin nispi vekâlet ücreti olarak tahsil edildiği bir davada başvurucunun mahkemeye erişim hakkına yönelik bir müdahale olduğu belirtildikten sonra²⁰³ mahkemeye erişim hakkının sınırlandırılmasının mümkün olduğunu, ancak hakkı sınırlandırmaya yönelik olan müdahalenin AİHM'in Ashingdane/Birleşik Krallık kararında belirtilen sınırlandırmanın hakkın özüne zarar verilmemesi, meşru bir amaca hizmet etmesi ve sınırlandırmada kullanılan aracın sınırlamadaki amaç ile orantılı olması, kamu yararı ile birey hakları arasında kurulmaya çalışılan adil dengeyi bozacak şekilde birey aleyhine katlanması zor külfetler yüklenmemiş olması kriterlerini sağlaması gerektiğini eklemiştir.²⁰⁴ Sonrasında AYM tarafından somut olayın koşulları bütün olarak değerlendirilmiş, başvurucu lehine maddi durumunun elverişsiz olduğundan bahisle adli yardım kararı verilmiş olduğu, başvurucu tarafından dava açıldığı tarihte ıslah imkânı bulunmadığından hak kaybına uğramamak için tazminata ilişkin talebin yüksek tutulduğu, yargılamada alınan bilirkişi raporlarının

²⁰³ AYM, Başvuru No:2012/791,

²⁰⁴ AYM, Başvuru No:2012/791, 58. paragraf

tamamlanmasından sonra baştaki yüksek olan talebin fazlaya ilişkin kısımlarından feragat edildiği, fakat bu feragatin mahkemece kabul edilmediği ve bu nedenlerle başvurunun almaya hak kazandığı tazminatın büyük bir kısmının vekâlet ücreti olarak davalı idareye geri ödenmek zorunda kaldığı ve açılan tazminat davasının başvuru açısından anlamsız hâle geldiği²⁰⁵ değerlendirilmek suretiyle mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği sonucuna varılmıştır. Başka bireysel başvurularda AYM, hak kazandığı tazminatın 1/2'sinden fazlasını²⁰⁶, hak kazandığı tazminatın 1/3'ünden fazlasını,²⁰⁷ hak kazandığı tazminatın yaklaşık 3/4'ünü²⁰⁸ vekâlet ücreti olarak davalı idareye geri ödemek zorunda bırakılan başvuru sahiplerinin mahkemeye erişim haklarının ihlâl edildiğine dair kararlar vermiştir.²⁰⁹

Başka bir bireysel başvuru sonucu yine mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiğine ilişkin verilen kararda²¹⁰ AYM tarafından, tarafların yargılamadaki başarı oranına göre kazanılan veya kaybedilen değer oranında lehine veya aleyhine mahkeme masraflarının hükmedilmesine yönelik düzenlemelerin bulunmasının mahkemeye erişim hakkına müdahale oluşturduğu, ancak müdahale orantılı olduğu takdirde meşru görülebileceği, ancak müdahalenin hakkı sınırlandırmaya yönelik kriterlere uygun olması gerektiği belirtilmiştir.

Bir başka olayda,²¹¹ çavuş olarak görev yapan davacı terör saldırısında yaralanması sonucu kendisine ödenen tazminattan sonra ek nakdi tazminat talebinde bulunmuş, talebine yasal süre içinde cevap verilmemesi neticesinde dava açmış, bu arada davacının ek nakdi tazminat talebi kabul edilmiş ve fakat davacıya tebliğ edilmemiştir. Mahkeme idari davaya konu olabilecek bir işlem mevcut olmadığından bahisle davanın reddine, yargılama giderleri ile vekâlet ücretinin tamamının başvurucuya yükletilmesine karar vermiştir. AYM, bireysel başvuruya konu olan bu davada öngörülebilir durumun,

²⁰⁵ AYM, Başvuru No:2012/791, 66. paragraf

²⁰⁶ Mustafa Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/4683, K.T. 21/01/2015, 43. paragraf

²⁰⁷ Fatih U. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/1025, K.T. 30/12/2014, 31. paragraf

²⁰⁸ Tanju T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/9052, K.T. 11/12/2014, 62. paragraf

²⁰⁹ Vekâlet ücreti konusunda benzer bir değerlendirme Ayhan Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/18412, K.T. 29/01/2020

²¹⁰ Sadık K. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/841, K.T. 23/01/2014

²¹¹ Murat D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/3063, K.T. 26/06/2014

başvurucunun ek nakdi tazminata ilişkin talebinin zımni olarak reddedilmesi olduğu ve bu ret işlemine karşı davanın süresi içinde açıldığı olduğu, bu sebeple davanın esası hakkında karar verileceğinin beklendiği belirtilmiştir. İdarenin başvurunun talebinin kabul edilmesine dair aldığı kararın başvurucuya süresi içinde bildirilmemesi sebebiyle dava açılmak zorunda kalınmış, yargılama sonucunda başvuru aleyhine yargılama giderlerine ve vekâlet ücretine hükmedilmiştir. Bu durum AYM'ye göre öngörülebilir değildir ve başvurunun mahkemeye erişim hakkı ihlâl edilmiştir.²¹²

Başvurucuların, mahkeme harçlarını ödeyemedikleri ve temyiz başvurularının yapılmamış sayıldığı bir olayda²¹³ AİHM ödenmesi gereken miktarın aşırı olduğunu, iç hukukta harçların hesaplanması konusunda esnekliğe ilişkin bir hüküm bulunmadığını, harçların azami miktarlarla sınırlandırılmadığını,²¹⁴ somut durumda başvuranların harçları ödeyebilmek için mali durumlarının bulunmadığını,²¹⁵ adli yardım taleplerinin detaylı değerlendirme yapılmaksızın reddedildiğini;²¹⁶ bu nedenlerle, Devletin bir yanda yargılama masraflarını geri alma konusundaki çıkarı ile diğer yanda başvuranların taleplerinin mahkemeler tarafından incelenmesine ilişkin çıkarları arasında adil bir denge kurulmadığı gerekçesiyle AİHS'in 6. maddesinin ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.²¹⁷

Başvurucunun maruz kaldığı maluliyet sebebiyle 50.000,00-TL maddi tazminat ve 20.000,00-TL manevi tazminat talep ettiği bireysel başvuruya konu olan bir davada²¹⁸, başvuru maruz kaldığı maluliyet nedeniyle maddi ve manevi tazminat talep etmiş, yargılamada alınan bilirkişi raporunda maddi tazminat tutarı 96.249,00-TL olarak hesaplandığı için maddi ve manevi tazminat ıslah etmek istediğini mahkemeye bildirmiş, mahkemece davacıların süresi dışında talep sonucunu ıslah yoluyla arttırmalarının mümkün olmadığından bahisle, ıslah talebi reddedilmiş ve dava dilekçesinde talep edilen miktarlar esas alınarak bir karar verilmiştir. AYM tarafından, ıslaha yönelik talebi kısıtlanmış olan başvurunun tazminat alacağının kayda değer bir kısmından mahrum

²¹² AYM, Başvuru No:2013/3063, 52. ve 53. paragraflar

²¹³ Nalbant ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:59914/16 K.T. 03/05/2022,

²¹⁴ AİHM, Başvuru No:59914/16, 42. paragraf,

²¹⁵ AİHM, Başvuru No:59914/16, 43. paragraf,

²¹⁶ AİHM, Başvuru No:59914/16, 45. paragraf,

²¹⁷ AİHM, Başvuru No:59914/16, 47. paragraf,

²¹⁸ İbrahim Can K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/1052, K.T. 23/07/2014

kaldığı ve başvurucu lehine adli yardım kararı verildiğinden maddi durumunun elverişsiz olduğu, başvurucunun katlanmak zorunda bırakıldığı külfetin, hedeflenen meşru amaçlarla orantısız olduğu ve başvurucunun mahkemeye erişim hakkına yapılan müdahalenin ölçülü olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.²¹⁹ Aynı şekilde dava açıldığında ıslah imkânı olmadığından hak kaybına uğramamak için tazminat talebinin yüksek tutulduğu bir davada,²²⁰ AYM tarafından başvurucunun kazandığı tazminat ve avukatlık ücretinin yaklaşık %15'inin avukatlık ücreti olarak davalıya geri ödemek zorunda bırakıldığı, böylece tazminat alacağının kabul edilmeyecek bir kısmından mahrum kaldığı ve mahrum kalınan miktarın ölçülü olmadığı değerlendirilerek başvurucunun mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği sonucuna varılmıştır.²²¹

²¹⁹ AYM, Başvuru No:2012/1052, 44. paragraf

²²⁰ Kazım O. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7875, K.T. 20/05/2015,

²²¹ AYM, Başvuru No:2013/7875, 44. paragraf

(Benzer AYM kararları: Nevriye S. ve Salim S. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/6129, K.T. 20/05/2015, Mustafa C. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7873, K.T. 20/05/2015, Muhammed Gökhan Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7872, K.T. 20/05/2015, Mehmet T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7611, K.T. 20/05/2015, Galip K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/5639, K.T. 24/06/2015, Bekir K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/9658, K.T. 24/06/2015, Burak Levent K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/100, K.T. 06/10/2015, Melih T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/1766, K.T. 01/12/2015, AYM, Başvuru No:2013/9661, Ali P. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/8796, K.T. 04/11/2015, Hakan A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7871, K.T. 04/11/2015, Can İ. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/8580, K.T. 30/03/2016, Aynur Ö. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/2453, K.T. 24/03/2016, Yaşar İsmet D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/6643, K.T. 09/06/2016, Lütfi K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/6808, K.T. 04/02/2016, Muhtet A. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/10261, K.T. 08/12/2016, Yasin Ç. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/8147, K.T. 14/04/2016, Ayhan A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/19583, K.T. 12/07/2016, Mehmet D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/6529, K.T. 08/06/2016, Ahmet P. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/6289, K.T. 15/06/2016, Aydın D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/5641, K.T. 22/09/2016, Abdulkakim Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/8860, K.T. 12/07/2016, Bilal Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/16078, K.T. 09/01/2018, Yakup Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/5770, K.T. 24/01/2018, Muammer Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/1567, K.T. 27/11/2019, Selçuk K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/19947, K.T. 10/01/2018, Fetullah Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/1581, K.T. 23/01/2019, Cihat M. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/2577, K.T. 17/04/2019, Emine Nalan O. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/8240, K.T. 20/11/2019, Feridun G. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/11451, K.T. 19/07/2017, Rıdvan U. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/17300, K.T. 21/11/2017, Nursel D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/5521, K.T. 09/06/2020, Emin D. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/5536, K.T. 10/02/2021, Bayram İ. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/2028, K.T. 24/02/2021, AYM, Başvuru No:2018/27686, (kararda farklı hususlar da olmakla birlikte bu kararda AYM yargılama giderlerinin başvuruçular üzerinde bırakılmasının ve başvuruçular aleyhine vekâlet ücretine hükmedilmesinin kanuni dayanağının bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır.)

Başvurucunun, Kanun'da yapılan değişiklik sonrası, açtığı dava kanun yolu aşamasındayken harcını ödeyerek ıslah talebinde bulunduğu bir olayda²²² mahkemece ıslah talebi hakkında bir işlem yapılmadığı gibi bu talep davanın kanun yolu incelemesindeki mahkemeye de iletilmemiş ve bu nedenle başvurucunun tazminat miktarının artırımına yönelik usulüne uygun olarak yaptığı ıslah talebi hakkında bir karar verilmemiş olması hakkında AYM bu durumun öngörülemez nitelikte olduğundan bahisle,²²³ ıslah talebi hakkında bir karar verilmeden davanın sonlandırılması sonucunda başvurucunun mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.

Başvurucuların, maddi tazminat olarak önce 500-TL talep ettikleri, mahkemece yaptırılan bilirkişi incelemesi sonucu maruz kalınan maddi tazminatın 42.609,00-TL olarak hesaplandığı, başvurucuların bilirkişi raporuna dayanarak ek talepte bulundukları ve mahkemenin de talep edilen miktarın ıslahının idari yargıda mümkün olmadığı gerekçesiyle talebi reddettiği, maddi zararlarının ıslah edilmesine ilişkin talepleri reddedildiğinden bahisle mahkemeye erişim haklarının ihlâl edildiğinin iddia edildiği bir bireysel başvuruda²²⁴ AİHM başvuranların dava açma süresi içinde maddi zararları bakımından miktarın tamamını talep etme imkânlarının bulunmadığı, uğradıkları zararın ancak daha sonraki bir aşamada belirlenebildiği, başvuranların taleplerindeki miktarı bilinçli bir şekilde gerekenden çok yüksek tutmalarının istenmesinin adaletin iyi bir şekilde gerçekleşmesiyle bağdaşmayacağı²²⁵ değerlendirmelerini yapmak suretiyle mahkemeye erişim hakkının özünün zedelediği kanaatine varmıştır.

AİHM bireysel başvuru sonucu verdiği bazı kararlarda sundukları fakirlik belgeleri dikkate alınmadan adli yardım talepleri reddedildiğinden bahisle başvuruçuların mahkemece davalarının görülmesi imkânından yoksun bırakıldıklarını belirtmektedir.²²⁶

²²² Mükremin E. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/9025, K.T. 06/01/2016,

²²³ AYM, Başvuru No:2013/9025, 51. ve 52. paragraf

²²⁴ Fatma Nur Erten ve Adnan Erten / Türkiye, AİHM, Başvuru No:14674/11 K.T. 25/11/2014 Benzer bir değerlendirme için bkz: Mikail Tüzün / Türkiye, AİHM, Başvuru No:42507/06 K.T. 27/11/2018,

²²⁵ AİHM, Başvuru No:14674/11, 31. paragraf,

²²⁶ Elinç / Türkiye, AİHM, Başvuru No:50388/06 K.T. 18/11/2014,

Bireysel başvuruya konu olan bir olayda²²⁷ başvurucular tazminat talepli davalar açmış, mahkeme başvurucuların taleplerine uygun şekilde karar vermiş ancak yargılama harçları ödenmediğinden bahisle lehlerinde olan mahkeme kararının icra edilmesi amacıyla Mahkemeden kararların nüshalarının kendilerine verilmesi taleplerini reddetmiştir. AİHM konuyla ilgili olarak kararın bir kopyasını alamadan mahkeme harcını ödemekle yükümlü tutulmanın başvurucular üzerinde aşırı bir yük oluşturduğu ve mahkemeye erişim hakkının hakkın özüne zarar verecek ölçüde kısıtlandığı kanısına varmıştır.²²⁸

Bu başlık altında bahsedilen örneklerin tamamı birebir örtüşmese de, AYM'nin de AİHM'nin de yargılama giderlerine, vekâlet ücretine ya da ıslah imkânı olmaması sebebiyle karşılaşılan sorunlara mahkemelerce üretilen çözüm önerilerinin mahkemeye erişim hakkının özüne zarar vermemesi gerektiği konusunda hemfikir olduğu söylenebilir. Yapılan yargılama sonucunda yargılama giderine ve vekâlet ücretine hükmedilmesi normal olmakla birlikte yargılama sonucu hak kazanılan tazminatın, kazanılan tazminatın anlamını azaltacak ölçüde yargılama gideri ya da vekâlet ücreti olarak ödenmesi durumunda mahkemeye erişilmiş olmasının anlamı azalabilecek, bu durum hak arama özgürlüğünü zedeleyebilecektir. Mahkemeye erişim hakkı hem adil yargılanma hakkının hem de mahkemece denetimi sağlanacak diğer tüm hakların denetiminin başlangıcı olduğundan, hak kazanılan tazminatın önemli bir kısmının yargılama gideri ya da vekâlet ücreti olarak ödenmesi durumunda mahkemeye erişim hakkının ihlâl edilmesi kritiktir. Mahkemeye erişim hakkı engellendiğinde kişinin adil yargılanma hakkı da, adil bir yargılanma talep ederken ihlâl edildiğini ileri sürdüğü başka bir hakkı da tehlikede olduğundan mahkemeye erişimin sağlanabilmesinin temin edilmesi, kendisi ayrıca bir insan hakkı olan adil yargılanma hakkının gerçekleşip

İlbeyi Kemaloğlu ve Meriye Kemaloğlu / Türkiye, AİHM, Başvuru No:19986/06 K.T. 10/04/2012, Alkan / Türkiye, AİHM, Başvuru No:17725/07 K.T. 07/02/2012, Serap Demirci / Türkiye, AİHM, Başvuru No:316/07 K.T. 10/01/2012, Kıran / Türkiye, AİHM, Başvuru No:23321/09 K.T. 10/01/2012, Bakan / Türkiye, AİHM, Başvuru No:50939/99 K.T. 12/06/2007, Mehmet Suna Yiğit / Türkiye, AİHM, Başvuru No:52658/99 K.T. 17/07/2007,

(İdari yargı alanına ilişkin olmamakla birlikte benzer AYM kararı: İsmail U. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2019/14623, K.T. 16/11/2022)

²²⁷ Çakır ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:25747/09 K.T. 04/06/2013, Benzer olay: Ülger / Türkiye, AİHM, Başvuru No:25321/02 K.T. 26/06/2007, Osman Yılmaz / Türkiye, AİHM, Başvuru No:18896/05 K.T. 08/12/2009,

²²⁸ AİHM, Başvuru No:25747/09, 21. ve 22. paragraf,

gerçekleşmediğinin denetimini sağlayacağı kadar mahkemeye başvururken korunmasını istediği bir başka hakkı daha bulunan kişilerin haklarının gerçekten ihlâl edilip edilmediğinin de denetimini sağlar. Mahkemeye erişim hakkının sağlanabilmesi için her somut olay için ayrı ayrı değerlendirme yapılarak yargılama gideri ve vekalet ücreti konusunda karar verilmesi gerektiği kanaatindeyim. Yani örneğin her tazminat davası için doğrudan maktu oran uygulanarak değil, her bir somut olayın ve yargılamanın taraflarının özelliklerinin gözetilmesi suretiyle bu konuda sonuca varılırsa, mahkemeye erişim hakkı zedelenmeyebilir. Benzer durum ıslah imkânı olmaması nedeniyle mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği haller için de geçerlidir. Islah talebinin kısıtlanması kimi zaman tazminat alacağının önemli bir kısmından mahrum kalınması sonucunu doğurabilir. Bu durumda mahkemeye erişimin hakkının da yargılama sonucunda tazminat elde edilmiş olmasının da anlamı azalır. Unutulmamalıdır ki mahkemeye erişimi güçleştiren her bir durum, mahkemeye erişim hakkının hem adil yargılanma hakkı ile hem de diğer tüm insan haklarıyla bağlantısı gözetildiğinde, ulaşılması gereken bir ideal olarak görülen insan hakları idealinden uzaklaşmaya neden olabilir.

4.3. DAVA EHLİYETİNİN TANINMAMASI NEDENİYLE MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR

Davacının tahakkuk eden vergiye ve verginin matrahının belirlenmesine ilişkin takdir komisyonu kararına karşı dava açtığı bireysel başvuruya konu olan bir olayda,²²⁹ Vergi Mahkemesi, davacının takdir komisyonu kararına karşı dava açması önünde engel teşkil eden bir kanun maddesi bulunduğundan söz konusu kanun maddesinin iptali için AYM'ye başvurmuş, bekleme süresi içerisinde AYM tarafından karar verilmediğinden, Anayasa'nın 152. maddesi uyarınca davayı yürürlükteki kanun hükmüne göre sonuçlandırmış ve davacının takdir komisyonu kararına karşı dava açma ehliyeti bulunmadığından bahisle, davanın bu kısmının ehliyet yönünden reddine, davanın diğer kısmının esastan reddine karar vermiştir. Mahkemenin bu kararı temyiz incelemesinde iken AYM, davacının dava açmasının önünde engel teşkil eden hükmün iptaline karar

²²⁹ Gemak Gemi İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7698, K.T. 18/02/2016,

vermiştir. Davacı temyiz aşamasında AYM'nin bu iptal bu karardan bahsetmesine rağmen karar mevcut hâliyle kesinleşmiştir. Bireysel başvuruya konu olan bu olayda AYM, kanun hükmüyle ilgili verilen AYM kararı sonrasında davanın dava ehliyeti yönünden incelenmesine engel olan durumun ortadan kalktığı, bu durum karar kesinleşmeden önce ortaya çıktığı için temyiz incelemesinde dikkate alınması gerektiği, AYM'nin söz konusu iptal kararı yönünde bir inceleme yapılmadığı ve neden bu yönde inceleme yapılmadığına dair bir açıklamaya kararlarda yer verilmediği²³⁰ değerlendirmelerine yer vermek suretiyle, başvurunun davasını mahkeme önünde incelettirme imkânından mahrum kaldığına karar vermiştir.

Davanın ehliyet yönünden reddine karar verilen, bireysel başvuruya konu olan olayda²³¹ AYM, bu olaydaki müdahaleyi, orantılılık açısından incelemiş,²³² başvurunun dava konusu işlemin muhatabı olup olmadığı hususunda belirsizlik olduğu ve bu belirsizliğin giderilemediği, başvurunun işlemin muhatabı olup olmadığı konusunda yeterli araştırma yapılmaksızın davanın ehliyet yönünden reddine karar verildiği, araştırılarak bu belirsizliğin giderilebileceği, belirsizlik kesin şekilde tespit edilmeden davanın ehliyet yönünden reddedilmesinin başvurucuya aşırı külfet yüklediği ve ölçüsüz olduğu sonucuna varmıştır.²³³

Bireysel başvuruya konu olan bir olayda²³⁴ sendika işyeri temsilcisi olan başvuru adına tesis edilen naklen atama işlemine karşı, başvuru temsilen sendika tarafından dava açılmıştır. Yargılama aşamasında sendikaya temsil yetkisi verilmesi hâlinde sendikanın davacı adına dava açabileceği kabul edilmiş, başvurunun sendikaya açık bir temsil yetkisi vermediğinden bahisle, sendikanın başvuru adına dava açma yetkisinin bulunmadığı ifade edilmiştir. AYM konuyla ilgili yetki belgesi eksikliği hâlinde tamamlanmasının mümkün olduğu, yetki belgesinin başvuru tarafından kolaylıkla

²³⁰ AYM, Başvuru No:2013/7698, 47. paragraf

²³¹ Kudusi Şerifte Kain Maryakop Ermeni Kilisesi Vakfı Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/14982, K.T. 12/09/2019,

²³² AYM, Başvuru No:2016/14982, 57.paragraf

²³³ AYM, Başvuru No:2016/14982, 62., 63. ve 64. paragraflar

²³⁴ Mustafa B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/3324, K.T. 26/02/2020,

sunulabileceği, katı bir yorumla davanın ehliyet yönünden reddine karar verildiği sonucuna ulaşmıştır.²³⁵

Hakkında düzenlenen ödeme emrine karşı dava açan şirketin açtığı davanın, şirketin tasfiye edilmiş olması sebebiyle, hem dava konusu işlemle olan menfaat ilişkisinin ortadan kalktığı hem de dava ehliyetinin bulunmadığı gerekçesiyle ehliyet yönünden reddine karar vermiş, başvuru şirket mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunmuştur.²³⁶ Konuyla ilgili AYM, dava konusu edilen işlemin başvuru hakkında hukuksal sonuçlar doğurma kapasitesinin olduğu, bu sebeple şirketin dava açma ehliyetinin tanınması gerektiği, mahkemenin şirketin taraf ehliyetinin bulunup bulunmadığını değerlendirmesinin ve buna dair usul kurallarını uygulamasının şekilci olduğu sonucuna varmıştır.²³⁷

Murisinin pay sahibi olduğunu belirttiği taşınmazın acele kamulaştırılması işlemine karşı başvuru kişinin dava açtığı ve davanın uyuşmazlığa konu taşınmazla menfaat ilişkisinin açıkça ortaya konulmadığından bahisle ehliyet yönünden reddedildiği, bu sebeple başvuru kişinin mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiğini iddiasıyla bireysel başvuruda bulunduğu olayda²³⁸ başvuru uyuşmazlık konusu taşınmazın malikinin mirasçısı olduğunu ve davada menfaatinin bulunduğunu ispat etmek amacıyla adli yargıda tapu kaydının düzeltilmesi için dava açmış, ayrıca veraset ilamı talepli ve tapuda isimlerin yanlış yazıldığına tespiti için davalar açmış, bu hususları da dilekçesinde belirtmiştir. Bu konuda mahkemece ara karar yapılmış, fakat açıklama yapılmaksızın karar düzeltme istemi reddedilmiştir. AYM konuyla ilgili, başvuru kişinin taşınmazla menfaat bağına kanıtlayabilmek için tüm yargısal süreçleri işlettiği, bu yargısal süreçlerin beklenmemesi sebebiyle başvuru kişinin uyuşmazlık konusu taşınmazla olan menfaat ilişkisine yönelik

²³⁵ AYM, Başvuru No:2015/3324, 53., 54. ve 55. paragraflar,

²³⁶ Tasfiye halinde domino medya Bil. İlt. Rek. Yayın İnş. Tic. Ltd. Şti Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/14948, K.T. 26/02/2020,

²³⁷ AYM, Başvuru No:2016/14948, 62. ve 63. paragraflar

Davanın ehliyet yönünden reddedildiği bir başka olayda müdahalenin ölçüsüz olduğu sonucuna varıldığı bir bireysel başvuru: Kemal Ç. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/13846, K.T. 05/03/2020, (Buna benzer bir diğer bireysel başvuru: Arif E. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/9276, K.T. 08/09/2020)

²³⁸ Billur S. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/3709 K.T. 11/02/2021,

belirsizliğin giderilemediği, davanın ehliyet yönünden reddedilmesi nedeniyle başvurucağı ağır bir külfet yüklendiğı değerlendirilmesinde bulunmuştur.²³⁹

Dava açtığında cezaevinde olan başvurucağı kendisini temsil edecek vasi henüz tayin edilmemiştir. Cezasının infazı ertelenmiş, erteleme nedeniyle özgür olan başvurucağı vasi tayin edilmesi istemiyle başvuruda bulunmuş, savcı tarafından kendisine özgür olduğu için vasi tayininin gerekli olmadığı bildirilmiştir. İnfaz erteleme süresi bitince, mahkeme tarafından vasi tayin edilmesi istenmiş, başvurucağı kaçtığı için vasi tayin edilememiş, mahkemece başvurucağı açtığı dava, başvurucağı dava açma ehliyeti bulunmadığından bahisle reddetmiştir. Bireysel başvuruya konu olan bu olayla²⁴⁰ ilgili olarak AİHM, mahkûmlara vasi tayininin bazı durumlarda mahkûmun korunması için meşru bir tedbir olduğunu, fakat somut davada böyle bir durum olmadığını,²⁴¹ vasi atanması düzenlemesinin uygulanmasıyla başvurucağı dava açma ehliyetinden mahrum kaldığını²⁴² belirterek hakkın özünün ihlâl edildiğı sonucuna varmıştır.

Babası boşanmasına ilişkin Alman mahkemesi kararının tanınması istemiyle Türk mahkemeleri önünde dava açmadığından başvurucağı tanınma talebinde bulunduğu, ancak dava açma ehliyeti bulunmadığından bahisle başvurusunun reddedildiğı ve bireysel başvuruya konu olan bir olayda,²⁴³ AİHM başvurucağı kararın tanınmasını elde etme imkânından mahrum bırakan bir kuralın bulunduğu, fakat bu kuralın ihtilaflı olduğu, başvurana orantısız şekilde yük yüklendiğı ve başvurucağı mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiğı sonucuna ulaşmıştır.

Şizofreni nedeniyle aile üyelerinin talebiyle kendisine kayyım tayin edilen başvurucağı, hukuki ehliyetinin iadesini talep etmiş, bu yöndeki talepleri reddedilmiştir. Başvurucağı kendisine hukuki ehliyetinin iadesi için dava açma imkânı tanınmadığından şikâyetçidir. Bireysel başvuruya konu olan bu olayda²⁴⁴ AİHM, AİHS'in 6. maddesinin, kural olarak,

²³⁹ AYM, Başvuru No:2018/3709, 58. ve 59. paragraflar,

²⁴⁰ Düzova / Türkiye, AİHM, Başvuru No:40310/06 K.T. 05/06/2012,

²⁴¹ AİHM, Başvuru No:40310/06, 101. paragraf,

²⁴² AİHM, Başvuru No:40310/06, 102. paragraf,

²⁴³ Selin Aslı Öztürk / Türkiye, AİHM, Başvuru No:39523/03 K.T. 13/10/2009,

²⁴⁴ Stanev / Bulgaristan, AİHM, Başvuru No:36760/06 K.T. 17/01/2012,

ehliyetsiz olduğuna dair karar verilen herkese, ehliyetlerinin iadesini talep edebilmeleri için, mahkemeye erişim sağlanması yönünde yorumlanması gerektiği,²⁴⁵ olayda mahkemeye doğrudan erişimin kesin şekilde güvence altına alınmadığı²⁴⁶ değerlendirmesini yapmıştır.

Bir çevre koruma derneğince, verilen inşaat izninin iptal edilmesi talebiyle açılan davada, karar veren mahkemenin aksine AİHM derneğin statüsünü, kurucularını ve amacının sınırlı olduğunu dikkate almış, söz konusu iptal davası ile derneğin iddia ettiği hak arasında yeterli bir bağlantı bulunduğuna dikkat çekmiş, aynı konuyla ilgili başka bir davanın mahkemece incelendiğini belirterek başvurucunun mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.²⁴⁷

AYM de AİHM de ehliyet konusunda somut olaya göre değerlendirmelerde bulunmakta, her bir olaydaki özel durumlara göre ehliyet konusunda karara varmaktadır. İki yüksek mahkemenin ehliyet konusunda hemfikir olduğu konu, mahkemelerde ehliyet ile ilgili yapılan değerlendirmelerde, başvurularda yüklenen külfetin orantısız olmaması gerektiğidir. Mahkemeye erişim hakkının ihlâl edilmemesi için dava konusu ile ehliyetli olduğunu iddia eden kişi arasındaki bağlantıda bir belirsizlik bulunduğu, bu belirsizlik tamamen giderilmeden davanın ehliyet yönünden reddine karar verilmemesi gerekir. Ehliyet konusunda da, diğer konularda olduğu gibi katı ya da şekilci yorumda bulunmak suretiyle davanın ehliyet yönünden reddedilmesi, mahkemeye erişim hakkının ihlâl edilmesine neden olabilir. Mahkemeye erişim hakkının niteliği, adil yargılanma hakkının parçası olarak yeri ve diğer bütün haklar açısından önemi gözetildiğinde, ehliyet konusunda mahkemeye erişimi güçleştirecek şekilde değil aksine mahkemeye erişim hakkını güçlendirecek şekilde yorum yapılmalıdır. İdeale ulaşmak, bu şekilde mümkün olabilir.

²⁴⁵ AİHM, Başvuru No:36760/06, 245. paragraf,

²⁴⁶ AİHM, Başvuru No:36760/06, 246. paragraf,

²⁴⁷ L'Erablière A.S.B.L. / Belçika, AİHM, Başvuru No:49230/07 K.T. 24/02/2009,

4.4. DAVANIN İHBARI NEDENİYLE MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR

Taşınmaza ilişkin planın iptali istemiyle açılan davanın taşınmaz sahibine ihbar edilmediği, taşınmazın maliki olan başvuruçuların bireysel başvuruda bulundukları bir olayda²⁴⁸ AYM tarafından, başvuruçuların davada verilen karardan doğrudan etkilenecekleri, bu sebeple davaya katılmalarında hukuki yararlarının bulunduğu,²⁴⁹ başvuruçular taşınmazın maliki olduklarından davayla ilgili olarak sadece kendilerince ileri sürülebilecek birtakım iddialarda bulunma ihtimallerinin olduğu, başvuruçular davaya katılmış olsalardı mahkeme kararındaki değerlendirmelere ek birtakım değerlendirmeler ve incelemeler yapılmasını gerektirecek farklı iddialarının olduğu,²⁵⁰ dava kendilerine ihbar edilmediği için taşınmazlarıyla ilgili yargılamaya katılamayan başvuruçuların esasa ilişkin hususlarda iddialarda bulunma imkânından yoksun kaldıkları, haklarını doğrudan etkileyen bu davadan haberdar edilmelerindeki bireysel yararlarının usul ekonomisinin gözetilmesi konusundaki kamusal yarara nazaran daha baskın bir nitelik taşıdığı sonucuna varılmıştır.²⁵¹

Başkası tarafından dava konusu edilen işlemle atanan kişiye davanın ihbar edilmemesi nedeniyle bireysel başvuruda bulunulan bir olayda²⁵² AYM, başvuruçunun davanın sonucundan doğrudan etkileneceği, davaya davalı idare katılımında hukuki yararının bulunduğu, davalı idarece gerekli savunma yapılmış olsa bile başvuruçunun söz konusu işlemle atanmış kişinin davanın aleyhe sonuçlanması durumunda en fazla etkilenecek kişi olduğu, savunma yapması ve delillerini sunması durumunda yargılamanın seyrinin değişebileceği,²⁵³ olayda ihbar için yapılan tebligatın usulüne uygun şekilde yerine getirmede, bu sebeple başvuruçunun mahkemede kendi argümanlarını öne sürme

²⁴⁸ Sema C. ve Oya Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/13950, K.T. 24/05/2018,

²⁴⁹ AYM, Başvuru No:2015/13950, 62. paragraf

²⁵⁰ AYM, Başvuru No:2015/13950, 63. paragraf

²⁵¹ AYM, Başvuru No:2015/13950, 64., 65. ve 66. paragraflar

Benzer değerlendirme için bakınız: Ziya Organik Tarım İşletmeleri A.Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/36838 K.T. 22/07/2020,

²⁵² Aleyna Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/23209 K.T. 16/09/2020,

²⁵³ AYM, Başvuru No:2017/23209, 33. paragraf

imkânından mahrum kaldığı, bu durumun başvuruca aşırı ve orantısız bir külfet yüklediği sonucuna varmıştır.²⁵⁴

İdari yargıda ihbar konusunda AİHM'nin de önemli bir kararı bulunmaktadır.²⁵⁵ Başvurucu odanın mahkemelerce dava hakkında bilgilendirilmediği, bu sebeple mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiğini iddia ettiği toplam iki yargılama bulunan olayda, AİHM başvuruunun gerçekleştirilen ilk yargılamaya ancak temyiz aşamasında müdahil olabildiğini, çeşitli sebeplerden bu yargılama açısından savunma imkânının çok kısıtlı olduğunu, ikinci davada ise tamamen dava dışı kaldığını tespit ederek, mahkemelerin kanun maddesindeki²⁵⁶ usul hükümlerini yerine getirmedeği, bu sebeple başvuruunun haklarını ve yükümlülüklerini doğrudan etkileyen bir konuda kendisini savunamadığı, mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.

Davanın ilgililere ihbarı konusunda, ihbar yapılacak kişinin hakkı ile ihbar yapması durumunda usul ekonomisi ilkesinin ihlâl edilip edilmeyeceği arasında bir denge kurulması gerekmektedir. Başvuruunun bir hakkı ile ilgili olan durumda davaya katılımının sağlanmaması, mahkemeye erişim hakkının ihlâl edebilir. Mahkemeye erişim hakkı hem adil yargılanma hakkının hem de mahkemece denetimi sağlanacak diğer tüm hakların denetiminin başlangıcı anlamına geldiğinden, dava kendisine ihbar edilmesi gerekirken ihbar edilmeyen kişinin de ihlâl edildiğini ileri sürdüğü başka bir hakkı da olduğundan ya da olduğu düşünüldüğünden, bu sebeple yargılamaya katılmak istenildiğinden, ihbar konusu mahkemeye erişimde özellikli bir yere sahiptir. Dava kendisine ihbar edilmeyen kişi, mahkemeye hiç erişememiş, hiçbir iddiasını mahkeme önünde ileri sürememiştir. Bahsedilen kararlardaki örneklerde olduğu gibi dava konusundan etkilenecek kişilere davanın ihbar edilmesi, ihbar edilecek kişilerin mahkemeye erişim haklarının ya da adil yargılanma haklarının korunmasının da ötesinde, ihlâl edildiğini ileri sürdükleri bir başka hakları daha söz konusu olduğundan, büyük öneme sahiptir. Bazen dava ihbar edilmediği için yalnızca dava kendisine ihbar edilmesi gereken kişinin ileri sürebileceği birtakım iddialar mahkeme önüne taşınamamış olabilir.

²⁵⁴ AYM, Başvuru No:2017/23209, 38. paragraf

²⁵⁵ Menemen Minibüsçüler Odası/Türkiye, AİHM, Başvuru No:44088/04 K.T. 09/12/2008,

²⁵⁶ 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun "Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Vergi Usul Kanununun uygulanacağı haller" başlıklı 31. maddesi

Bu sebeple kişinin kendisini ilgilendiren bir konuyla ilgili olan yargılamaya katılımının sağlanması, usul ekonomisi ile dava kendisine ihbar edilecek kişinin ihlâl edilme ihtimali olduğunu iddia ettiği hakkı arasında mahkemeye erişimi güçleştirmeyecek şekilde yorum yapılmak suretiyle bir denge kurulması gerekmektedir.

4.5. TEBLİGAT SORUNLARI NEDENİYLE MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR

Başvurucunun, açtığı davada verilen karar üzerine, yaptığı kanun yolu başvurularında tebligatın usulüne uygun olmadığı iddiasını ileri sürdüğü bir olayda²⁵⁷ mahkeme, tebligat usule uygun olduğundan bahisle davanın reddine karar vermiş ve kanun yolu aşamalarından da geçerek söz karar kesinleşmiştir. Bireysel başvuruya konu olan bu olayda AYM hukuki güvenlik ile belirlilik ilkelerinin öneminden bahsederek²⁵⁸ ve hakkı sınırlandırmaya ilişkin sınırın düzenlendiği AİHM kararlarından kesitler aktararak²⁵⁹ başvurucunun mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.

İlk derece mahkemesi tarafından verilen karara karşı yapılan istinaf başvurusunun Bölge İdare Mahkemesi tarafından otuz günlük itiraz süresinin başvurucunun MERNİS adresine yapılan tebliğ tarihinden başlatılarak istinaf başvurusunun süre aşımı nedeniyle reddedildiği bireysel başvuruya konu olan bir olayda²⁶⁰, AYM yetkililerin tebliğ işlemlerini yaparken gerekli özeni göstermemiş olması nedeniyle tebliğin muhatabının tebliğ konusunu öğrenemeyebileceğini, bu durumun kişinin kanun yollarına başvurma imkânını zayıflatabileceğini, hakkın varlığını anlamsız hâle getirebileceğini ve mahkemeye erişim hakkına yapılan müdahalenin ölçüsüz olması sonucunu doğurabileceğini,²⁶¹ kanun yollarına başvurmak isteyen başvurucunun aleyhine başvurduğu yargı kararından haberdar olması gerekliliğinin tereddütsüz şekilde açık olması gerektiğini²⁶² değerlendirmiş; olayda kararın tebligatının usulüne uygun şekilde yapılıp yapılmadığına yönelik araştırma yapılmadan tebligattaki tebliğ tarihinden sürenin

²⁵⁷ Ahmet T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/5949 K.T. 12/03/2015,

²⁵⁸ AYM, Başvuru No:2013/5949, 52. paragraf

²⁵⁹ AYM, Başvuru No:2013/5949, 53. ve 54. paragraflar

²⁶⁰ Ertuğrul D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/7805 K.T. 25/10/2017,

²⁶¹ AYM, Başvuru No:2014/7805, 64. paragraf

²⁶² AYM, Başvuru No:2014/7805, 65. paragraf

başlatılmasının öngörülebilir olmadığı ve başvurucunun mahkemeye ulaşmasını aşırı derecede zorlaştırdığı²⁶³ sonucuna varmıştır.

Davanın süre yönünden reddedilmesi nedeniyle mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunulan, ihtilaf konusunun sürenin başlangıç tarihi olduğu bir başka olayda²⁶⁴ mahkemece dava konusu edilen işlemin tebliğ edildiği gün de sayılarak itiraz süresi hesaplanmış ve dava süre yönünden reddedilmiştir. Başvurucular ise sürenin tebliğ tarihini izleyen günden başlayacağını ileri sürmüşlerdir. AYM bu konuda sürenin hesaplanmasında tebligatın yapıldığı tarihin dikkate alınmayacağı yönünde benimsenen genel yargılama usulü kuralından bahsetmiş,²⁶⁵ mahkemenin ilgili kanundaki “tebliğ tarihinden itibaren” ibaresini işlemin tebliğ edildiği tarihi de kapsar şekilde yorumlamasını dava konusu edilen işlemin tebliğ edildiği tarihin de hesaba dahil edileceği yönünde açık bir kanun hükmünün de bulunmadığını değerlendirerek aşırı katı ve şekilci bulmuş, itiraza dair bir süre öngörülmesiyle amaçlanan kamusal yarar ile başvuruçuların mahkemeye erişim hakkından yararlanmasındaki bireysel menfaatleri arasındaki dengenin başvuruçular aleyhine bozulduğu sonucuna ulaşmıştır.²⁶⁶

Hakkındaki yargı kararının tebligatı usulüne uygun olmadığı için temyiz başvurusunun reddedildiğini iddia eden başvuruçunun bireysel başvurusunda²⁶⁷ AİHM, başvuru hakkındaki yargı kararının yayımlanması konusundaki bazı eksiklikler hususundaki şikâyetlere hükümetin de itiraz etmediği hususunu da hesaba katarak tebligata ilişkin yaşanan sorunun mahkemeye erişim hakkını ihlâl ettiğine karar vermiştir.

İnsan hakları konusundaki ideale ulaşmak için, tebligatın kendisiyle ya da tebliğ tarihinin yorumu nedeniyle karşılaşılan güçlükler, kişilerin mahkemeye erişim haklarını zedelemeyecek şekilde çözümlenmelidir.

²⁶³ AYM, Başvuru No:2014/7805, 73. paragraf

²⁶⁴ Songül A. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/2401 K.T. 19/07/2018,

²⁶⁵ AYM, Başvuru No:2015/2401, 46. ve 47. paragraflar

²⁶⁶ AYM, Başvuru No:2015/2401, 48. ve 49. Paragraflar

Benzer olay: Revaziye İ. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/4223 K.T. 11/09/2019, Adalet Mehtap B. Başvurusu (2), AYM, Başvuru No:2017/14655 K.T. 29/01/2020,

²⁶⁷ Davran / Türkiye, AİHM, Başvuru No:18342/03 K.T. 03/11/2009,

4.6. YARGIDAN MUAF TUTMA NEDENİYLE MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR

Bireysel başvuru konusu olayda²⁶⁸ dava konusu işlem, soruşturma evrakının verilmesi talebinin Hâkimler ve Savcılar Kurulu Genel Sekreterliği tarafından reddedilmesi işlemidir. Talebin reddine dair işlem başvurucaya bildirilirken işleme karşı idari yargı yoluna başvuruabileceği ifade edilmiş, Mahkeme, ortada Kurul tarafından alınmış bir karar bulunmamasına ve dava konusu işlemin yargı denetimine kapalı olduğunu belirleyen açık bir kanun hükmü bulunmamasına karşın davayı incelemeksizin reddetmiştir.²⁶⁹ AYM konuyla ilgili olarak mahkemece verilen incelenmeksizin ret kararının kanunilik unsuru taşımadığına karar vermiştir.

1979 yılında hâkim olarak atanan, 1998 yılında Ankara’da mahkeme başkanı olan ve 2005 yılında talebi olmaksızın Ankara’da hâkim olarak atanan ve 2006 yılında Sivas’a tayin edilen, Sivas’a atanmasının gözden geçirilmesini HSYK’dan talep edip talebi reddedilen başvuruca, AİHM’e bireysel başvuruda bulunmuş,²⁷⁰ AİHM konuyla ilgili olarak HSYK’nın kararlarının yargısal incelemesi üzerinde anayasal yasak olduğu, yargısal incelemenin olmamasının iç hukuk bakımından hukuki olduğu tespitini yapmış; incelemesini bir hâkimin rızası dışında tayin edilmesinin yargısal incelemesinin yokluğunun sözleşme ile bağdaşıp bağdaşmadığıyla sınırlamış, kariyerlerine ilişkin meselelerde, bir hâkim hakkında naklini gerektiren tek taraflı bir karar alınıyorsa, yargısal incelemenin yokluğunu istisnai şekilde haklı kılan önemli gerekçeler bulunması gerektiği ve mevcut davada bu durumun söz konusu olmadığı²⁷¹ değerlendirmesini yaparak mahkemeye erişiminin yokluğunun herhangi bir meşru amaç gütmmediği, hakkın özünün zarar gördüğü sonucuna ulaşmıştır. Benzer olarak hakkında disiplin cezası verilen bir yargı mensubu, disiplin cezası için açtığı dava yargı denetimine tabi olmadığından mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunmuş, AİHM

²⁶⁸ Kasım İ. Başvurusu (3), AYM, Başvuru No:2018/17191 K.T. 24/02/2021, Seyfullah Ç. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/14529 K.T. 15/12/2020,

²⁶⁹ Anayasanın “Hâkimler ve Savcılar Kurulu” başlıklı 159. maddesinin 10. fıkrasına göre Kurulun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz.

²⁷⁰ Bilgen / Türkiye, AİHM, Başvuru No:1571/07 K.T. 09/03/2021

²⁷¹ AİHM, Başvuru No:1571/07, 95. ve 96. paragraf,

cezanın yargı işlevini yerine getiren bir mahkeme tarafından incelenmediğinden bahisle başvurunun mahkemeye erişim hakkının özünün zarar gördüğü kanısına varmıştır.²⁷²

Görüldüğü üzere bu konudaki davalarda AYM ile AİHM kararları arasında farklılıklar vardır. AİHM hâkim hakkında naklini gerektiren tek taraflı bir karar alınıyorsa, yargısal incelemenin yokluğunu istisnai şekilde haklı kılan önemli gerekçeler bulunması gerektiği ve incelenen davada bu durumun söz konusu olmadığını değerlendirerek hakkın ihlâl edildiğine karar vermiştir.

Başvurucunun, Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Başsavcısı olarak görevinin zamanından önce sonlandırılmasına karşı mahkemeye başvurmadan mahrum kılındığından, yargısal reformlara ilişkin olarak mesleki konumu itibarıyla açıkladığı görüş ve tutumlarının neticesinde görevinin sonlandırılmış olduğundan şikâyetçi olduğu bireysel başvuruda,²⁷³ AİHM başvurunun gerçekten itiraz etme niyeti olduğu hususa, mahkeme önünde etkin şekilde itiraz etmek için mevcut bir iç hukuk yoluna sahip olmadığını, başvurudaki yargısal incelemenin kapsamının somut davanın koşullarında yeterli görülemeyeceğini, bu durumun yalnızca dava açılması hakkını değil, uyumsuzluğun bir mahkeme tarafından karara bağlanması hakkını da içeren mahkemeye erişim hakkının özüyle neredeyse hiç bağdaştırılamayacağını belirtmiştir.

Başvurucunun Yüksek Mahkeme başkanı olarak görevine erken son verilmesiyle ilgili olarak mahkemeye erişiminin engellendiği şikâyetiyle bireysel başvuruda bulunduğu bir olayda²⁷⁴ AİHM, mahkemeye erişim hakkının, AİHS'in mahkemenin oluşumu ile ve davanın işleyişi ile ilgili güvenceleri belirten, 6. maddesindeki hakta var olan bir unsur olduğunu, ancak hakkın mutlak olmadığını ve sınırlanabileceğini tekrar etmiş²⁷⁵, olayda başvurunun görevine erkenden son verilmesi hususunun incelenmediğini, bir mahkeme tarafından veya yargı görevi yapan diğer organlar tarafından da incelenmeye açık olmadığını, yargı denetiminin yapılmamasının hukukun

²⁷² Eminağaoğlu / Türkiye, AİHM, Başvuru No:76521/12 K.T. 09/03/2021, 104. paragraf,

²⁷³ Kövesi / Romanya, AİHM, Başvuru No:3594/19 K.T. 05/05/2020

²⁷⁴ Baka / Macaristan, AİHM, Başvuru No:20261/12 K.T. 23/06/2016

²⁷⁵ AİHM, Başvuru No:20261/12, 120. paragraf,

üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmadığını, hâkimlerin görevden alınmalarına ilişkin davalardaki usuli adaletin öneminin giderek arttığını değerlendirerek²⁷⁶ başvurucunun mahkemeye erişim hakkının özüne zarar verilmesi suretiyle mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.

Bireysel başvuruya konu olan bir olayda²⁷⁷ başvuru Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Khabarovsk Ofisi'ne geri ödemesi koşuluyla borç vermiş, borç süresinde ödenmeyince talep etmiş fakat talepleri yanıtsız kalmıştır. Başvurucunun avukatı durumu bakanlığa sormuş, bakanlık, ofis Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'ni temsil ettiğinden bahisle davalarda yargı bağımsızlığı bulunduğu kanaat getirmiş, başvurucunun Rusya mahkemelerinde dava açmadan önce yetkili bir Kuzey Kore makamının onayını almasını önermiştir. Büyükelçilik cevap vermediğinden başvuru elçilik aleyhine dava açmış, davası, yabancı bir devlete Rusya mahkemelerinde mutlak yargı bağımsızlığı öngörüldüğünden bahisle incelenmemiştir. AİHM konuyla ilgili olarak söz konusu kısıtlama, ulusal egemenliğe saygı yoluyla uluslararası hukuka uyma amacı taşısa da mahkemelerin, davaya konu talebin egemen otorite kullanıldığı veya özel hukuka giren bir muameleye taraf sıfatıyla gerçekleştirilen işlemlere ilişkin olup olmadığını tespit etmeksizin mutlak devlet bağımsızlığı uyguladığını, başvuranın talebinin esası incelenmeksizin, gerekçe gösterilmeksizin davanın reddine karar verildiğini, bu durumda makul bir orantılılık ilişkisi olmadığı sonucuna varmıştır.

Ülkenin başbakanının kendilerine hakaret ettiği gerekçesiyle dava açan başvuru sahiplerinin davaları başbakanın dokunulmazlığı olduğundan ve görüşlerinden sorumlu tutulamayacağından bahisle reddedilmiş, bunun üzerine başvuru sahipleri tarafından bireysel başvuruda bulunulmuştur. AİHM konuyla ilgili olarak devlet başkanlarının görevleri gereği ve görevleri sıfatıyla açıkladıkları görüşleri konusunda dokunulmazlığa sahip olduklarını, fakat bu dokunulmazlığın sınırlayıcı şekilde yorumlanmaması gerektiğini, mahkemenin hakaret olduğu iddia edilen ifadelerin hangi sıfatla söylendiğinin tespitinin

²⁷⁶ AİHM, Başvuru No:20261/12, 121. paragraf,

²⁷⁷ Oleykinov / Rusya, AİHM, Başvuru No:36703/04 K.T. 14/03/2013

Benzer bir değerlendirme için: Cudak / Litvanya, AİHM, Başvuru No:15869/02 K.T. 23/03/2010

yapılması gerektiğini belirterek başvurucuların mahkemeye erişim haklarının orantısız bir sınırlamaya maruz kalarak ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.²⁷⁸

Devlet başkanlarının görevleri gereği ve görevleri sıfatıyla açıkladıkları görüşleri konusunda dokunulmazlığa sahip olmaları, ulusal egemenliğe saygı yoluyla uluslararası hukuka uyma amacı taşıma sebebiyle birtakım kısıtlamaların bulunması ya da açılan davanın dava konusu ya da dava konusu işlemi tesis eden merciinin niteliği gibi sebeplerle yargı denetimine tabi olmaması gibi bazı durumlar hakkındaki yorumlar mahkemeye erişim hakkını ihlâl edebilmektedir. Yargıdan muaf tutulma durumlarının amaçları ile sınırlı şekilde yorumlanması yoluyla bu konudaki ihlâllerin azalabileceği kanaatindeyim. Yargıdan muaf tutulma konusunda karşılaşılan güçlükler karşısında, mahkemeye erişim hakkını güçlendirecek şekilde yorumlar geliştirilirse ideale yaklaşmak mümkün olacaktır.

4.7. YARGI YOLUNUN BULUNMAMASI NEDENİYLE MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR

Terörle mücadele kapsamında güvenlik güçlerinin köy halkını başka bir ile naklettiği, bu sebeple başvurucunun köyünü terk etmek zorunda kaldığını iddia ettiği bireysel başvuruya konu olan bir olayda²⁷⁹ başvurucu, 5233 sayılı Kanun kapsamına giren zararlarının karşılanması talebiyle Zarar Tespit Komisyonuna başvurmuş, komisyonca başvurucunun maddi zararları için 45.536,89-TL tazminat ödenmesine karar verilmiştir. Bunun üzerine başvurucu bu kez de yerleşim yerini terk etmek zorunda kaldığı için

²⁷⁸ Urechean ve Pavlicenco / Moldova, AIHM, Başvuru No:27756/05 K.T. 14/02/2014

²⁷⁹ Hüseyin D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/5033 K.T. 13/04/2016, Benzer olay: Mehmet Sıddık T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/2007 K.T. 13/09/2017, Emir A. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/16320 K.T. 21/11/2017, Mehmet Emin T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/2008 K.T. 22/11/2017, Azmi O. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/9747 K.T. 22/01/2019, Aydın M. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/6905 K.T. 07/02/2019, Filiz B. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/15824 K.T. 03/07/2019, Cemal U. Ve İbrahim U. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/9608 K.T. 26/09/2019, Emin Ö. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/6814 K.T. 11/12/2019, Niyazi B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/782 K.T. 07/11/2019, Abdurrahman B. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/2434 K.T. 08/01/2020, Cemal T. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/5030 K.T. 27/02/2020, Emine D. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/16401 K.T. 08/09/2020, Bülent A. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/5895 K.T. 09/09/2020, Benzer olay: Adnan C. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/7302 K.T. 08/09/2020

manevi zararlarının giderilmesi talebiyle idareye başvuruda bulunmuş, idarece 5233 sayılı Kanun'da manevi tazminat ödenmesi hakkında hüküm olmadığından ya da bu konuda yargı kararı bulunmadığından başvurunun reddine karar verilmiştir. Bunun üzerine başvuru başvurusunun reddine ilişkin işlemin iptali ve manevi tazminat talepli dava açmış, mahkemece 5233 sayılı Kanun'un, terör eylemleri veya terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler sebebiyle sadece maddî zarara uğrayan kişilerin bu zararlarının karşılanmasına ilişkin esas ve usulleri belirlemek amacıyla düzenlendiği, dolayısıyla, sosyal risk ilkesinin kapsamının, 5233 sayılı Kanun ile daraltıldığı ve maddi zararlara münhasır hâle getirildiği, manevi zararlar bu Kanun kapsamında bulunmadığından bahisle davanın reddine karar verilmiştir. Bu başvuru hakkında AYM tarafından, başvurunun genel hükümler kapsamında idareye yaptığı başvuru ve açtığı davanın mahkemece 5233 sayılı Kanun kapsamında incelemeye tabi tutulduğunu²⁸⁰ AİHM'nin Aydın İçyer/Türkiye kararında 5233 sayılı Kanun kapsamında yalnızca maddi zararlar için tazminat talep etme olanağının bulunduğunu, ancak Kanun'un 12. maddesinin idari yargıda manevi zarar için tazminat talep etme imkânı sağladığını ifade ettiğini,²⁸¹ manevi zararların karşılanmasına da engel olmadığını, 2577 sayılı Kanun'un 12. ve 13. maddelerinde idarenin işlem veya eyleminden kaynaklı olarak hakları ihlâl edilenlere tazminat talebinde bulunabilme imkânı tanındığını, olayda başvurunun manevi tazminat talebi hakkında idare hukukunun genel hükümleri kapsamında inceleme yapılarak bir karar verilebileceği sonucuna varılmıştır.²⁸²

Oğlu devlet hastanesinde tedavi görmekte iken vefat eden başvuru tarafından²⁸³ önce adli yargıda olayda sorumluluğu bulunduğu ileri sürülen doktorlar aleyhine tazminat davası açılmıştır. Yargılama devam ederken bu defa Yargıtay benzer nitelikte bir uyuşmazlığa ilişkin olarak kamu görevlilerinin kusurlarından doğan tazminat davalarının kamu görevlileri aleyhine açılmayacağı, böyle bir davanın ancak idare aleyhine açılabilmesine karar vermiş, bunun üzerine başvurunun davası husumet yokluğu gerekçesiyle reddedilmiştir. Sonrasında başvuru aynı iddialarla Sağlık Bakanlığı

²⁸⁰ AYM, Başvuru No:2013/5033, 51. paragraf

²⁸¹ AYM, Başvuru No:2013/5033, 53. paragraf

²⁸² AYM, Başvuru No:2013/5033, 56. ve 57. Paragraflar (Görüldüğü üzere neredeyse aynı değerlendirme AİHM tarafından da yapılmıştır.)

²⁸³ Nezaket K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/6717 K.T. 09/01/2018,

aleyhine idari yargıda tam yargı davası açmıştır. Mahkemece dava adli yargıdaki davanın görev yönünden redde ilişkin değil husumet yönünden redde ilişkin olduğundan bahisle süre yönünden reddedilmiştir. AYM bu olaya ilişkin olarak davanın ilk açıldığı tarihte davanın adli yargıda görülmesinin önünce yerleşik yargı içtihatlarına aykırı engel bir durum bulunmadığı, yargılama devam ederken yaşanan görüş değişikliğinin başvuru tarafından kestirilmesinin kendisinden beklenemeyeceği, adli yargıda dava açıldığı tarihin, zararın öğrenilme tarihi olarak kabul edilip dava açmasını beklemenin sonucuyla başvurucuya yüklenen külfetin, kamu yararı ile bireyin mahkemeye erişim hakkı arasında kurulması gereken adil dengeyi başvuru aleyhine bozduğu²⁸⁴ değerlendirmesinde bulunmuştur.

Bireysel başvuruya konu olan, başvurunun dilekçeleriyle ilgili olarak gereksiz yazışmaya sebep olmaması konusunda kurum amirince uyarılmasına ilişkin yazı bulunan ve başvurunun bu yazının iptali istemiyle dava açıp mahkemece söz konusu yazının idari davaya konu olabilecek kesin ve yürütülmesi zorunlu işlem niteliği taşımadığı gerekçesiyle davanın usulden reddedildiği bir olayda²⁸⁵ AYM, başvurunun yazılı olarak uyarılmasına ilişkin tesis edilen işlemin başvuru üzerinde birtakım hukuksal sonuçlar doğurma kapasitesi olduğundan bahisle icrailik niteliğinin bulunduğu, mahkemece Danıştay içtihadındaki ölçütler kapsamında irdeleme yapılmaksızın şekilci bir yaklaşımla idari davaya konu olabilecek bir işlemin bulunmadığı sonucuna varıldığı,²⁸⁶ mahkemenin bu yorumunun işlemin mahkeme önüne taşınmasını engellediği sonucuna varmıştır.

Başvurucunun avukat olduğu ve hakkındaki disiplin soruşturmasında verilen karara karşı avukatı aracılığıyla itiraz ettiği bir olayda²⁸⁷ başvuru, mahkemenin avukatı tarafından değil kendisi tarafından kaleme alındığı gerekçesiyle itirazını incelemeyi reddettiğinden şikâyet edilmiştir. Bireysel başvuruya konu olan bu olayda AİHM, bir mahkeme ya da yargılama makamına erişimin kısıtlanmasının meşru bir amacı olması ve kullanılan

²⁸⁴ AYM, Başvuru No:2014/6717, 52. paragraf

²⁸⁵ Ali D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/13108 K.T. 18/04/2018,

²⁸⁶ AYM, Başvuru No:2015/13108, 68. paragraf

²⁸⁷ Dyluś / Polonya, AİHM, Başvuru No:12210/14 K.T. 23/09/2021

araçlarla hedeflenen amaç arasında makul orantılılık varsa 6. madde ile bağdaşacağını,²⁸⁸ başvuruçunun mahkemeye erişim hakkının kısıtlandığını fakat bu kısıtlamanın adaletin iyi idaresine dayandırıldığını belirtmiş,²⁸⁹ kısıtlama meşru olsa da mahkemenin yaklaşımının aşırı şekilci ve hedeflenen amaçla orantısız olduğunu değerlendirmiştir.²⁹⁰

İdari merci tarafından tesis edilmiş bir işlem bulunmadığından bahisle davanın incelenmeksizin reddine karar verilmiş, bireysel başvuruda bulunulmuş başka bir olayda²⁹¹ AYM başvuruçular için farklı farklı değerlendirmelerde bulunmuş, tazminat ve ücret alacağının ödenmesi talebiyle dava açmış olan başvuruçucu G. G. yönünden yaptığı değerlendirmede, Mahkemenin başvuruçunun idareye yaptığı başvurunun zımnen reddi işlemine karşı dava açamayacağına ilişkin (olayda başvuruçucu açısından söz konusu olmayan kanun hükmü dışında) başka bir kanuni dayanak göstermemiş olduğu sonucuna varmıştır.²⁹²

Disiplin cezasına yaptığı itirazın zımnen reddedilmesi üzerine buna ilişkin işlemin iptali istemiyle açtığı dava incelenmeksizin reddedilen başvuruçucu bireysel başvuruda bulunmuş, ²⁹³ AYM dava konusu işlemin dava edilebilirliğinin değerlendirilmesinde 2577 sayılı Kanun'da düzenlenen usul kuralları şekilci yorumlandığı için başvuruçunun hukuksal durumunu etkileyen idari işleminden kaynaklanan uyuşmazlığı mahkeme önüne taşımamasının engellendiği sonucuna varmıştır.²⁹⁴

Başvuruçunun ilk açtığı davada mahkemenin AİHM'in görevli olduğundan bahisle görevsizlik kararı verdiği, başvuruçunun bu görevsizlik kararı üzerine AİHM'e müracaat ettiği, Anayasa değişikliği üzerine askeri yargı kaldırıldığından dava dilekçesinin kabul

²⁸⁸ AİHM, Başvuru No:12210/14, 36. paragraf,

²⁸⁹ AİHM, Başvuru No:12210/14, 41. paragraf,

²⁹⁰ AİHM, Başvuru No:12210/14, 46. paragraf,

²⁹¹ Cem Taylan E. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/32445 K.T. 19/11/2020,

²⁹² AYM, Başvuru No:2017/32445, 65. paragraf

Benzer kararlar: Fatih S. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/933 K.T. 09/06/2021, Zahide Özge B. D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/17859 K.T. 16/06/2021, Müjde E. ve Rıfat B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/6375 K.T. 07/10/2021, Filiz H. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/21774 K.T. 07/10/2021,

²⁹³ Solmaz G. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/12262 K.T. 03/12/2020,

²⁹⁴ AYM, Başvuru No:2018/12262, 60. paragraf

edilmediği, dilekçesinin kabul edilmemesi üzerine başvurucunun durumu belirterek mahkemede yeniden dava açtığı, görevsizlik kararı veren mahkemede yeniden tazminat talebiyle açılan tam yargı davasının davanın derdest olduğu gerekçesiyle reddedildiği, bu sebeple mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunulan bir olayda²⁹⁵ AYM, Mahkeme derdestlik nedeniyle verdiği incelenmeksizin ret kararında incelenmeksizin ret kararına konu olacak derdest bir davanın olmadığı²⁹⁶ değerlendirmelerini yaparak mahkemenin davayı incelemeksizin reddetmesinin kanuni dayanağının bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Harç eksikliği ihtara rağmen tamamlanmadığından bahisle davanın açılmamış sayılmasına karar verilmesi nedeniyle mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunulan bir olayda²⁹⁷, ilk açılan davada dava dilekçesinin reddine karar verilmiş; başvuru dilekçesindeki eksikliği gidererek davayı yenilemiştir. Mahkeme yenilenen davada başvurucuya tekrar harç ödeme yükümlülüğü yüklemiş ve başvurucunun bu yükümlülüğünü yerine getirmediği gerekçesiyle davanın açılmamış sayılmasına karar vermiştir. AYM konuyla ilgili yaptığı değerlendirmede, önceki davada harç ödediği açık olan başvurucunun yeniden harç ödeme yükümlülüğü altında bulunmasının gerekçesinin ortaya konulması gerektiği, 2577 sayılı Kanun'a göre olayda olduğu gibi bir gerekçeyle dilekçelerin reddi durumunda yenilenen dilekçe için ayrıca harç alınmayacağı, mahkemenin başvurucuyu neden yeniden harç ödeme yükümlülüğü altına soktuğunun anlaşılamadığı, ilgili ve yeterli gerekçe gösterilmeden yeniden harç ödeme yükümlülüğü altına sokulan başvurucunun bu yükümlülüğü yerine getirmediğinden bahisle davanın açılmamış sayılmasının mahkemeye erişim hakkına yapılan müdahaleyi ölçsüz kıldığı sonucuna ulaşmıştır.²⁹⁸

²⁹⁵ Muhammet K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/34863 K.T. 13/10/2020, Benzer yöndeki kararlar: Menderes Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/2414 K.T. 09/06/2021, Ramazan S. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/11206 K.T. 08/06/2021,

²⁹⁶ AYM, Başvuru No:2017/34863, 49. ve 50. paragraflar

²⁹⁷ Orhan E. Başvurusu (14), AYM, Başvuru No:2015/1067 K.T. 26/12/2018,

²⁹⁸ AYM, Başvuru No:2015/1067, 49. ve 50. paragraflar

AİHM de bazı bireysel başvurularda usuli gerekliliklerin tahmin edilemez durumda oluşunu, başvuruçuların mahkemeye erişiminin özüne zarar verdiği şeklinde yorumlamıştır.²⁹⁹

Başvurucu, dava konusu tutar temyiz sınırının altında kaldığından bahisle temyiz başvurusunun incelenmeksizin reddine karar verilmesi nedeniyle mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunmuş,³⁰⁰ konuyla ilgili olarak AYM dava konusu miktarın temyiz sınırının altında olmadığı tespitinde bulunarak temyiz başvurusunun incelenmeksizin reddine ilişkin kararın kanuni dayanağının bulunmadığı,³⁰¹ bu sebeple başvuruçunun mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.

Bayar ve Gürbüz V./Türkiye başvurusunda³⁰² başvuruçular temyiz başvurusunda bulunmuş, miktar temyiz sınırının altında kaldığından bahisle temyiz başvuruları reddedilmiş, bunun üzerine başvuruçular, temyiz taleplerinin reddedilmesi sebebiyle mahkemeye erişim haklarının ihlâl edildiği iddiasıyla AİHM nezdinde bireysel başvuruda bulunmuştur. AİHM, somut olayda kanunda açıkça temyiz hakkı tanınmamış olsa da, ilk derece mahkemesince verilen kararın temyiz sınırının altında kalması sebebiyle kanun yoluna başvurulamamasının davanın özel durumu ile yargılamanın tamamını dikkate alarak başvuruçuların mahkemeye erişim haklarına orantısız bir kısıtlama getirdiği değerlendirmesini yapmak suretiyle,³⁰³ mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.

Başvuruçunun adil yargılanma hakkı ve ifade özgürlüğünün ihlâl edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunduğu bir olayda³⁰⁴, adil yargılanma hakkı ile ilgili kısımda

²⁹⁹ Petko Petkov / Bulgaristan, AİHM, Başvuru No:2834/06 K.T. 19/02/2013

³⁰⁰ Marka Madeni Yağ Sanayi Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/20215 K.T. 20/10/2020,

³⁰¹ AYM, Başvuru No:2018/20215, 33. paragraf

³⁰² Bayar ve Gürbüz V. / Türkiye, AİHM, Başvuru No:37569/06 K.T. 27/11/2012, Benzer nitelikte bir bireysel başvuru: Hasan Tunç ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:19074/05 K.T. 31/01/2017,

³⁰³ AİHM, Başvuru No:37569/06, 41. ve 49. paragraf,

³⁰⁴ Altıntaş / Türkiye, AİHM, Başvuru No:50495/08 K.T. 10/03/2020

hakkında verilen para cezasının miktarı sebebiyle, mahkeme kararına karşı temyiz başvurusunda bulunma imkânından yoksun bırakılmasından şikâyet edilmektedir. AİHM konuyla ilgili olarak başvuranın mahkemeye erişim hakkına getirilen orantısız bir engelle maruz kaldığı ve bu sebeple, mahkemeye erişim hakkının özünden ihlâl edildiği kanaatine varmıştır.³⁰⁵

Maruz kaldığını iddia ettiği işlem ve eylemleri dava dilekçesinde sıralayarak psikolojik tacize uğradığından bahisle tam yargı davası açan, Mahkemece, ileri sürülen iddialar yönünden herhangi bir değerlendirme yapılmaksızın, yasalarda mobing diye bir davranış tarzının tanımlanmadığını belirtilerek mobing olarak tanımlanan her bir eylem ve işlem için ayrı ayrı dava dilekçeleriyle dava açılması gerektiği gerekçesiyle dilekçenin reddine karar verildiği, bireysel başvuruda bulunulan olayda, AYM tarafından, yargı kararlarında mobing tanımı yapıldığı belirtilerek mahkeme tarafından iddiaların bu kapsamda olup olmadığının değerlendirilmeksizin verilen kararın müdahaleyi ölçsüz kıldığı sonucuna ulaşılmıştır.³⁰⁶

Bireysel başvuruya konu olmuş, idari yargı mercilerinin görevli ve yetkili olduğu konusunda tereddüt bulunmayan bir uyuşmazlıkta,³⁰⁷ mahkemece davada infaz hâkimliğinin görevli ve yetkili olduğu değerlendirilmiş, AYM konuyla ilgili olarak Uyuşmazlık Mahkemesi kararlarına konunun net olduğu, ceza infaz kurumuna nakil işlemine karşı açılacak davaların idare mahkemelerinin görev ve yetki alanında olduğu, Mahkemece yapılan davada infaz hâkimliğinin görevli ve yetkili olduğuna ilişkin değerlendirmenin öngörülemez nitelikte olduğu, başvurunun mahkemeye erişimine yapılan müdahalenin kanunilik unsurunu taşımadığı sonucuna varmıştır.³⁰⁸

Açacağı dava sayısı fazla olduğundan dilekçelerini elektronik yolla oluşturulan başvurunun dava dilekçeleri, taleplerin alınıp kaydedilmesi için gerekli araçlara sahip olunmadığından bahisle kayda geçirilmemiş, başvuru bu sebeple mahkemeye erişim

³⁰⁵ AİHM, Başvuru No:50495/08, 20. ve 21. paragraf,

³⁰⁶ AYM, Başvuru No:2019/3202, 50. ve 51. paragraflar

³⁰⁷ Aydın A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2019/22397 K.T. 29/06/2022,

³⁰⁸ AYM, Başvuru No:2019/22397, 59. paragraf

hakkının ihlâl edildiğinden yakınmıştır. Bireysel başvuruya konu olan bu olayla ilgili olarak AİHM başvurucunun dava açmak için başvurduğu yolun uygunsuz olmadığı, iç hukukta elektronik yolun kullanımının mümkün olduğu, başvurucunun dava açma hakkının kısıtlandığını değerlendirmiştir.³⁰⁹

AİHM bazı bireysel başvurularda, kişilerin dava açmalarına dayanak teşkil edecek unsurlara ulaşamamalarını, mahkemeye erişim hakkının etkili kullanımıyla uyuşmayan bir durum olarak yorumlamıştır.³¹⁰ AİHM, bazı bireysel başvurularda da uyuşmazlık hakkında mahkeme niteliğini haiz olmayan organlarca karar verilmiş olmasını mahkemeye erişim hakkının ihlâli olarak nitelemektedir.³¹¹

Aktarılan örneklerden görüleceği üzere dava konusu edilmesi ya da temyiz başvurusunda bulunulması mümkün iken dava konusu edilemeyeceğinden ya da temyiz başvurusunda bulunulamayacağından bahisle davanın usul yönünden reddedildiği olaylarda ve bu gibi sebeplerle mahkemeye erişim hakkının zedelendiği birçok olayda, AYM de AİHM de mahkemelerce yapılan yorumların mahkemeye erişimi imkânsız hâle getirmemesi gerektiği konusunda hemfikirdir. Mahkemeye erişim hakkı hem adil yargılanma hakkının hem de mahkemece denetimi sağlanacak diğer tüm hakların denetiminin başlangıcını ifade ettiğinden, yapılan yorumlar mahkemeye erişim hakkını ihlâl etmemelidir. Zira mahkemeye erişim engellendiğinde kişinin adil yargılanma hakkı da, adil bir yargılanma talep ederken ihlâl edildiğini ileri sürdüğü başka bir hakkı da tehlikeydedir. Mahkemeye erişimin sağlanması, kendisi ayrıca bir insan hakkı olan adil yargılanma hakkının gerçekleşip gerçekleşmediğinin denetimini sağlayacağı kadar mahkemeye başvururken korunmasını istediği bir başka hakkı daha bulunan kişilerin haklarının gerçekten ihlâl edilip edilmediğinin de denetimini sağlar. Bu sebeple yargı yolunun bulunup bulunmadığı konusunda muğlak olan bir alan varsa ve bu alanın yargı yolunun bulunduğu şekilde yorumlanması ihtimali bulunuyorsa, yargı yolunun bulunduğu şekilde yorumlanarak mahkemeye erişimin sağlanması gerektiği kanaatindeyim. İdeale ancak bu şekilde yaklaşılabilir.

³⁰⁹ Lawyer Partners, a.s. / Slovakya, AİHM, Başvuru No:54252/07 K.T. 16/06/2009

³¹⁰ K.H. ve Diğerleri / Slovakya, AİHM, Başvuru No:32881/04 K.T. 28/04/2009

³¹¹ Julius Kloiber Schlachthof GmbH ve Diğerleri / Avusturya, AİHM, Başvuru No:21565/07 K.T. 04/04/2013

4.8. KARAR VE KARARIN İCRASI NEDENİYLE MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKININ İHLÂL EDİLDİĞİ DURUMLAR

Açtığı davada mahkemenin verdiği kararın idarece uygulanmadığı, yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı iddiasını da içeren iddialarla bireysel başvuruda bulunulan bir olayda³¹² AYM, hak arama özgürlüğünün ve adil yargılanma hakkının, yapılan yargılama sonunda hakkı olanı elde etmeyi de kapsayan bir hak olduğunu,³¹³ mahkemece verilmiş olan kararın uygulanmasının yargılama sürecini tamamlayan, yargılamanın sonuç doğurmasını sağlayan bir unsur olduğunu, mahkemece verilen karar uygulanmazsa yargılamanın da bir anlamı olmayacağını³¹⁴ belirtmiştir. AYM'ye göre mahkeme kararını yargılamanın taraflarından birisi aleyhine olacak şekilde uygulanamaz hâle getirecek düzenlemeler varsa ya da mahkeme kararının icrası herhangi bir nedenle engelleniyorsa mahkemeye erişim hakkı da anlamını yitirecektir.³¹⁵ AİHM de benzer değerlendirmelerde bulunmaktadır.³¹⁶ AYM tarafından, somut olayda Mahkemece dava konusu edilen işlemin iptaline ve yoksun kaldığı parasal haklarının başvurucuya ödenmesine ilişkin verilen kararın davalı idarece uygulanmadığı ve uygulanması için bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiş, bu sebeple başvurucunun mahkemeye erişim hakkın ihlâl edildiği sonucuna varılmıştır.³¹⁷ Bireysel başvuruya konu olmuş bir başka olayda³¹⁸, Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmiş öğretmen olan başvuru, kazanılmış hak aylık derecesinin tespitinde değerlendirilen Bulgaristan'da öğretmenlik yaptığı sürenin emekliliğe esas sürenin tespitinde de değerlendirilmesini talep etmiş, talebi SGK tarafından reddedilmiş, başvuru bu işlemin iptali istemiyle dava açmış, Mahkemece işlem iptal edilmiştir. Mahkeme kararının kesinleşmesinden sonra başvuru mahkeme kararının uygulanması istemiyle SGK'ya başvurmuş, SGK talebi yine reddetmiştir. Bu olayda AYM, SGK'nın, aleyhine verilen ve infaz edilebilir olan yargı kararını

³¹² Mehmet K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/8841 K.T. 23/03/2016,

³¹³ AYM, Başvuru No:2013/8841, 68. paragraf

³¹⁴ AYM, Başvuru No:2013/8841, 69. paragraf

³¹⁵ AYM, Başvuru No:2013/8841, 70. paragraf

³¹⁶ AYM, Başvuru No:2013/8841, 71., 72., 73., paragrafları ile 78. ve 79. paragraflar

³¹⁷ AYM, Başvuru No:2013/8841, 83. paragraf

³¹⁸ Mehmet H. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/3207 K.T. 15/10/2015,

Benzer olay: Nefize H. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/6726 K.T. 09/05/2018,

uygulanmamasının başvuru hukukunun mahkemeye erişim hakkını ihlâl ettiğine karar vermiştir.³¹⁹

Bireysel başvuruda bulunulan olaylarda, haklarında verilen yargı kararlarının uygulanmaması sebebiyle AİHS'in 6. maddesinin ihlâl edildiği sonucun varılan AİHM kararları da bulunmaktadır. Örneğin, AİHM bireysel başvuru sonucu verdiği bir kararda³²⁰ ulusal makamların 01/04/1998 tarihinde onanan karara makul bir süre içerisinde riayet etmediği bu sayede sözleşmenin 6. maddesi ile öngörülen etkili koruma anlayışının bertaraf edildiği sonucuna varmıştır. AİHM, başvuru hukukunun lehine verilen yargı kararının altı yıldır uygulanmadığı ve nihai hâle gelmiş bir karar için yetkililerin gerekli önlemleri almadığı sonucuna vardığı bir kararında³²¹ ve 2005 yılında vermiş olduğu, ulusal makamların kesinleşmiş yargı kararına 1994 yılından beri uygun davranmak için gereken önlemleri almaktan kaçındığı sonucuna vardığı bir kararında³²² ve buna benzer olaylarda³²³ sözleşmenin 6. maddesinin ihlâl edildiğine karar vermiştir.

AİHM, hukukun üstünlüğü ilkesinin temel unsurlarından birinin, mahkemelerin bir uyuşmazlığa ilişkin verdiği kesin kararın bir daha sorgulanamaması olduğunu belirtip ulusal makamların yargı kararına riayet etmeye yönelik gerekli tedbirleri almaktan kaçınması durumunun başvuru hukukunu etkin bir hukuki korumadan ve Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının etkili şekilde uygulanmasından yoksun bıraktığı sonucuna varmaktadır.³²⁴

³¹⁹ AYM, Başvuru No:2013/3207, 58. Paragraf

Yargı kararının uygulanmaması sebebiyle mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiğine karar verilen diğer örnekler: Süleyman K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/16996 K.T. 29/09/2020,

³²⁰ Taşkın ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:46117/99 K.T. 10/11/2004, 137. Paragraf Benzer olaylar; Okyay ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:36220/97 K.T. 12/07/2005, Öçkan ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:46771/99 K.T. 28/03/2006

³²¹ Kuzu / Türkiye, AİHM, Başvuru No:13062/03 K.T. 17/01/2006

³²² Tunç / Türkiye, AİHM, Başvuru No:54040/00 K.T. 24/05/2005

³²³ Yerebasmaz / Türkiye, AİHM, Başvuru No:14710/03 K.T. 10/10/2006, Ahmet Kılıç / Türkiye, AİHM, Başvuru No:38473/02 K.T. 25/07/2006, Dildar / Türkiye, AİHM, Başvuru No:77361/01 K.T. 12/12/2006, Lemke / Türkiye, AİHM, Başvuru No:17381/02 K.T. 05/06/2007, Driza / Arnavutluk, AİHM, Başvuru No:33771/02 K.T. 13/11/2007, Gerçek ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:54223/08 K.T. 13/12/2011,

³²⁴ Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri / İspanya, AİHM, Başvuru No:62543/00 K.T. 27/04/2004

Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:25680/05 K.T. 19/06/2018

AİHM'nin AYM'nin olduğu gibi mahkeme kararlarının uygulanmamasını, mahkeme kararlarının uygulanmasındaki gecikmeleri, mahkemeye erişim hakkının ihlâli olarak gördüğü çokça kararı bulunmaktadır.³²⁵

Mahkemeye erişim hakkının ihlâli durumunda hiçbir şekilde yargılamanın başlaması söz konusu olamayacaktır. Bu sebeple mahkemeye erişimin önündeki engellerin kaldırılması çok önemlidir. Mahkemeye erişim engellendiğinde engellenen yalnızca mahkemeye erişim hakkı değildir. Kişinin adil yargılanma hakkı da, adil bir yargılanma talep ederken ihlâl edildiğini ileri sürdüğü başka bir hakkı da tehlikeydedir. Bu sebeple mahkemeye erişimin sağlanabilmesinin temin edilmesi, kendisi ayrıca bir insan hakkı olan adil yargılanma hakkının gerçekleşip gerçekleşmediğinin denetimini sağlayacağı kadar mahkemeye başvururken korunmasını istediği bir başka hakkı daha bulunan kişilerin haklarının gerçekten ihlâl edilip edilmediğinin de denetimini sağlar. Mahkemeye erişimi güçleştiren her bir yorum, ulaşılması gereken bir ideal olarak görülen insan haklarının her bir kişi özelinde de toplum genelinde de gerçekleşmesini güçleştirir. Hakkın gerçekleşmesini zorlaştıracak ya da tamamen engelleyecek her türlü yorum, diğer bütün insan hakları açısından olduğu gibi, belirtilen gerekçelerle başlangıç teşkil ettiği düşünülen mahkemeye erişim hakkının ihlâlinde de, insan haklarına ulaşılması idealinden uzaklaştırır.

Mahkemeye erişilmiş ve tüm unsurlarıyla adil bir yargılanma gerçekleşmiş olduğu varsayımı altında, yargılama sonucu verilen mahkeme kararının uygulanmaması ya da geç uygulanması mahkemeye erişilmiş olmasının anlamını yitirmesine neden olur. İnsan haklarının ve hukukun üstünlüğüne dayanan bir toplumda bir mahkeme kararının

³²⁵ Cıngıllı Holding A.Ş. ve Cıngıllıoğlu / Türkiye, AİHM, Başvuru No:31833/06 ve 37538/06 K.T. 21/07/2015, Tchokontio Happi / Fransa, AİHM, Başvuru No:65829/12 K.T. 09/04/2015, Đurić ve Diğerleri / Bosna Hersek, AİHM, Başvuru No:79867/12 K.T. 20/01/2015, Xynos / Yunanistan, AİHM, Başvuru No:30226/09 K.T. 09/10/2014, Gerasimov ve Diğerleri / Rusya, AİHM, Başvuru No:29920/05 K.T. 01/07/2014, Roşianu /Romanya, AİHM, Başvuru No:27329/06 K.T. 24/06/2014, Nosov ve Diğerleri / Rusya, AİHM, Başvuru No:9117/04 ve 10441/04 K.T. 20/02/2014, Teteriny / Rusya, AİHM, Başvuru No:11931/03 K.T. 30/06/2005, Süzer ve Eksen Holding A.Ş. / Türkiye, AİHM, Başvuru No:6334/05 K.T. 23/10/2012, Karaca ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:34452/08 K.T. 31/05/2012, Gülizar Çevik / Türkiye, AİHM, Başvuru No:34450/08 K.T. 31/05/2012, İbrahim Halil Çetinkaya ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:34453/08 K.T. 31/05/2012, Burdov / Rusya, AİHM, Başvuru No:33509/04 K.T. 15/01/2009,

uygulanmaması kabul edilebilir değildir. Bu sebeple mahkemelerce verilen kararların uygulanmaması ya da geç uygulanması durumu mahkemeye erişim hakkının ihlâli anlamına gelir.

SONUÇ

Çalışmada giriş bölümünde bahsedilen sebeplerle çeşitli sınırlamalara tabi tutularak adil yargılanma hakkı, özelinde de mahkemeye erişim hakkı unsurlarıyla Anayasamız ve AİHS kapsamında anlatılmaya, hakkın tanımı ve amacı AYM ile AİHM'nin bakış açılarına göre değerlendirilmeye çalışılmıştır. Adil yargılanma hakkının özelinde, mahkemeye erişim hakkı tüm sürecin başlangıcı olarak düşünüldüğünden, daha özel bir incelemeye tabi tutulmuştur. Mahkemeye erişim hakkının Anayasamızdaki ve AİHS'teki yerine işaret edildikten sonra, hakkın tanımı ile amaçladığı değerler anlatılmış, devamında erişilecek mahkemenin sahip olması gereken niteliklere yer verilerek AYM ile AİHM'nin bireysel başvurularda idari yargı alanında verdiği ihlâl kararları incelenmek suretiyle temel ilkeler belirlenmiştir. İhlâl durumları incelenirken benzer durumlarda AYM ile AİHM'nin içtihatlarının ne ölçüde benzeştiği belirtilmeye çalışılmıştır.

Adil yargılanma hakkı, özelinde de mahkemeye erişim hakkı, öncelikle kişinin başka bir hakkı ihlâl edildiğinde bir mahkemeye erişiminin sağlanabilmesini temin ettiğinden herkes için gereklidir. Bu nedenle adil yargılanma hakkının başlangıcını mahkemeye erişim hakkı oluşturur. Mahkemeye erişim söz konusu olmazsa, yargılananın adil olup olmadığıyla ilgili bir tartışma yapmaya zaten gerek kalmayacağı izahtan varestedir. Adil yargılanma hakkının öznesi hem ulusal hem uluslararası mevzuatta “herkes” olarak belirlenmiş haldedir. Mevzuatta belirlenimi birçok hakta olduğu gibi adil yargılanma hakkının korunması sağlamak için de çoğu zaman yeterli olmamış ve insan haklarını koruma misyonu üstlenmiş yüksek mahkemelerin içtihatlarında bu hakkın ihlâl edilmemesi için mahkemelerin ne gibi kriterleri dikkatle incelemesi gerektiği anlatılmıştır. Elbette tek amaç mahkemelerin ihlâl kararlarına maruz kalmasını engellemek değildir. Bir diğer ve aslında mahkemelerin ihlâl kararlarına maruz kalmasından çok daha önemli olan amaç ise, insanların başlangıçta mahkemeye erişim haklarının, devamında bir bütün olarak adil yargılanma haklarının ve nihayetinde yargı önüne taşıyarak ihlâl edildiklerini düşündükleri haklarının ihlâl edilmesinin engellenmesi ve olası hak kayıplarının önüne geçilmesini sağlamaktır. Bu sayede ulaşılması gereken bir ideal olarak görülen insan haklarına ulaşmak mümkün olabilir.

Adil yargılanma hakkı, yargılamanın başından sonuna kadar adil şekilde gerçekleşmesinin teminatı olan kuralların tamamını ifade eder. Bu kurallara uyulmaksızın gerçekleştirilen yargılamanın adil olduğundan söz edilemeyecektir. Adil olsun ya da olmasın yargılamanın başlayabilmesi için öncelikle bir mahkemeye erişilebilmesi gerekir. Bu sebeple mahkemeye erişim hakkı, yargılamanın başlangıcını oluşturduğu gibi aynı zamanda adil yargılamanın gerçekleşip gerçekleşmediğinin denetiminin sağlanabilmesinin de ön koşulunu teşkil eder. Adil yargılanma hakkı, hakkın özelinde de mahkemeye erişim hakkı, kişinin ihlâl edildiğini ileri sürdüğü başka bir hakkının mahkeme önünde dile getirilebilmesini temin ettiği için herkes için gereklidir. Tam olarak bu sebepten adil yargılanma hakkının başlangıcını mahkemeye erişim hakkı oluşturur. Bir hakkın ihlâl edildiği iddiasıyla bu konuda karar verme yetkisini haiz olan bir mahkemeye erişimin sağlanamadığı varsayımında, ortada bir yargılama olamayacağı için adil yargılanma hakkından, yine yargılama söz konusu olamayacağı için ihlâl edildiği ileri sürülen hakkın gerçekten ihlâl edilip edilmediğiyle ilgili bir karar elde edilebilmesi hakkından, dolayısıyla ihlâlin olup olmadığıyla ilgili bir denetimin sağlanabilmesi imkânından mahrum kalınacaktır. Bu mahrumiyet kimi zaman mülkiyet hakkının ihlâl edilmesi ve bu konuda bir mahkemeye erişilemediği için ihlâl edilen mülkiyet hakkının mahkemede aranamaması sonucunu doğurabilecekken kimi zaman da ifade özgürlüğü açısından bu durum söz konusu olabilecektir.

Mahkemeye erişimin sağlanması gerekli fakat tek başına yeterli değildir. Erişilecek mahkemenin birtakım nitelikleri haiz olması gerekmektedir. Bu nitelikler erişilecek mahkemede bulunmadığı takdirde mahkemeye erişim yalnızca şeklen mevcut olacaktır. Erişilecek mahkemenin sahip olması gereken nitelikler yasayla kurulma, bağımsız olma ve tarafsız olma olarak ifade edilir. Bir hakkının ihlâl edildiği iddiasıyla mahkemeye başvuran kişinin eriştiği mahkeme yasayla kurulmuş olmalı, bağımsız ve tarafsız olmalıdır. Aksi halde, mahkemeye erişilebilmiş olmasının anlamı azalır. Bu sebeple erişilecek olan mahkeme, uluslararası kriterlere uygun olarak yasal, bağımsız ve tarafsız olmalıdır. Bu sayede hem bireysel olarak mahkemeye erişen davanın tarafları, hem de olası bir davanın tarafı olan toplumun her bir bireyi mahkemeye başvurma konusunda daha rahat hissedebilir. Somut olay çerçevesinde mahkemeye başvuran taraf için davasının yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkemece karara bağlanması

hususı ne kadar önemliyse, adalete olan güvenin sarsılmaması için eriştiği mahkemenin davayı hakkaniyetle çözümleyecek niteliklere sahip olduğu konusunda kuşku duymamak, olası bir davanın tarafı olabilecek geri kalan herkes için de önemlidir. Bu sebeple, yasayla kurulmuş olan mahkemenin bağımsız ve tarafsız olması kadar bağımsız ve tarafsız görünmesi de oldukça mühimdir. Yasayla kurulan mahkemenin bağımsız ve tarafsız olması gereklidir, fakat yeterli değildir. Mahkeme bağımsız ve tarafsız görünmelidir de.

Mahkemeye erişim hakkı, mutlak bir hak olmadığı için sınırlandırılabilir. Fakat sınırlandırmanın bir sınırı vardır. Mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği sonucuna varılan AYM ve AİHM kararlarında da aslında bu sınırlandırmanın sınırının aşıldığı değerlendirilerek hakkın ihlâl edildiğine karar verilmiştir. Sınırlandırmanın sınırının aşılmaması için öncelikle sınırlandırmanın kanuni dayanağının bulunması gerekmektedir. Sınırlandırmanın kanuni dayanağı varsa söz konusu sınırlandırmanın meşru bir amaca hizmet edip etmediği değerlendirilir. Eğer sınırlandırma meşru bir amaca hizmet ediyorsa sınırlandırmanın ölçülü olup olmadığı değerlendirilir. Bu değerlendirme yapılırken de birtakım kriterlere bakılır. Sınırlandırmanın ölçülü olduğunu söyleyebilmek için öncelikle sınırlandırma aracı sınırlandırma amacına ulaşmak için gerekli olmalıdır. Yani ölçülülük ilkesinin ilk alt ilkesi gerekliliktir. Eğer sınırlandırma gerekli ise, sınırlandırma ile korunmaya çalışılan yarar ile kişinin hakkına getirilen sınırlama arasında denge bulunup bulunmadığı incelenir. Bu denge varsa sınırlandırmanın orantılı olduğu söylenebilir. Böylece ölçülülük ilkesinin ikinci alt ilkesi orantılılık olarak karşımıza çıkar. Eğer sınırlandırmada orantılılık varsa, son olarak sınırlandırmada kullanılan aracın sınırlandırmayla ulaşmak istenen amaca yardımcı olup olmadığına, diğer bir deyişle elverişli olup olmadığına bakılır ki, bu da bizi elverişlilik ilkesine götürür. Yani sınırlandırmanın ölçülü olduğunun söylenebilmesi için aynı zamanda üçüncü alt ilke olan elverişliliğin de olduğunun söylenebilmesi lazımdır.

Önceki bölümde bahsedilen dava açma süresinin ya da dava açma ehliyetinin mahkemeye erişimi engelleyecek şekilde yorumlanması, hükmedilen yargılama gideri ve vekâlet ücretinin mahkemeye erişimi engellemesi, ıslah imkânının tanınmaması nedeniyle ya da davanın ihbar edilmemiş olması nedeniyle mahkemeye erişim hakkının engellenmesi, tebligattan kaynaklanan sorunlar nedeniyle hakkın engellenmesi veya yargıdan muaf

tutma ya da yargı yolu bulunmadığından bahisle mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiğine dair verilen kararlar sınırlandırmanın sınırının aşıldığı hallere örnektir. Hakkın ihlâl edildiğine karar verilen bu örneklerin çok büyük bir kısmı ölçülülük ilkesinden kaynaklanmaktadır. Yani hak sınırlandırıldığında çoğu zaman kanuni bir dayanağı da meşru bir amacı da vardır. İhlâl kararları bu sebeple yüksek oranda ölçülülük ilkesinden kaynaklanmaktadır.

Mahkemeye erişim hakkı hem adil yargılanma hakkının hem de mahkemece denetimi sağlanacak diğer tüm hakların denetiminin başlangıcı anlamına geldiğinden, muğlak olan durumlarda süreye ilişkin yapılan yorumların mahkemeye erişim hakkını ihlâl etmemesi gerekir. Zira mahkemeye erişim engellendiğinde engellenen yalnızca mahkemeye erişim hakkı değildir. Kişinin adil yargılanma hakkı da, adil bir yargılanma talep ederken ihlâl edildiğini ileri sürdüğü başka bir hakkı da tehlikeydedir. Bu sebeple mahkemeye erişimin sağlanabilmesinin temin edilmesi, kendisi ayrıca bir insan hakkı olan adil yargılanma hakkının gerçekleşip gerçekleşmediğinin denetimini sağlayacağı kadar mahkemeye başvururken korunmasını istediği bir başka hakkı daha bulunan kişilerin haklarının gerçekten ihlâl edilip edilmediğinin de denetimini sağlar. Başka türlü bir yorumda bulunarak mahkemeye erişim hakkı temin edilebiliyorsa bunun sağlanması hayati öneme sahiptir. Mahkemeye erişim hakkı belirtilen gerekçelerle birçok hakla doğrudan ilişkili olduğu için, mahkemeye erişimi güçleştiren her bir yorum, ulaşılmaması gereken bir ideal olarak görülen insan haklarının her bir kişi özelinde de toplum genelinde de gerçekleşmesini güçleştirir.

Yapılan yargılama sonucunda yargılama giderine ve vekâlet ücretine hükmedilmesi normal olmakla birlikte yargılama sonucu hak kazanılan tazminatın, tazminat kazanılmış olmasının anlamını azaltacak ölçüde yargılama gideri ya da vekâlet ücreti olarak ödenmesi durumunda mahkemeye erişilmiş olmasının anlamı azalabilecek, bu durum hak arama özgürlüğünü zedeleyebilecektir. Mahkemeye erişim hakkı hem adil yargılanma hakkının hem de mahkemece denetimi sağlanacak diğer tüm hakların denetiminin başlangıcı olduğundan, hak kazanılan tazminatın önemli bir kısmının yargılama gideri ya da vekâlet ücreti olarak ödenmemesi, mahkemeye erişim hakkının ihlâl edilmemesi gerekir. Mahkemeye erişim hakkının sağlanabilmesi için her somut olay için ayrı ayrı

değerlendirme yapılarak yargılama gideri ve vekâlet ücreti konusunda karar verilmesi gerekir. Benzer durum ıslah imkânı olmaması nedeniyle mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği haller için de geçerlidir. Islah talebinin kısıtlanması kimi zaman mahkemece verilen karar sonucu hak kazanılan tazminat alacağının önemli bir kısmından mahrum kalınması sonucunu doğurabilir. Bu durumda mahkemeye erişimin hakkının da yargılama sonucunda tazminat elde edilmiş olmasının da anlamı azalır.

Mahkemeye erişim hakkının ihlâl edilmemesi için dava konusu ile ehliyetli olduğunu iddia eden kişi arasındaki bağlantıda bir belirsizlik bulunduğunda, bu belirsizlik tamamen giderilmeden davanın ehliyet yönünden reddine karar verilmemesi gerekir. Ehliyet konusunda da, diğer konularda olduğu gibi katı ya da şekilci yorumda bulunmak suretiyle davanın ehliyet yönünden reddedilmesi, mahkemeye erişim hakkının ihlâl edilmesine neden olabilir. Mahkemeye erişim hakkının niteliği, adil yargılanma hakkının parçası olarak yeri ve diğer bütün haklar açısından önemi gözetildiğinde, ehliyet konusunda mahkemeye erişimi güçleştirecek şekilde değil aksine mahkemeye erişim hakkını güçlendirecek şekilde yorum yapılmalıdır. İdeale ulaşmak, bu şekilde mümkün olabilir.

Davanın ilgililere ihbarı konusunda, ihbar yapılacak kişinin hakkı ile ihbar yapması durumunda usul ekonomisi ilkesinin ihlâl edilip edilmeyeceği arasında bir denge kurulması gerekmektedir. Başvurucunun bir hakkı ile ilgili olan durumda davaya katılımının sağlanmaması, mahkemeye erişim hakkının ihlâl edebilir. Mahkemeye erişim hakkı hem adil yargılanma hakkının hem de mahkemece denetimi sağlanacak diğer tüm hakların denetiminin başlangıcı anlamına geldiğinden, dava kendisine ihbar edilmesi gerekirken ihbar edilmeyen kişinin de ihlâl edildiğini ileri sürdüğü başka bir hakkı da olduğundan ya da olduğu düşünüldüğünden, bu sebeple yargılamaya katılmak istenildiğinden, ihbar konusu mahkemeye erişimde özellikli bir yere sahiptir. Dava kendisine ihbar edilmeyen kişi, mahkemeye hiç erişememiş, hiçbir iddiasını mahkeme önünde ileri sürememiştir. Bazen dava ihbar edilmediği için yalnızca dava kendisine ihbar edilmesi gereken kişinin ileri sürebileceği birtakım iddialar mahkeme önüne taşınamamış olabilir. Bu sebeple kişinin kendisini ilgilendiren bir konuyla ilgili olan yargılamaya katılımının sağlanması, usul ekonomisi ile dava kendisine ihbar edilecek kişinin ihlâl

edilme ihtimali olduğunu iddia ettiği hakkı arasında mahkemeye erişimi güçleştirmeyecek şekilde yorum yapılmak suretiyle bir denge kurulması gerekmektedir.

İnsan hakları konusundaki ideale ulaşmak için, tebligatın kendisiyle ya da tebliğ tarihinin yorumu nedeniyle karşılaşılan güçlükler, kişilerin mahkemeye erişim haklarını zedelemeyecek şekilde çözümlenmelidir.

Yargıdan muaf tutulma durumlarının amaçları ile sınırlı şekilde yorumlanması yoluyla bu konudaki hak ihlalleri azalabilir. Yargıdan muaf tutulma konusunda karşılaşılan güçlükler karşısında, mahkemeye erişim hakkını güçlendirecek şekilde yorumlar geliştirilirse ideale yaklaşmak mümkün olacaktır.

Mahkemeye erişim hakkı hem adil yargılanma hakkının hem de mahkemece denetimi sağlanacak diğer tüm hakların denetiminin başlangıcını ifade ettiğinden, yapılan yorumlar mahkemeye erişim hakkını ihlâl etmemelidir. Zira mahkemeye erişim engellendiğinde kişinin adil yargılanma hakkı da, adil bir yargılanma talep ederken ihlâl edildiğini ileri sürdüğü başka bir hakkı da tehlikededir. Mahkemeye erişimin sağlanması, kendisi ayrıca bir insan hakkı olan adil yargılanma hakkının gerçekleşip gerçekleşmediğinin denetimini sağlayacağı kadar mahkemeye başvururken korunmasını istediği bir başka hakkı daha bulunan kişilerin haklarının gerçekten ihlâl edilip edilmediğinin de denetimini sağlar. Bu sebeple yargı yolunun bulunup bulunmadığı konusunda muğlak olan bir alan varsa ve bu alanın yargı yolunun bulunduğu şekilde yorumlanması ihtimali bulunuyorsa, yargı yolu bulunduğu şekilde yorumlanarak mahkemeye erişim sağlanmalıdır.

Mahkemeye erişim hakkının ihlâli durumunda hiçbir şekilde yargılamanın başlaması söz konusu olamayacaktır. Bu sebeple mahkemeye erişimin önündeki engellerin kaldırılması çok önemlidir. Mahkemeye erişim engellendiğinde, engellenen yalnızca mahkemeye erişim hakkı değildir. Kişinin adil yargılanma hakkı da, adil bir yargılanma talep ederken ihlâl edildiğini ileri sürdüğü başka bir hakkı da tehlikededir. Bu sebeple mahkemeye erişimin sağlanabilmesinin temin edilmesi, kendisi ayrıca bir insan hakkı olan adil yargılanma hakkının gerçekleşip gerçekleşmediğinin denetimini sağlayacağı kadar mahkemeye başvururken korunmasını istediği bir başka hakkı daha bulunan kişilerin

haklarının gerçekten ihlâl edilip edilmediğinin de denetimini sağlar. Mahkemeye erişimi güçleştiren her bir yorum, ulaşılması gereken bir ideal olarak görülen insan haklarının her bir kişi özelinde de toplum genelinde de gerçekleşmesini güçleştirir. Hakkın gerçekleşmesini zorlaştıracak ya da tamamen engelleyecek her türlü yorum, diğer bütün insan hakları açısından olduğu gibi, belirtilen gerekçelerle başlangıç teşkil ettiği düşünülen mahkemeye erişim hakkının ihlâlinde de, insan haklarına ulaşılması idealinden uzaklaştırır.

Mahkemeye erişilmiş ve tüm unsurlarıyla adil bir yargılanma gerçekleşmiş olduğu varsayımı altında, yargılama sonucu verilen mahkeme kararının uygulanmaması ya da geç uygulanması mahkemeye erişilmiş olmasının anlamını yitirmesine neden olur. İnsan haklarının ve hukukun üstünlüğüne dayanan bir toplumda bir mahkeme kararının uygulanmaması kabul edilebilir değildir. Bu sebeple mahkemelerce verilen kararların geciktirilmeksizin yerine getirilmesi gerekir. Unutulmamalıdır ki mahkemeye erişimi ya da mahkemece verilen kararın uygulanmasını güçleştiren her bir durum, mahkemeye erişim hakkının hem adil yargılanma hakkı ile hem de diğer tüm insan haklarıyla bağlantısı gözetildiğinde, ulaşılması gereken bir ideal olarak görülen insan hakları idealinden uzaklaşmaya neden olabilir.

Bireysel başvurular sonucu mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiğine dair idari yargı alanında verilmiş AYM ve AİHM kararları incelendiğinde belirli konularda yığılmalar olduğu görülmektedir. Tespit edilen bu yığılmalar bir önceki bölümde incelenmeye çalışılmıştır. Bir önceki bölümdeki kararlar incelendiğinde görülecektir ki, bazı konularda verilen ihlâl kararları gerçekten çok fazladır. Benzer örnekler söz konusu olduğunda ihlâl kararları verilmesi olağan olmakla birlikte niceliksel olarak fazlalık dikkat çekici düzeydedir. Örneğin bir önceki bölümde dava açma sürelerinin yorumu nedeniyle mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiği durumlar kısmında incelenmiş olan eylemin idariliğinin ve bu durumun başvuru tarafından öğrenildiği tarihin dikkate alınmaması sonucu açılan davaların süre yönünden reddedildiği durumlarda AYM, farklı tarihlerde aynı sebeplerle mahkemeye erişim hakkının ihlâl edildiğine dair kararlar vermiştir. Mahkemelerce başvuru sahiplerinin zararlarının idareden kaynaklandığını öğrendikleri tarih değerlendirilmeksizin davalar süre aşımı gerekçesiyle reddedilmiş, AYM benzer

değerlendirmelerle ihlâl kararları vermiştir. Örneğin 2013/4686 başvuru numaralı bireysel başvuruda Mahkemenin davanın süre yönünden reddine ilişkin kararının tarihi 10/08/2012, AYM'nin söz konusu olayda ihlâl kararı verdiği tarih 04/11/2015, kararın Resmi Gazete'de yayınlandığı tarih 29/12/2015'tir. Benzer gerekçeyle ihlâl kararı verilen 2018/36426 başvuru numaralı bireysel başvuruda AYM tarafından ihlâl kararı verildiği tarih 21/10/2020, mahkemece davanın süre aşımından reddedildiği tarih 09/03/2016'dır. İlk örnekte AYM'nin verdiği ihlâl kararının tarihi ile ikinci örnekte mahkemece davanın süre aşımı gerekçesiyle reddedildiği tarih arasında kısa bir zaman dilimi bulunmakla birlikte, ikinci örnekte davayı süre yönünden reddeden mahkemenin ilk örnekteki AYM kararını inceleme imkânı bulunduğu gözetildiğinde, mahkemece AYM değerlendirmelerinin dikkate alınması suretiyle karar verilebileceği, davanın süre aşımı gerekçesiyle reddedilmeyebileceği ve bu sayede ikinci örnekteki bireysel başvuru açısından mahkemeye erişim hakkının ihlâl edilmeme ihtimalinin bulunduğu izahtan varestedir.

Tekil olaylar hakkında değerlendirme yapmanın ötesinde, mahkemelerin AYM ya da AİHM gibi yüksek mahkemelerin içtihatlarını takip ederek karar vermelerinin önemi büyüktür. İnsan haklarını koruma konusunda AYM de AİHM de, somut uyuşmazlıklar yaşandıkça ve somut olayın tarafları bireysel başvurularda bulundukça, soyut hukuk kurallarını somut olaya uygulayarak soyut hukuk kurallarını somut durumla bir araya getirme görevi olan mahkemelerin uygulama esnasındaki yorumlarıyla ilgili denetimler gerçekleştirmekte, mahkemelerce verilen kararların bireysel başvuruda bulunan başvuru sahiplerinin haklarını ihlâl edip etmediğiyle ilgili tespitlerde bulunmaktadır. AYM ve AİHM ihlâl incelemesini yaparken birtakım kriterler belirlemekte ve belirlenen bu kriterler de hukukun uygulayıcısı konumundaki mahkemeler için, hakların ihlâl edilmemesi için yol gösterici olmaktadır. Bu kriterler hala gelişmektedir. Verilen kararlar içtihat hâlini almakta, içtihatlar da hakları bazı asgari güvencelere kavuşturmaktadır. Hak ihlâllerinin önlenmesi ve insan haklarının her bir kişi özelinde ve toplum genelinde gerçekleşmesi idealine ulaşılabilmesi için karar verici konumundaki mahkemelere düşen görev, yapılan yorumlarda yüksek mahkemelerce belirlenmiş kriterleri göz önünde bulundurmadır. Bu konuda içtihat birliğinin sağlanabilmesi de oldukça önemlidir. Çalışmada örnek olarak yer almasa da bireysel başvuruda bulunan bazı başvuru sahipleri,

mahkemelerce kendileriyle aynı durumda olan kişiler için kendileri hakkında verilen kararlardan farklı kararlar verildiğinden de yakınmaktadır. Bu yakınmaların söz konusu olmaması için de yüksek mahkeme kararlarında belirlenen kriterlerin gözetilmesi gerektiği düşünülmektedir.

İnsanlar, yalnızca insan olmalarından kaynaklanan birtakım vazgeçilmez ve devredilmez haklara sahiptir, bu bir gerekliliktir. Tüm insanlar kendi yapısal olanaklarını gerçekleştirebilmelerini mümkün kılacak şekilde muamele görmeli ve diğer insanlara da buna göre muamele etmelidir. İnsanın yapısal olanakları, insanı diğer canlı türlerinden daha farklı bir yerde görmemizi sağlar. İnsan haklarını meşrulaştırmamızın temel nedenlerinden birisi budur. İnsanın sahip olduğu değerleri ve bu sebepten sahip olduğu hakları korumak, bu değerlerin ve hakların her bir kişi özelinde korunmasını istemek, insanın haklarını sırf insan olduğu için korumaktır. Hakları korunacak kişinin kim olduğu, ne yaptığı ya da yapmadığı önemsizdir. Mahkemeye erişim hakkında da, gerekçeli karar hakkında da, adil yargılanma hakkı genelinde ya da başka herhangi bir hakta da hakkı korumak için temel kriterlerin belirlenmesinin ve bu kriterlerin herkes için geçerli kabul edilmesinin nedeni budur. Hukuk da insan hakları da, sahip olma bakımından tam anlamıyla bir adaleti gerektirir ve bu sebeple hukuk da insan hakları da herkes içindir. Herkes, ne yapmış ya da yapmamış olduğundan bağımsız olarak insan haklarına sahiptir. İnsanların başlangıçta mahkemeye erişim haklarının, devamında bir bütün olarak adil yargılanma haklarının ve nihayetinde yargı önüne taşıyarak ihlâl edildiklerini düşündükleri haklarının ihlâl edilmesinin engellenmesi, olası hak kayıplarının önüne geçilmesi ve insan hakları idealine her bir kişi özelinde ve toplum genelinde ulaşılabilmesi konusunda en büyük rol ise karar verici konumundaki mahkemelerdedir.

İdeale ulaşabilmek için çıkılan yolun başlangıcı, hak aramanın başladığı yer olan mahkemedir.

KAYNAKÇA

- Arslan, Zühtü. “Anayasal Bir Güvence Olarak Silahların Eşitliği İlkesi” konulu sempozyumun açılış konuşması, Ankara, 10-11 Ocak 2022.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. Erişim Adresi: https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf Erişim tarihi: 17/02/2023
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesine İlişkin Rehber, Adil yargılanma hakkı (medeni hukuk yönü)*(Erişim Adresi: 301020201146166MaddeRehberiMedeni.pdf) (Erişim Tarihi:23/08/2022)
- Bekri, Nedim. “Gerekçeli Karar Hakkı”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2014, 205-228.
- Bilgin, Hüseyin. *İdari Yargı İçin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulama Rehberi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2017.
- Çelik, Abdullah. *Adil Yargılanma Hakkı Rehberi, Bireysel Başvuru El Kitapları*, (1. Baskı), Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2014.
- Çırak, Ezgi. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkının Uygulama Alanı”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı, 2019, 1002.
- Demirkol, Selami ve Biçken, Simay Fahriye, *Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Çekişmeli (Çelişmeli) Yargılanma Hakkı, Danıştay Başkanlığı İnsan Hakları Komisyonu Çalışmaları 3. Dönem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Çerçevesinde Temel Hak ve Özgürlükler*.
- Demirkol, Selami ve Bulut Kaya, Özge. *Adil Yargılanma Hakkı, Hakkaniyete Uygun Yargılanma, Gerekçeli Karar Hakkı, Danıştay Başkanlığı İnsan Hakları Komisyonu Çalışmaları 3. Dönem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Çerçevesinde Temel Hak ve Özgürlükler*.
- Demirkol, Selami ve Çetin Ziyet. *Hakkaniyete Uygun Yargılama Kapsamında Silahların Eşitliği İlkesi, Danıştay Başkanlığı İnsan Hakları Komisyonu Çalışmaları 3. Dönem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Çerçevesinde Temel Hak ve Özgürlükler*.

- Dinç, Güney. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Göre Silahların Eşitliği”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (57), 2005, 283-299.
- Doğru, Osman ve Nalbant, Atilla. *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, Ankara, Legal Yayınları, 2012.
- Ekici, Ahmet, “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(3), 2014, 823.
- Gölcüklü, Feyyaz. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ‘Adil Yargılama’”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 49 (01), 1994, 212-213.
- Harris, D. J., Boyle, M.O., Bates, E.P., Buckley, C.M., *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, Ankara, 2013.
- https://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/ibrahim_sahbaz.pdf, (Erişim Tarihi:04/03/2023)
- https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_TUR.pdf s. 21-23 (Erişim Tarihi:04/03/2023)
- Hukuk Muhakemeleri Kanunu. *Resmi Gazete* (Sayı:27836). (2011, 4 Şubat). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6100.pdf> (Erişim tarihi: 07/01/2023)
- İdari Yargılama Usulü Kanunu. *Resmi Gazete* (Sayı:17580). (1982, 20 Ocak). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2577.pdf> (Erişim tarihi: 10/03/2023)
- İnceoğlu, Sibel. *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 4*. (2. Baskı). Ankara, Epamat Basım Yayın, 2018.
- İncioğlu, Sibel. *Adil Yargılanma Hakkı, Eğitim Modülü Hukuk Yargılaması*, (Erişim Adresi: <https://rm.coe.int/adil-yargılanma/16808e93e6>) (Erişim Tarihi:23/08/2022)
- İnceoğlu, Sibel. *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Ankara: Beta Basım Yayın, 2013.
- İnceoğlu, Sibel, Arat, Nilay ve Duymaz, Erkan. *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Emsal Kararlar*. Ankara, Avrupa Konseyi, 2022.
- Kalabalık, Halil. *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*. Eskişehir: 2018, (Erişim adresi:<https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/ADL106U/ebook/ADL106U-16V1S2-8-0-1-SV2-ebook.pdf>) (Erişim Tarihi:17/01/2023)

Karamanlioğlu, Evrim. *Çekişmeli/Çelişmeli Yargılama ve Silahların Eşitliği, Danıştay Başkanlığı İnsan Hakları Komisyonu Çalışmaları 3. Dönem Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Çerçevesinde Temel Hak ve Özgürlükler.*

“Kazuistik” Erişim Adresi: <http://www.sozluk.adalet.gov.tr/kazuistik> (Erişim tarihi: 10/12/2022)

Kombe, Jean-François Akandji. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin uygulanmasına ilişkin kılavuz kitap, İnsan Hakları El Kitapları, (7)* Belçika, 2008. (Erişim Adresi: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019112811pozitif_yukumluluk.pdf) (Erişim Tarihi: 18/11/2022)

Kuçuradi, İoanna. *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2018.

Mole, Nuala ve Harby, Catharina. *Adil Yargılanma Hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinin uygulanmasına ilişkin kılavuz, İnsan hakları el kitapları No. 3,*

Sarıaslan, Osman. “Bireysel Başvuru Süreciyle Değişen Yargısal Paradigma ve Adil Yargılanma Hakkı Ekseninde İdari Yargıda Resen Araştırma İlkesi”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (12), 2018, 657.

Sunay, Zühal Aysun. “Gerekçeli Karar Hakkı ve Temel İlkeleri”, *Danıştay Dergisi*, (143), 2016, 552-555.

Tepe, Harun. *Hukukta ve Yargıda Etik Hukukun Etik Temelleri Üzerine*, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2022

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. *Resmi Gazete* (Sayı: 17863, Mükerrer). (1982, 9 Kasım). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim tarihi: 13/03/2023)

Türk Dil Kurumu. (Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>) (Erişim Tarihi: 18/11/2022)

Vitkauskas, Dovydas, Dikov, Grigoriy. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması Uygulamacılar İçin El Kitabı*, Ankara, 2018.

Zrvandyan, Arman, *İdari Yargıda Adil Yargılanma Standartlarına İlişkin Emsal Kararlar*, 2021.

Abbas E. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/5005 K.T. 06/01/2016,
 Abdulhakim Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/8860, K.T. 12/07/2016,
 Abdullah K. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/26740 K.T. 16/12/2020,
 Abdurrahman B. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/2434 K.T.
 08/01/2020,
 Abdurrahman D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/3915, K.T. 04/07/2018,
 Adalet Mehtap B. Başvurusu (2), AYM, Başvuru No:2017/14655 K.T. 29/01/2020,
 Adnan C. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/7302 K.T. 08/09/2020
 Ahmet E. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/3197 K.T. 17/02/2016,
 Ahmet Kılıç / Türkiye, AİHM, Başvuru No:38473/02 K.T. 25/07/2006,
 Ahmet P. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/6289, K.T. 15/06/2016,
 Ahmet S. ve Şefika S. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/135 K.T. 21/01/2015,
 Ahmet T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/5949 K.T. 12/03/2015,
 Ahmet Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/18135, K.T. 20/09/2017,
 Ak Demirtaş Madencilik Nakliyat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu, AYM, Başvuru
 No:2014/1989 K.T. 15/06/2016,
 Aksis ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:4529/06 K.T. 30/04/2019
 Alaaddin Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/36426, K.T. 21/10/2020,
 Aleyna Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/23209 K.T. 16/09/2020,
 Alhan / Türkiye, AİHM, Başvuru No:8163/07 K.T. 02/04/2013,
 Ali D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/13108 K.T. 18/04/2018,
 Ali E. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/6190, K.T. 07/11/2019,
 Ali M. ve Güler M. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/1962, K.T. 12/06/2018,
 Ali P. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/8796, K.T. 04/11/2015,
 Alkan / Türkiye, AİHM, Başvuru No:17725/07 K.T. 07/02/2012,
 Alpay D. ve diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/12678, K.T. 06/07/2017,
 Altıntaş / Türkiye, AİHM, Başvuru No:50495/08 K.T. 10/03/2020,
 Ambarlık Elektrik Üretim Dağ. Paz. A.Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/39987,
 K.T. 18/06/2020,
 Arif E. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/9276, K.T. 08/09/2020
 Aydın A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2019/22397 K.T. 29/06/2022,
 Aydın D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/5641, K.T. 22/09/2016,

Aydın M. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/6905 K.T. 07/02/2019,
 Ayhan A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/19583, K.T. 12/07/2016,
 Ayhan K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/14426, K.T. 24/01/2018,
 Ayhan Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/18412, K.T. 29/01/2020,
 Aynur Ö. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/2453, K.T. 24/03/2016,
 Aziz Ş. ve Feride K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/7878, K.T. 08/09/2020,
 Azmi O. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/9747 K.T. 22/01/2019,
 B. A. Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/28013, K.T. 22/07/2020,
 Bahadır U. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/8045, K.T. 07/01/2016,
 Baka / Macaristan, AİHM, Başvuru No:20261/12 K.T. 23/06/2016
 Bakan / Türkiye, AİHM, Başvuru No:50939/99 K.T. 12/06/2007,
 Bayar ve Gürbüz V. / Türkiye, AİHM, Başvuru No:37569/06 K.T. 27/11/2012,
 Bayram İ. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/2028, K.T. 24/02/2021,
 Bekir K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/9658, K.T. 24/06/2015,
 Beyza G. ve Diğerleri Başvurusu (2), AYM, Başvuru No:2018/21003, K.T. 19/11/2020,
 Beyza G. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/17517, K.T. 02/12/2020,
 Bilal Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/16078, K.T. 09/01/2018,
 Bilgen / Türkiye, AİHM, Başvuru No:1571/07 K.T. 09/03/2021
 Billur S. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/3709 K.T. 11/02/2021,
 Biraghi ve Diğerleri / İtalya, AİHM, Başvuru No:3429/09 K.T. 24/06/2014,
 Borgers / Belçika, AİHM, Başvuru No:12005/86 K.T. 30/10/1991,
 Buğrahan B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/9661 K.T. 09/09/2015,
 Burak Levent K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/100, K.T. 06/10/2015,
 Burdov / Rusya, AİHM, Başvuru No:33509/04 K.T. 15/01/2009
 Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:25680/05 K.T.
 19/06/2018,
 Bülent A. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/5895 K.T. 09/09/2020,
 Bülent K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/6428 K.T. 26/06/2014,
 Cahit T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/2744 K.T. 16/07/2014,
 Campbel ve Fell / Birleşik Krallık, AİHM, Başvuru No:7819/77 K.T. 28/06/1984,
 Can İ. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/8580, K.T. 30/03/2016,
 Cataldo ve Diğerleri / İtalya, AİHM, Başvuru No:54425/08 K.T. 24/06/2014,

Cem Taylan E. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/32445 K.T. 19/11/2020,
 Cemal U. Ve İbrahim U. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/9608 K.T. 26/09/2019,
 Cemla T. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/5030 K.T. 27/02/2020,
 Cevat Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/9018, K.T. 28/09/2016,
 Cingilli Holding A.Ş. ve Cingilloğlu / Türkiye, AİHM, Başvuru No:31833/06 K.T.
 21/07/2015,
 Cingilli Holding A.Ş. ve Cingilloğlu / Türkiye, AİHM, Başvuru No:37538/06 K.T.
 21/07/2015,
 Cihanpa Cihaner İç ve Dış Tic. Paz. A.Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/15208,
 K.T. 23/10/2019,
 Cihat M. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/2577, K.T. 17/04/2019,
 Cudak / Litvanya, AİHM, Başvuru No:15869/02 K.T. 23/03/2010
 Çakır ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:25747/09 K.T. 04/06/2013,
 Çela / Arnavutluk, AİHM, Başvuru No:73274/17 K.T. 29/11/2022
 Çelebi ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:582/05 K.T. 09/02/2016
 Danespayeh / Türkiye, AİHM, Başvuru No:21086/04, K.T. 16/07/2009,
 Darnell / Birleşik Krallık, AİHM, Başvuru No:15058/89 K.T. 26/10/1993,
 Davran / Türkiye, AİHM, Başvuru No:18342/03 K.T. 03/11/2009,
 Demirdöven Köyü Tüzel Kişiliği ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru
 No:2014/14359, K.T. 25/12/2018,
 Dildar / Türkiye, AİHM, Başvuru No:77361/01 K.T. 12/12/2006,
 Dombo Beheer / Hollanda, AİHM, Başvuru No:14448/88 K.T. 27/10/1993,
 Driza / Arnavutluk, AİHM, Başvuru No:33771/02 K.T. 13/11/2007,
 Đurić ve Diğerleri / Bosna Hersek, AİHM, Başvuru No:79867/12 K.T. 20/01/2015,
 Düzova / Türkiye, AİHM, Başvuru No:40310/06 K.T. 05/06/2012,
 Dylus / Polonya, AİHM, Başvuru No:12210/14 K.T. 23/09/2021,
 E-BA İnşaat Taahhüt Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/13921, K.T.
 27/06/2018,
 Eckle / Almanya, AİHM, Başvuru No:8130/78 K.T. 15/07/1982,
 Elif M. ve Ferhat M. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/3711, K.T. 07/01/2016,
 Elife B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/4684 K.T. 19/11/2015,
 Elinç / Türkiye, AİHM, Başvuru No:50388/06 K.T. 18/11/2014,

- Emin D. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/5536, K.T. 10/02/2021,
 Emin Ö. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/6814 K.T. 11/12/2019,
 Eminağaoğlu / Türkiye, AİHM, Başvuru No:76521/12 K.T. 09/03/2021,
 Emine D. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/16401 K.T. 08/09/2020,
 Emine Nalan O. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/8240, K.T. 20/11/2019,
 Emir A. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/16320 K.T. 21/11/2017,
 Emrah K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/14653, K.T. 24/10/2019,
 Emre Ç. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/4686, K.T. 04/11/2015,
 Erhan Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/5, K.T. 04/07/2018,
 Ertuğrul D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/7805 K.T. 25/10/2017,
 Esat Ç. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/12881, K.T. 06/03/2019,
 Ezel Tosun / Türkiye, AİHM, Başvuru No:33379/02 K.T. 10/01/2006,
 Fatıma Sevilay N. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/14452, K.T. 10/06/2020,
 Fatih S. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/933 K.T. 09/06/2021,
 Fatih U. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/1025, K.T. 30/12/2014,
 Fatma B. ve Hasan B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/14995, K.T. 19/09/2018,
 Fatma Nur Erten ve Adnan Erten / Türkiye, AİHM, Başvuru No:14674/11 K.T. 25/11/2014
 Feray U. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/11005, K.T. 10/10/2018,
 Feridun G. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/11451, K.T. 19/07/2017,
 Fetullah Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/1581, K.T. 23/01/2019,
 Filiz B. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/15824 K.T. 03/07/2019,
 Filiz H. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/21774 K.T. 07/10/2021,
 Frydlender / Fransa, AİHM, Başvuru No: 30979/96 K.T. 27/06/2000,
 Galip K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/5639, K.T. 24/06/2015,
 Gemak Gemi İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7698, K.T. 18/02/2016,
 Gerasimov ve Diğerleri / Rusya, AİHM, Başvuru No:29920/05 K.T. 01/07/2014,
 Gerçek ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:54223/08 K.T. 13/12/2011,
 Golder / Birleşik Krallık, AİHM, Başvuru No:4451/70 K.T. 21/02/1975,
 Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri / İspanya, AİHM, Başvuru No:62543/00 K.T. 27/04/2004,

Gökhan B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2019/17415 K.T. 02/02/2022,
 Güher E. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/13 K.T. 02/07/2013,
 Gülizar Çevik / Türkiye, AİHM, Başvuru No:34450/08 K.T. 31/05/2012,
 Güner Çorum / Türkiye, AİHM, Başvuru No:59739/00 K.T. 31/10/2006,
 H. K. ve Z. K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/11549, K.T. 08/09/2020,
 Hakan A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7871, K.T. 04/11/2015,
 Haluk P. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/9094, K.T. 04/02/2016,
 Hamza K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7400, K.T. 05/11/2015,
 Hasan D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/17349, K.T. 17/07/2018,
 Hasan D. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/3724, K.T. 23/03/2016,
 Hasan O. ve diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/2700, K.T. 07/02/2018,
 Hasan Rahmi Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/2418 K.T. 16/12/2015,
 Hasan Tunç ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:19074/05 K.T. 31/01/2017,
 Hayat A. ve Muhanned F. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/35788, K.T. 06/10/2021,
 Hilmi K. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/27686 K.T. 17/11/2021,
 Howald Moor ve Diğerleri / İsviçre, AİHM, Başvuru No:52067/10 K.T. 11/03/2014,
 Hüseyin D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/5033 K.T. 13/04/2016,
 Hüsne P. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/323, K.T. 17/07/2018,
 İbrahim A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/1235 K.T. 13/06/2013,
 İbrahim Can K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/1052, K.T. 23/07/2014,
 İbrahim Halil Çetinkaya ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:34453/08 K.T.
 31/05/2012,
 İbrahim T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/15305, K.T. 23/10/2019
 İlbeyi Kemaloğlu ve Meriye Kemaloğlu / Türkiye, AİHM, Başvuru No:19986/06 K.T.
 10/04/2012,
 İlhami A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/7984, K.T. 08/01/2020,
 İlker Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/19041, K.T. 24/05/2018,
 İncal / Türkiye, AİHM, Başvuru No:22678/93 K.T. 09/06/1998,
 İsmail Ç. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/11662, K.T. 06/07/2017,
 İsmail H. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/1714, K.T. 15/11/2018,
 İsmail T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/3912, K.T. 06/02/2014,
 İsmail U. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2019/14623, K.T. 16/11/2022,

Julius Kloiber Schlachthof GmbH ve Diğerleri / Avusturya, AİHM, Başvuru No:21565/07 K.T. 04/04/2013,

K.H. ve Diğerleri / Slovakya, AİHM, Başvuru No:32881/04 K.T. 28/04/2009,

Kadir S. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/21119, K.T. 21/10/2020,

Kamil K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/660, K.T. 07/11/2013,

Karaca ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:34452/08 K.T. 31/05/2012,

Karagülle Yapı Müh. İnş. Tic. Ltd. Şti. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/18081, K.T. 08/03/2018,

Kasım İ. Başvurusu (3), AYM, Başvuru No:2018/17191 K.T. 24/02/2021,

Kazım O. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7875, K.T. 20/05/2015,

Kemal Ç. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/13846, K.T. 05/03/2020,

Kemal Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/19043, K.T. 24/05/2018,

Kenan Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/989 K.T. 19/12/2013,

Kıran / Türkiye, AİHM, Başvuru No:23321/09 K.T. 10/01/2012,

Komanicky / Slovakya, AİHM, Başvuru No:32106/96 K.T. 04/06/2002,

Koray E. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/1989 K.T. 10/03/2016,

König / Almanya, AİHM, Başvuru No:6232/73 K.T. 28/06/1978,

Kövesi / Romanya, AİHM, Başvuru No:3594/19 K.T. 05/05/2020,

Kress / Fransa, AİHM, Başvuru No:39594/98 K.T. 07/06/2001,

Kudusi Şerifte Kain Maryakop Ermeni Kilisesi Vakfı Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/14982, K.T. 12/09/2019,

Kurşun / Türkiye, AİHM, Başvuru No:22677/10 K.T. 30/10/2018

Kuzu / Türkiye, AİHM, Başvuru No:13062/03 K.T. 17/01/2006,

L'Erablière A.S.B.L. / Belçika, AİHM, Başvuru No:49230/07 K.T. 24/02/2009,

Lawyer Partners, a.s. / Slovakya, AİHM, Başvuru No:54252/07 K.T. 16/06/2009,

Lemke / Türkiye, AİHM, Başvuru No:17381/02 K.T. 05/06/2007,

Levent T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/3690 K.T. 18/07/2018,

Lütfi K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/6808, K.T. 04/02/2016,

Maggio ve Diğerleri / İtalya, AİHM, Başvuru No:46286/09 K.T. 31/05/2011,

Mahmut D. ve Ayhan Ç. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/25250 K.T. 29/09/2020,

Marka Madeni Yağ Sanayi Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/20215 K.T. 20/10/2020,

Medeni A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/3078 K.T. 21/01/2016,
 Mehmet Ali B. ve Tefvik G. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/4073 K.T. 21/01/2016,
 Mehmet B. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/5974, K.T. 10/03/2016,
 Mehmet Ç. ve Nuray Ç. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/4807, K.T. 19/04/2018,
 Mehmet D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/6529, K.T. 08/06/2016,
 Mehmet D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/34092, K.T. 25/02/2021,
 Mehmet Emin T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/2008 K.T. 22/11/2017,
 Mehmet H. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/3207 K.T. 15/10/2015,
 Mehmet K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/8841 K.T. 23/03/2016,
 Mehmet K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/16176, K.T. 03/07/2018,
 Mehmet M. ve diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/5235, K.T. 06/07/2017,
 Mehmet Sıddık T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/2007 K.T. 13/09/2017,
 Mehmet Suna Yiğit / Türkiye, AİHM, Başvuru No:52658/99 K.T. 17/07/2007,
 Mehmet T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7611, K.T. 20/05/2015,
 Mehmet Taşkın D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/18236, K.T. 29/09/2020,
 Mehmet U. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/10568, K.T. 10/03/2020,
 Mehmet Ziyat Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/13899, K.T. 12/06/2018,
 Melih T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/1766, K.T. 01/12/2015,
 Menderes Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/2414 K.T. 09/06/2021,
 Menemen Minibüsçüler Odası / Türkiye, AİHM, Başvuru No:44088/04 K.T. 09/12/2008
 Meral / Türkiye, AİHM, Başvuru No:33446/02 K.T. 27/11/2007,
 Mesude Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/2738 K.T. 16/07/2014,
 Mesut E. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/956, K.T. 18/05/2016,
 Metin T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/6991, K.T. 26/02/2015,
 Mikail Tüzün / Türkiye, AİHM, Başvuru No:42507/06 K.T. 27/11/2018,
 Mohammed A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/8896, K.T. 23/02/2016,
 Monnet / Fransa, AİHM, Başvuru No:13675/88 K.T. 27/10/1993
 Muammer Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/1567, K.T. 27/11/2019,
 Muhammed Gökhan Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7872, K.T. 20/05/2015,
 Muhammet K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/34863 K.T. 13/10/2020,
 Muharrem K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/1071, K.T. 11/03/2015,
 Muhbet A. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/10261, K.T. 08/12/2016,

Muhittin Kaya ve Muhittin Kaya İnşaat Taahhüt Madencilik Gıda Turizm Pazarlama Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/1213 K.T. 04/12/2013,

Muhsin K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/2211, K.T. 09/06/2016,

Murat D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/3063, K.T. 26/06/2014,

Murat D. ve Rıza D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/65, K.T. 11/06/2018,

Murat E. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/9491, K.T. 12/06/2019,

Murat K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/13014, K.T. 08/03/2018,

Mustafa A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/3578 K.T. 25/02/2015,

Mustafa B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/3324, K.T. 26/02/2020,

Mustafa C. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7873, K.T. 20/05/2015,

Mustafa K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7727 K.T. 04/02/2016,

Mustafa Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/4683, K.T. 21/01/2015,

Müjde E. ve Rıfat B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/6375 K.T. 07/10/2021,

Mükremin E. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/9025, K.T. 06/01/2016,

Nalbant ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:59914/16 K.T. 03/05/2022,

Namlı ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:51963/99 K.T. 23/05/2007,

Nefize H. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/6726 K.T. 09/05/2018,

Nermin A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/7666, K.T. 21/10/2020,

Neumeister / Avusturya, AİHM, Başvuru No:1936/63 K.T. 27/06/1968

Nevriye K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2021/58970 K.T. 05/07/2022,

Nevriye S. ve Salim S. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/6129, K.T. 20/05/2015,

Nezaket K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/6717 K.T. 09/01/2018,

Nichifor / Moldova, AİHM, Başvuru No:52205/10 K.T. 20/09/2016,

Nihat K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2019/21436, K.T. 03/02/2022,

Nil Selçuk İ. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/12433, K.T. 23/02/2022,

Niyazi B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/782 K.T. 07/11/2019,

Nosov ve Diğerleri / Rusya, AİHM, Başvuru No:10441/04 K.T. 20/02/2014,

Nosov ve Diğerleri / Rusya, AİHM, Başvuru No:9117/04 K.T. 20/02/2014,

Nuria Tapias Gemisi Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/4484 K.T. 11/01/2017,

Nursel D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/5521, K.T. 09/06/2020,

Okyay ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:36220/97 K.T. 12/07/2005,

Oleykinov / Rusya, AİHM, Başvuru No:36703/04 K.T. 14/03/2013

Orhan E. Başvurusu (14), AYM, Başvuru No:2015/1067 K.T. 26/12/2018,

Orhan T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/775 K.T. 06/05/2015,

Osman Yılmaz / Türkiye, AİHM, Başvuru No:18896/05 K.T. 08/12/2009,

Öçkan ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:46771/99 K.T. 28/03/2006,

Ömer A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/2555, K.T. 10/01/2019,

Ömer Faruk E. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/1253, K.T. 21/03/2019,

Özkan Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/791, K.T. 07/11/2013,

Petko Petkov / Bulgaristan, AİHM, Başvuru No:2834/06 K.T. 19/02/2013,

Polat A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/7970, K.T. 22/03/2018

Ramazan K. ve Nurcan F. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/2627 K.T. 04/11/2015,

Ramazan S. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/11206 K.T. 08/06/2021,

Reisner / Türkiye, AİHM, Başvuru No:46815/09 K.T. 21/07/2015,

Remzi A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/13905, K.T. 09/11/2017,

Remzi S. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/18201, K.T. 11/02/2021,

Revaziye İ. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/4223 K.T. 11/09/2019,

Rıdvan U. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/17300, K.T. 21/11/2017,

Roşianu /Romanya, AİHM, Başvuru No:27329/06 K.T. 24/06/2014,

Sabri Güneş / Türkiye, AİHM, Başvuru No:27396/06 K.T. 24/05/2011,

Sadık Ç. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/13343, K.T. 29/12/2021,

Sadık K. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/841, K.T. 23/01/2014,

Saldıray Murat D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/11341, K.T. 27/06/2018,

Salih A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2016/1861, K.T. 21/02/2019,

Selahattin A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/1198 K.T. 07/11/2013,

Selçuk K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/19947, K.T. 10/01/2018,

Selin Aslı Öztürk / Türkiye, AİHM, Başvuru No:39523/03 K.T. 13/10/2009,

Selin M. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/7472, K.T. 07/01/2016,

Sema C. ve Oya Y. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/13950, K.T. 24/05/2018,

Semih T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/34064, K.T. 17/03/2021,

Sep İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/311 K.T. 25/02/2016

Serap Demirci / Türkiye, AİHM, Başvuru No:316/07 K.T. 10/01/2012,

Seyfullah Ç. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/14529 K.T. 15/12/2020,
 Sezai B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/8834, K.T. 04/02/2016,
 Solmaz G. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/12262 K.T. 03/12/2020,
 Songül A. ve Diğerleri Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/2401 K.T. 19/07/2018,
 Staney / Bulgaristan, AİHM, Başvuru No:36760/06 K.T. 17/01/2012,
 Stran Greek Refineries ve Stratis Andreadis / Yunanistan, AİHM, Başvuru No:13427/87
 K.T. 09/12/1994,
 Süleyman K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/16996 K.T. 29/09/2020,
 Sürmeli / Almanya, AİHM, Başvuru No:75529/01 K.T. 08/06/2006,
 Süzer ve Eksen Holding A.Ş. / Türkiye, AİHM, Başvuru No:6334/05 K.T. 23/10/2012,
 Şafak M. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/787, K.T. 18/07/2018,
 Şahin E. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/2539 K.T. 07/07/2015,
 Şener B. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/5516 K.T. 22/01/2015,
 Şeyma K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/5491, K.T. 05/07/2017,
 Tahir A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/3544, K.T. 14/11/2018,
 Tahir G. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/1780, K.T. 20/03/2014,
 Tanju T. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/9052, K.T. 11/12/2014,
 Tasfiye halinde Domino medya Bil. İlt. Rek. Yayın İnş. Tic. Ltd. Şti Başvurusu, AYM,
 Başvuru No:2016/14948, K.T. 26/02/2020,
 Taşkın ve Diğerleri / Türkiye, AİHM, Başvuru No:46117/99 K.T. 10/11/2004,
 Tchokontio Happi / Fransa, AİHM, Başvuru No:65829/12 K.T. 09/04/2015,
 Teteriny / Rusya, AİHM, Başvuru No:11931/03 K.T. 30/06/2005,
 Tolgahan O. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/11349, K.T. 14/11/2018,
 Tuncay G. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2019/3202 K.T. 03/02/2022,
 Tunç / Türkiye, AİHM, Başvuru No:54040/00 K.T. 24/05/2005,
 Urechean ve Pavlicenco / Moldova, AİHM, Başvuru No:27756/05 K.T. 14/02/2014
 Üçdağ / Türkiye, AİHM, Başvuru No:23314/19 K.T. 31/08/2021
 Ülger / Türkiye, AİHM, Başvuru No:25321/02 K.T. 26/06/2007,
 Vermeulen / Belçika, AİHM, Başvuru No:19075/91 K.T. 20/02/1996,
 Vesim P. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/1034 K.T. 20/03/2014,
 Veysi A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/2772, K.T. 23/03/2016,
 Wemhoff / Almanya, AİHM, Başvuru No:2122/64 K.T. 27/06/1968

Xynos / Yunanistan, AİHM, Başvuru No:30226/09 K.T. 09/10/2014,
Yakup G. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/8469, K.T. 24/01/2018,
Yakup Ö. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/5770, K.T. 24/01/2018,
Yasin Ç. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/8147, K.T. 14/04/2016,
Yasin Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/37390, K.T. 29/09/2021,
Yaşar İsmet D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2014/6643, K.T. 09/06/2016,
Yaşasın A. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/6428 K.T. 16/05/2013,
Yerebasmaz / Türkiye, AİHM, Başvuru No:14710/03 K.T. 10/10/2006,
Yıldız K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2013/2625 K.T. 08/05/2014,
Yusuf K. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/20072, K.T. 31/10/2018,
Zagorodnikov / Rusya, AİHM, Başvuru No:66941/01 K.T. 07/06/2007,
Zahide Özge B. D. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2018/17859 K.T. 16/06/2021,
Zekiye Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2012/931 K.T. 26/06/2014,
Ziya Organik Tarım İşletmeleri A.Ş. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2017/36838 K.T.
22/07/2020,
Zülfü G. Başvurusu, AYM, Başvuru No:2015/1188, K.T. 07/03/2018,

EK 1. YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih 22/06/2023

Tez Başlığı: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Adil Yargılanma Hakkı

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 107 sayfalık kısmına ilişkin, 22/06/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %27tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- ☒ Kaynakça hariç
- 3- ☐ Alıntılar hariç
- 4- ☒ Alıntılar dâhil
- 5- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

22/06/2023

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Zeynep YILMAZ

Öğrenci No: N19131128

Anabilim Dalı: İnsan Hakları

Programı: İnsan Hakları

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Harun TEPE

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HUMAN RIGHTS DEPARTMENT**

Date: 22/06/2023

Thesis Title: The Right To A Fair Trial In Light Of The Decisions Of The European Court Of Human Rights And The Decisions Of The Constitutional Court

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 22/06/2023 for the total of 107 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 22.7 %.

Filtering options applied:

1. ☒ Approval and Declaration sections excluded
2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☒ Quotes included
5. ☒ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

22/06/2023

Date and Signature

Name Surname: Zeynep YILMAZ

Student No: N19131128

Department: Human Rights

Program: Human Rights

ADVISOR APPROVAL

APPROVED:

Prof. Dr. Harun TEPE

EK 2. TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYET FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA	
Tarih: <u>22/06/2023</u>	
Tez Başlığı: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Adil Yargılanma Hakkı Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam: 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. 22/06/2023 Gereğini saygılarımla arz ederim. Tarih ve İmza	
Adı Soyadı: Zeynep YILMAZ Öğrenci No: N19131128 Anabilim Dalı: İnsan Hakları Programı: İnsan Hakları Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora	
<u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u> Prof. Dr. Harun TEPE Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr	

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HUMAN RIGHTS DEPARTMENT**

Date: 22/06/2023

Thesis Title: The Right To A Fair Trial In Light Of The Decisions Of The European Court Of Human Rights And The Decisions Of The Constitutional Court

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: Zeynep YILMAZ

Student No: N19131128

Department: Human Rights

Program: Human Rights

Status: ☒ MA ☐ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Prof. Dr. Harun TEPE